

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

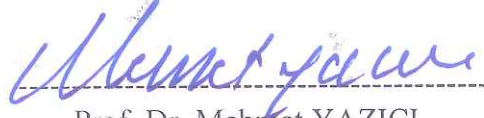
**RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZM**

**CEREN DOĞRU**


**TEMMUZ 2017**

Tez Başlığı : RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZM  
Tezi Hazırlayan : CEREN DOĞRU


Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı:

  
Prof. Dr. Mehmet YAZICI  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

  
Prof. Dr. Mehmet TURHAN  
Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup Yüksek Lisans Tezi olarak uygun bulunmuştur.

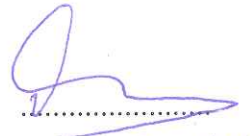
  
Prof. Dr. Mehmet TURHAN  
Tez Danışmanı

**Tez sınav Tarihi : 13.07.2017**

**Tez Jüri Üyeleri :**

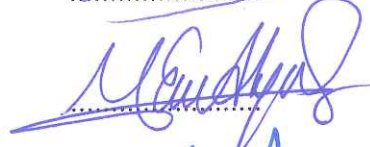
Prof. Dr. Mehmet TURHAN

(Çankaya Üniv.)



Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin AKGÜL

(Başkent Üniv.)



Yrd. Doç. Dr. Cem Duran UZUN

(Çankaya Üniv.)



## ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

### SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallarını gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı Soyadı : Ceren Doğru

İmza : 02.08.2017

Tarih :

İmza

## ÖZET

### RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZM

DOĞRU, Ceren

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Mehmet TURHAN  
Ortak Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. Nur ULUŞAHİN  
Temmuz 2017, 121 Sayfa

Bu tezde parlamenter sistemin hükümet istikrarı ve etkinliği üzerine yoğunlaşan sorunlarına çözüm üretilebilmesi için uygulanan yöntemler ve araçlar incelenmektedir. Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm olarak adlandırılan ve parlamenter sistemde yaşanan tıkanıklıkları giderme amacı ile sarfedilen bu çabalar sayesinde sistemin işlerlik kazanması sağlanmaktadır. Tezde, parlamenter sistemin tıkanma alanlarının neler olduğu ortaya konulmakta, bunların giderilmesi için hangi rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarının kullanıldığı incelenmektedir. Bu kapsamda, hükümet istikrarı tesis etmeye yönelik olan, hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırıcı ve hükümetlerin düşürülmesini zorlaştırıcı araçlar ile hükümetlerin etkinlik kazanmasını sağlayıcı araçlar ele alınmaktadır. Anılan araçların örneklendirilmesi için rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına yer veren anayasalara sahip ülkeler arasında, Almanya, Fransa, Yunanistan, İspanya ve Türkiye detaylı bir şekilde incelenmektedir. Böylece, çalışma kapsamında parlamenter sistemi rasyonelleştirme çabalarının etkin olup olmadığı ve hangi koşullarda etkin olabileceği tartışılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Hükümet Sistemi, Parlamenter Sistem, Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm, Hükümet İstikrarı, Hükümet Etkinliği

## **ABSTRACT**

### **RATIONALIZED PARLIAMENTARISM**

**DOĞRU, Ceren**

**Master Thesis**

**Graduate School of Social Sciences  
Department of Public Law**

**Supervisor : Prof. Dr. Mehmet TURHAN  
Co-Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Nur ULUŞAHİN**

**July 2017, 121 Pages**

In this thesis, methods and tools for generating solutions to the problems of parliamentary system focused on the government stability and effectiveness are analyzed. By dint of exerted efforts which possess the goal of unclogging the bottlenecks and called rationalized parliamentarism, the parliamentary system gains functionality. In the thesis, bottlenecks of parliamentary system are put forth and to overcome these, tools of rationalized parliamentarism are analyzed. In this context, tools for facilitating forming government and complicating fall of government which are oriented for government stability and enhancing government effectiveness are dealt. To exemplify stated tools, among the countries which have constitutions including rationalized parliamentarism tools; Germany, France, Greece, Spain and Turkey are examined in detail. Thereby, in the context of this study, it has been discussed if the efforts for rationalizing parliamentarism are effective or ineffective and if not, under which circumstances they are effective.

**Keywords:** Government System, Parliamentary System, Rationalized Parliamentarism, Government Stability, Government Effectiveness

## TEŞEKKÜR

Tez alıŐmalarım ve araŐtırmalarım sũresince kıymetli destekleri ve katkılarıyla beni yœnlendiren tez danıŐman hocam Prof. Dr. Mehmet TURHAN'a ve değerli tecrũbeleri ve bilgi birikimini benden esirgemeyen tez ortak danıŐman hocam Yrd. Doç. Dr. Nur ULUŞAHİN'e teŐekkũrlerimi arz ederim.



## İÇİNDEKİLER

	<b>Sayfa</b>
İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA .....	iii
ÖZET .....	iv
ABSTRACT .....	v
TEŞEKKÜR .....	vi
İÇİNDEKİLER .....	vii
KISALTMALAR .....	xi
GİRİŞ.....	1

### **BİRİNCİ BÖLÜM PARLAMENTER SİSTEMİN GENEL ESASLARI VE SORUNLARI**

1. Genel Olarak.....	4
2. Parlamenter Sistemin Genel Esasları.....	6
2.1. Parlamenter Sistemin Tanımı.....	6
2.2. Parlamenter Sistemin Doğuşu.....	8
2.3. Parlamenter Sistemin Gelişimi.....	10
2.4. Parlamenter Sistemde Kuvvetler Arasındaki İlişki.....	11
2.5. Demokrasilerde Parlamenter Sistem ve Diğer Ana Hükümet Sistemleri.....	13
3. Parlamenter Sistemin Sorunları.....	16
3.1. Parlamenter Hükümet Sistemine Yöneltilen Eleştiriler.....	17

3.2. Parlamenter Hükümet Sisteminin Sorunları ve Tıkanma Alanları.....	18
3.2.1. Parlamenter Sistemde Yasama ve Yürütme Güç Bağlamı.....	19
3.2.2. Parlamenter Sistemde Yaşanan İstikrarsızlık ve Etkinlik Sorunu.	21
3.2.2.1. İstikrar ve Etkinlik Sorununda Siyasi Partilerin Rolü.....	24
3.2.2.1. İstikrar ve Etkinlik Sorununda Seçim Sisteminin Rolü.....	29
3.2.3. Parlamenter Sistemin Nitelik Sorunu.....	33
3.3. Mevcut Sorunlar Karşısında Parlamenter Sistemin Özellikleri.....	34

## İKİNCİ BÖLÜM

### RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZMİN ARAÇLARI

1. Genel Olarak.....	36
2. Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizmin Hükümet İstikrarı Sağlama Amacı Olan Araçları.....	38
2.1. Hükümetin Kurulmasını Kolaylaştırma Amaçlı Olan Araçlar.....	39
2.1.1. Hükümetin Güven Oylaması Yapılmadan Kurulması.....	39
2.1.2. Hükümetin Göreve Başlaması İçin Yapılan Güven Oylamasında Düşük Oy Çoğunluğunun Aranması .....	41
2.2. Hükümetlerin Kolaylıkla Düşürülmesini Engelleme Amaçlı Olan Araçlar.....	41
2.2.1. Güvensizlik Önergelerine Getirilen Kısıtlamalar.....	42
2.2.2. Oylama Yapılabilmesi İçin Serinleme Süresinin Kullanılması.....	45
2.2.3. Güvensizlik Oylamasında Meclis Üye Tamsayısının Salt Çoğunluğunun Şart Koşulması.....	47
2.2.4. Yapılan Güven Oylamalarında Sadece Güvensizlik Oylarının Sayılması.....	49
2.2.5. Anayasalarda Yapıcı Güvensizlik Oyu Aracının Kullanılması.....	51
2.2.6. Hükümetin Güven Oyunu Fesih Gözdağı İle Alması.....	54



3. Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizmin Hükümet Etkinliğini Sağlama Amaçlı Araçları.....	55
3.1. Mecliste Yasaların Kolay Kabul Edilmesini Sağlayan Araçlar.....	56
3.1.1. Yasama Faaliyetlerinin Komisyonların Aracılığı İle Yapılması....	56
3.1.2. Genel Kurulda Kanun Tasarısının Bütün Halinde Oylamasının Yapılması.....	57
3.1.3. Genel Kurul Görüşmelerine Yönelik Araçlar.....	59
3.1.3.1. Kanguru Yönteminin Uygulanması.....	59
3.1.3.2. Öncelikle Görüşme.....	61
3.1.3.3. İvedilikle Görüşme.....	61
3.1.3.4. Obstrüksiyonun Önüne Geçilmesine İlişkin Yöntemlerin Uygulanması.....	61
3.1.3.5. Giyotin Yönteminin (Kesme) İngiliz Uygulaması.....	63
3.1.4. Giyotin Yönteminin Fransız Uygulaması.....	64
3.2. Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizmin Kararname İle Etkinlik Sağlayan Araçları.....	66
3.2.1. Otonom Kararname Çıkarma Yetkisi İle Hükümet Etkinliğinin Sağlanması.....	66
3.2.2. Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi İle Hükümet Etkinliğinin Sağlanması.....	67
4. Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizmin ve Araçlarının Değerlendirilmesi...	67

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZMİN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

1. Genel Olarak.....	73
2. Federal Almanya Cumhuriyeti Örneği.....	74

2.1. Almanya’da Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizmin Ortaya Çıkışı .....	74
2.2. 1949 Alman Anayasası’nda Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizm Araçları.....	77
3. Fransa Örneği.....	81
3.1. 1958 Fransız Anayasası’na Doğru.....	82
3.2. 1958 Fransız Anayasası’nda Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizm Araçları.....	83
4. Yunanistan Örneği.....	87
4.1. 1975 Yunan Anayasası’nın Düzenlenme İhtiyacının Doğuşu.....	88
4.2. 1975 Yunan Anayasası’nda Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizm Araçları.....	89
5. İspanya Örneği.....	90
5.1. 1978 İspanyol Anayasası’nın Ortaya Çıkışı .....	91
5.2. 1978 İspanyol Anayasası’nda Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizm Araçları.....	92
6. Türkiye Örneği.....	95
6.1. 1982 Türk Anayasası’nın Ortaya Çıkışındaki Anayasal Gelişmeler ....	95
6.2. 1982 Türk Anayasası’nda Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizm Araçları.....	98
7. Değerlendirme.....	101
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA.....	109
EK 1. ÖZGEÇMİŞ.....	121

## KISALTMALAR

<b>ABD</b>	: Amerika Birleşik Devletleri
<b>Bkz.</b>	: Bakınız
<b>C.</b>	: Cilt
<b>Çev.</b>	: Çeviren
<b>f.</b>	: Fıkra
<b>KHK</b>	: Kanun Hükmünde Kararname
<b>m.</b>	: madde
<b>no.</b>	: numara
<b>M.Ö.</b>	: Milattan Önce
<b>M.S.</b>	: Milattan Sonra
<b>s.</b>	: sayfa
<b>TBMM</b>	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
<b>T.C.</b>	: Türkiye Cumhuriyeti
<b>TDK</b>	: Türk Dil Kurumu
<b>Vol.</b>	: Volume (Cilt)

## GİRİŞ

M.Ö. beşinci yüzyılda ortaya atılan 'demokrasi (demokratia)' kavramı, kökeni olan Yunanca'da 'vatandaşların iktidarı' anlamına gelmektedir.<sup>1</sup> Kavramı daha geniş perspektifle ele alan Dahl'a göre, demokrasi sözlük anlamının ötesinde, çeşitli boyutlar içeren ve bunların içinde önde geleni halkın seçme ve seçilme hakkına sahip olması anlamında 'katılım' boyutu olan kavramdır.<sup>2</sup> Bu boyutu ile vatandaşların ülkenin yönetiminde aktif rol almalarının hangi düzeyde teşvik edildiği, o ülkedeki demokrasinin gücünü temsil etmektedir.<sup>3</sup> Dolayısıyla, ülkenin istikrarlılık, rasyonellik ve etkinlik ilkeleri ile uyumlu, yönetimde vatandaşlarının da temsil edildiği, katılımcı demokratik bir yönetim sistemine sahip olması, onun günümüz çağdaş demokrasileri arasında yer almasını sağlamaktadır.

Çağdaş demokrasiler içerisinde yer alan ülkelerin hükümet sistemleri; kökeni Aristo'ya dayanan ve demokratik rejimlerin belirgin unsurları arasında yer alan kuvvetler ayrılığı ilkesine göre tasarlanmıştır. Kendi bünyesinde sert ve yumuşak olmak üzere ayrılan kuvvetler ayrılığı sistemlerinde, sert kuvvetler ayrılığı sistemi yasama ve yürütme güçlerinin birbirinden kesin bir şekilde bağımsız olduğu bir sistem olarak 'başkanlık sistemi'ni üretmiş, bunun karşısında ise, yumuşak kuvvetler ayrılığı parlamenter sistemi üretmiştir. Hepsinin de demokratik sistem olarak kabul edildiği bu hükümet sistemleri içerisinde, bu çalışmanın kapsamına yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olduğu parlamenter sistem dahil edilmiştir.

---

<sup>1</sup> Giovanni SARTORİ, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), İstanbul, Sentez Yayıncılık, 2014, s.25.

<sup>2</sup> Robert Alan DAHL, *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Heaven, CT and London, Yale University Press, 1971, s.1-9.

<sup>3</sup> Geraint PARRY, George MOYSER, *More Participation, More Democracy?* in *Defining and Measuring Democracy*, David Beetham (ed.), London, Sage Publications, 1994, s.46.

Hükümetlerin istikrarsızlığı ve etkin olamaması üzerinde yoğunlaşan çeşitli sorunlar barındıran parlamenter sistem, neden olduğu tikanlıklar dolayısıyla çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve bunları gidermek için çözümler aranmıştır. İşte parlamenter sistemdeki sorunları aşmayı hedefleyen bu çözümlere yönelik tüm çabalar rasyonelleştirilmiş parlamentarizm olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmada, öncelikle parlamenter sistemdeki tıkanma alanlarının neler olduğu sorusu yanıtlanmakta, ardından parlamenter sistemdeki sorunların üstesinden gelmek için yani, sistemin rasyonelleştirilmesi için hangi araçların kullanıldığı ya da kullanılması gerektiği sorusu cevaplanmakta ve kullanılan araçların etkili olup olmadığı sorusuna da yanıt aranmaktadır.

Bu kapsamda tezin birinci bölümünde, parlamenter sistemin genel esasları ele alındıktan sonra, bu hükümet sistemine yöneltilen eleştiriler ve sistemin sorunları tartışılmaktadır. Bu bölümde ayrıca, parlamenter sistemde yaşanan istikrar ve etkinlik sorunu üzerinde odaklanarak, bu sorunların nedenleri incelenmektedir.

Tezin ikinci bölümünde, ana ekseninde parlamenter sistemin sorunlarının nasıl aşılabileceği incelenmekte ve bunu başarabilmek için rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçları araştırılmaktadır. Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçları hükümet istikrarını sağlayıcı ve hükümete etkinlik kazandırıcı olmak üzere iki ana sınıfta toplanarak incelendikten sonra, bu araçların sistemin sorunlarını çözmede ne derece etkili olduğu tartışılmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde ise, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarını kullanan örnek ülkelerde uygulanan yöntemler incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Tezin kapsamına rasyonelleştirilmiş parlamentarizmi uygulayan ülkeler arasında Almanya, Fransa, Yunanistan, İspanya ve Türkiye örnek olarak dahil edilmiştir. Bu ülkelerin mevcut anayasaları

incelenmek suretiyle, hükümet ve parlamento arasındaki ilişkilerin nasıl düzenlendiği, parlamenter sistemi rasyonelleştirmek adına hangi düzenlemelerin yapıldığı ve bunların etkinlik dereceleri değerlendirilerek sonuca varılmaktadır.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### PARLAMENTER SİSTEMİN GENEL ESASLARI VE SORUNLARI

#### 1. GENEL OLARAK

Kuvvetler ayrılığı; ilk kez Aristo'nun devlet faaliyetlerinin ayrılarak her faaliyetin ayrı bir organa verilmesi olarak ortaya koyduğu, daha sonra ise John Locke'un "Hükümet Üzerine İki Deneme" adlı eserinde üçlü ayrıma giderek erkleri ayırması olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>4</sup> Ancak, kuvvetler ayrılığı ilkesine günümüzdeki şeklini Montesquieu, "Kanunların Ruhunu" adlı eserinde vermiştir.

Montesquieu; kanunların dışsal şartlara nasıl uyarlanacağı ve kanunların da bu dışsal şartlar tarafından nasıl etkilendiği sorunlarının tartışılması suretiyle kaleme aldığı<sup>5</sup> "Kanunların Ruhunu" adlı eserde; ilk kez Aristo'nun ve Locke'un önceden ortaya koyduğu kuvvetler ayrılığı kavramını, temelde yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek elde toplanmasındansa, ayrı organlara tahsis edilmesi olarak açıklamaktadır.<sup>6</sup> Söz konusu durum Montesquieu'nun ortaya koyduğu hukuki mananın ötesinde politik olarak ele alındığında ise, devlet kurumu unsurlarının hükümete ya da devlet idaresine ilhak edilmesi olarak tanımlanmaktadır.<sup>7</sup> Dolayısıyla, kuvvetler ayrılığı ile, mevcut gücün belirli bir organ ya da topluluk tarafından sahiplenilmesinin önüne geçilmesi ortaya çıkmaktadır.<sup>8</sup>

---

<sup>4</sup> Mehmet Emin AKGÜL, Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerdeki Anlamı, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, 2010/4 s.82-83.

<sup>5</sup> Ülker GÜRKAN, Montesquieu ve Kanunların Ruhunu, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1-4, 1988, s.15.

<sup>6</sup> Montesquieu, *Kanunların Ruhunu Üzerine I*, (Çev. Fehmi Baldaş), İstanbul, HiperLink Yayınevi, İkinci Baskı, 1998, s.234.

<sup>7</sup> Turan GÜNEŞ, *Parlamente Rejiminin Bugünkü Manası ve İşleyişi*, İstanbul, İ.Ü. Yayınları, No: 661, 1956, s.10.

<sup>8</sup> Nur ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1999, s.70.

Kuvvetler ayrılığı, temel olarak yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden farklı organlara tayin edildiği hükümet sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemler, doğası itibari ile sahip olunan kuvvetler ayrılığının derecesine göre, "sert kuvvetler ayrılığı" ve "yumuşak kuvvetler ayrılığı" olarak iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup olan sert kuvvetler ayrılığı sistemi; "başkanlık sistemi" ve "yarı-başkanlık sistemi" olarak, yumuşak kuvvetler ayrılığı ise, parlamenter sistem olarak tezahür etmektedir.<sup>9</sup> Söz konusu başkanlık sistemi, yarı-başkanlık sistemi ve parlamenter hükümet sistemleri yapıları itibari ile özgürlükçü ve çoğulcu toplumların yer aldığı ülkelerde uygulanan sistemler olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>10</sup> Bununla birlikte, bu noktada belirtmekte fayda vardır ki, anılan hükümet sistemleri, yasama ve yürütme kuvvetlerinin incelenmesi ve yargının bağımsız bir kuvvet olarak dışarıda tutulması suretiyle de incelenmektedir.<sup>11</sup>

Genel anlamda incelendiğinde, çoğulcu temsili demokrasi rejimi bünyesinde yer alan anayasal sistemler arasında, kendi içinde çeşitli türlere ayrılmakla birlikte, iki temel hükümet sistemi olan başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin yer aldığı anlaşılmaktadır.<sup>12</sup> Aslında alt sınıfları olmakla birlikte, demokratik yönetim şekillerine ilişkin yapılan çalışmalar, üç hükümet sistemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar, başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve bu iki saf hükümet sisteminin özelliklerinden alarak ortaya çıkarılan yarı-başkanlık sistemidir.<sup>13</sup>

---

<sup>9</sup> Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı, 2004, s. 91.

<sup>10</sup> Mehmet TURHAN, *Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemleri Tartışmaları*, **Liberal Düşünce**, Bahar 2012, Yıl 17, Sayı 66, s.59.

<sup>11</sup> John. M. CAREY, *Presidential versus Parliamentary Government*, Handbook of New Institutional Economics, içinde (Eds). C. Mernard and M.M. Shirley, Netherlands, 2005, s.91.

<sup>12</sup> Mehmet TURHAN, *Parlamenter Hükümet ve İki Parti Sistemi*, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 1983, s. 151.

<sup>13</sup> Jose Antonio CHEIBUB, *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s.33



## 2. PARLAMENTER SİSTEMİN GENEL ESASLARI

### 2.1. Parlemlenter Sistemin Tanımı

Parlamento kelimesi İtalyanca "konuşulan yer" anlamında olan "parlere" kelimesinden türetilmiş ve İtalyanca'dan ödünç alınarak kullanılmaktadır.<sup>14</sup> Dolayısıyla, Türkçe'deki kullanımı, Türk Dil Kurumu'na göre<sup>15</sup>, bir toplantının yapıldığı yer anlamına gelen "meclis" kelimesine karşılık gelmektedir.<sup>16</sup>

Parlamento kelimesinden türetilen parlemlenter sistem ise; en yalın hali ile, yürütmenin yasamadan kaynaklandığı<sup>17</sup> ve bunların birbirinden yumuşak bir şekilde ayrıldığı<sup>18</sup> hükümet sistemi olarak tanımlanmaktadır. Çağdaş parlemlenter demokrasilerde, yasama ve yürütme kuvvetlerinin bu şekilde birbirinden ayrıldığı ve birbirlerini kontrol ettikleri bir sistem tesis etmeleri durumu söz konusudur.<sup>19</sup>

Parlemlenter hükümet sisteminde, hükümet yasamadan doğmakta yani, yasama tarafından seçilmekte ve yine yasama organına karşı sorumlu tutulmaktadır.<sup>20</sup> Dolayısıyla, hükümetin doğması ve görevini devam ettirmesi için yasama organına ihtiyaç duyması halinde 'parlemlenter sistemden' söz edilmektedir.<sup>21</sup> Dolayısıyla, parlemlenter sistemler, hükümetlerin

<sup>14</sup> Tarık Zafer TUNAYA, *Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 454, İstanbul, 1975, s.188.

<sup>15</sup> TÜRK DİL KURUMU, *Güncel Türkçe Sözlük*, (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr>, 20.09.2016.

<sup>16</sup> Fevzi DEMİR, Şükrü KARATEPE, *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir, Aydın Yayınevi, 3. Baskı, 1994, s.86.

<sup>17</sup> Arend LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örnekleri*, (Çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran), Ankara, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1984, s.44.

<sup>18</sup> R. Kent WEAVER, Are Parliamentary Systems Better? *The Brookings Review*, Vol 3, No: 4, Yaz 1985, s.16.

<sup>19</sup> Oktay UYGUN, *Devlet Teorisi*, İstanbul, XII Levha Yayınları, 2014, s.237.

<sup>20</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örnekleri*, s.45-46.

<sup>21</sup> CHEIBUB, *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*, s.35.

parlamentonun oyu ile atandığı, güven oyu ile desteklendiği ve yerine göre güvensizlik önergesi ile azledildiği sistemler olarak da tanımlanabilmektedir.<sup>22</sup>

Parlamente sistemlerde geçerli temel özellik, yürütme ve yasamanın karşılıklı olarak birbirlerine olan bağımlılıklarıdır. Öyle ki, hükümet görevine başlayabilmek ve başlamış olduğu görevini devam ettirebilmek için yasama organına ihtiyaç duymaktadır. Yasama organının güven oyunu almadan hükümetin görevine başlayamadığı gibi, hakkında güvensizlik önergesi verildiğinde ve sonucun hükümetin aleyhine olması halinde görevine devam edebilmesi söz konusu değildir. Yasama ve yürütme bağımlılığında, yasama organının yürütmeye olan bağımlılığı ise, yürütmenin yasama organını fesih ederek seçimleri yenileyebilme fırsatının olmasıdır. İşte karşılıklı bu bağımlılık parlamente sistemin önemli bir unsurudur.<sup>23</sup>

Ancak yürütmenin yasamanın içinden çıkmadığı durumlarda da hükümet sistemi, parlamente sistem olma durumunu kaybetmeyebilmektedir. Örneğin, İsveç, Norveç ve Hollanda'da milletvekilliği ile bakanlar kurulu üyeliği birlikte yürütülememektedir. Benzer şekilde, Norveç, Danimarka ve Hollanda'da göreve başlarken hükümet yasama organının güven oyuna ihtiyaç duymamaktadır. Bunun karşılığında, yürütmenin de parlamentoyu feshederek seçimleri yenileme durumu söz konusu olmasa dahi, sistem parlamente olma özelliğini yitirmemektedir. Dolayısıyla, parlamente sistemin ayırt edici özelliği olarak karşımıza, Sartori'nin de vurguladığı gibi hükümetin yasamaya karşı sorumlu olduğu ve yasama organı tarafından güvensizlik oyu ile düşürülebilmesi çıkmaktadır.<sup>24</sup>

---

<sup>22</sup> Giovanni SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme* (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Kitabevi, 1997, s.137.

<sup>23</sup> Alfred STEPAN, Cindy SKACH, *Presidentialism and Parliamentarism*, in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994,s.120.

<sup>24</sup> Şule ÖZSOY BOYUNSUZ, *Başkanlı Parlamente Sistem Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamente Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayınları, 2014, s.17-19.

Lijphart'a göre, parlamenter sistemin asli üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunların hükümetin yasama organına karşı sorumlu olması, başbakanların yasama organı üyeleri tarafından seçilmesi ve yürütme organının kolektif bir özelliğinin bulunmasıdır.<sup>25</sup>

Bununla birlikte, parlamenter sistemin düalist ve monist olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. Düalist parlamenter sistemde, hükümet hem yasama organına, hem de devlet başkanına karşı sorumluluk taşımaktadır. 18. yüzyılda İngiltere'de ve 19. yüzyılda Fransa'da uygulanan, hükümetin iki ayrı organın güvenine dayalı olduğu bu sistem hükümet istikrarsızlığı yaratmasından ötürü eleştiriye uğramaktadır. Monist parlamenter sistemde ise, hükümetin yalnız parlamentoya karşı sorumlu olması esastır. Ancak devlet başkanı aktif role sahip olmamakla birlikte, hükümetin talebi üzerine sembolik yetkilerini kullanabilmektedir. Böyle bir durumda, monist parlamenter sistemde yürütme organı ikili yapıya bürünmektedir. Dolayısıyla, monist parlamenter sistemde yürütmenin yapısı ikili fakat yönetimi tektir.<sup>26</sup>

## 2.2. Parlamenter Sistemin Doğuşu

Yumuşak kuvvetler ayrılığını benimseyen, yasama ve yürütmenin işbirliği ve denge içerisinde buldukları hükümet sistemi olan parlamenter sistem, İngiltere'de doğmuş ve karakteristik özelliklerini İngiltere'de edinerek, esas gelişimini yine bu ülkede gerçekleştirmiştir.<sup>27</sup> Haklı olarak parlementer sistemin menşei İngiltere olmasından ötürü, bu sistem hukuk literatüründe İngiltere ile anılmakta ve özdeşleşmektedir.<sup>28</sup> Dolayısıyla, parlamenter sistemin ortaya çıkış koşulları ve ortamı ile, bu sistemin günümüzdeki haline evrilmesinde baş aktör olarak karşımıza İngiltere çıkmaktadır. Bundan ötürü,

---

<sup>25</sup> Arend LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, (Çev. Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun), İstanbul, İthaki Yayınları, 2014, s.156.

<sup>26</sup> Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Cilt I, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, 2011, s. 604-605.

<sup>27</sup> Fevzi DEMİR, Şükrü KARATEPE, *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir, Bilgehan Basımevi, 1986, s.88.

<sup>28</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.53.

parleментар sistemin gelişimi, İngiliz Hükümet Sistemi incelenmek suretiyle daha iyi anlaşılmalıdır.

İngiltere’de siyasal kurumların temeli M.S. 5. yüzyıl ile 1066 yılında Normanların adayı fethetmesi arasındaki döneme dayanmaktadır. Bu dönemde, krallık kurumunun ilk halleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, kralın seçkin kişilerden oluşan bir konseyden tavsiyeler alması fikri yine bu dönemde yeşermiştir.<sup>29</sup> Esasen parleментар sistemin özü Normanların fethi ile güçlenmeye başlamıştır.<sup>30</sup> Öyle ki, büyüyen hükümet teşkilatını kontrol etmede monarşi güçlükler yaşamaya başlamış ve Kralın icraatleri feodal baronlar ve kilise ile ters düşmeye başlamıştır. İşte bunların sonucunda 1215 yılında, baronların zoruyla, Kral’ın yetkilerini sınırlayan birtakım imtiyazların yer aldığı Magna Carta kabul edilmiştir. Bunun devamında ‘Parlamento’ terimi ilk defa 1236 yılında, Kral’ın davetiyle biraraya gelen baronlar ve temsilcilerin oluşturduğu topluluğa (Magnum Concilium) denilmiştir. İlerleyen zamanlarda, Kralın vergi politikasından en fazla etkilenen kişilerin Parlamento vasıtasıyla onaylarının alınması uygulaması başlamıştır.<sup>31</sup>

Giderek artan gücü ile, bünyesinde halk temsilcilerini bulunduran Parlamento, 1327 yılında Kral Edward II’yi tahttan indirilmesini sağlamış ve bundan böyle Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası ayrımı oluşmuştur.<sup>32</sup> Tohumları bu şekilde atılan parlamento İngiltere’de 15. yüzyıla kadar yasa çıkarmaya yetkili bir kurum halini alacaktır.<sup>33</sup>

15. yüzyıldan itibaren parlamento kanun yapmaya başlamıştır ve artık kralın sahip olduğu yasama yetkileri yavaş yavaş sona ermiştir.<sup>34</sup> Bu dönemde Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası işbirliği içinde kanun taslağı hazırlamaya başlamışlardır. Hazırlanan taslaklar her iki kamaranın görüşüp

---

<sup>29</sup> CENTRAL OFFICE OF INFORMATION, *The British System of Government*, London, HMSO Publications, 1994, s.2.

<sup>30</sup> YÜCEL, *Parleментар Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.53.

<sup>31</sup> CENTRAL OFFICE OF INFORMATION, *The British System of Government*, s.2.

<sup>32</sup>BOYUNSUZ, *Başkanlı Parleментар Sistem*, s.9-10.

<sup>33</sup> CENTRAL OFFICE OF INFORMATION, *The British System of Government*, s.2.

<sup>34</sup> DEMİR, KARATEPE, *Anayasa Hukukuna Giriş*, s.90.

kabul etmesinden sonra, kral tarafından onaylanarak yasalaşmaktaydı. Ancak bu yetkiler kral tarafından üstün yetki alanı ile sınırlandırılmış olup, kralın veto ettiği yasa tasarısının yasalaşması sözkonusu olmamaktaydı.<sup>35</sup>

### 2.3. Parlamenter Sisteminin Gelişimi

Parlamenter sistemin kurumları, siyasi partilerin ortaya çıkması ile aynı zamanda oluşmaya başlamıştır. Parlamenter sistemin görünürde siyasi yapıda mutlak güç sahibi olduğu konjonktür, zamanla siyasi partilerin kurumsallaşması ve disiplin sahibi olması ile birlikte, parlamento içindeki siyasi çoğunluğa dayanan hükümeti gücün merkezine konumlandıran siyasal bir sisteme dönüşmesini sağlamıştır.<sup>36</sup>

Dönemin İngiltere'sinde Kral'ın davetiyle, oluşturulmuş olan parlamentoya katılan temsilcilerin çeşitliliği artış göstermiş ve 1295 yılında 'Model Parlamento' halini almıştır.<sup>37</sup> Bunu takip eden yıllarda, Kral ile parlamento arasındaki mücadeleler sonucu ortaya çıkan ve parlamenter sistemin güç kazanmasını öngören 1628 yılında kabul edilen, Haklar Dilekçesi ve 1689 yılında kabul edilen Haklar Kanunu<sup>38</sup> ile 1701 yılında kabul edilen Taca Tevarüs Kanunu<sup>39</sup> (Act of Settlement) sayesinde İngiltere, bugünkü anlamda Parlamenter sistemini zaman içerisinde yavaş ama sağlam bir şekilde oluşturmuş ve bugünkü anlamıyla yasama yetkisini elde etmesini sağlamıştır.<sup>40</sup>

Dolayısıyla, İngiltere'de parlamenter hükümet sisteminin yeni kurulmaya başladığı zamanlarda, sistemin içerisinde, 1332 yılında Magnum Concilium'un iki farklı meclise ayrılması ile "Avam Kamarası", "Lordlar Kamarası" oluşmuştur. İngiltere'de yürütme organı "Taç", "Kral ya da Kraliçe" olarak adlandırılan tek kişilik organ ile birlikte başbakan ve

<sup>35</sup> Ayferi GÖZE, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul, Beta Yayınları, 1995, s.424.

<sup>36</sup> BOYUNSUZ, *Başkanlı Parlamenter Sistem*, s.11.

<sup>37</sup> İlhan ARSEL, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964, s.69.

<sup>38</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.54.

<sup>39</sup> Edward Wavell RIDGES, *İngiliz Anayasa Hukuku*, (Çev. Mukbil H. Özyörük), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3-4, 1951, s.185.

<sup>40</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s. 336.

bakanlardan oluşan “kabine”den teşekkül etmiştir.<sup>41</sup> İlerleyen zamanlarda, yaşanan gelişmelerle birlikte, Avam Kamarası, Lordlar Kamarasına karşı güç üstünlüğü sağlayarak yasama yetkisini ve kabine de krala karşı güç üstünlüğü sağlayarak yürütme yetkisini üzerine almıştır. Bununla birlikte, İngiliz hükümet sistemi içerisinde Lordlar Kamarası ve Kral geleneksel denge ögesi olarak yerini muhafaza etmektedir.<sup>42</sup>

Bu noktada, dar bir anlamda İngiliz Parlamentosu ve idari kurumlarını belirtmek için de kullanılan Westminster modeline değinmekte fayda bulunmaktadır. Adını İngiliz Parlamentosu’nun Londra bulunan Westminster Sarayı’nda toplanmasından alan bu model, İngiliz tarzı parlamenter yönetimi yansıtmaktadır. Bu modelin birçok özelliği öncelikle Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya ardından ise, Asya, Afrika ve Karayipler’de bulunan İngiliz sömürgelerine yansıtılmıştır. Çoğunlukçu model olarak da adlandırılan Westminster modeli, üç çağdaş demokrasiye sahip ülke ile temsil edilmektedir. Bu ülkeler, İngiltere, Yeni Zelanda ve Barbados’tur. Lijphart’a göre, Westminster modelinin unsurları arasında, yürütme gücünün tek parti ve dar çoğunluklu kabinelerde toplanması, yürütme ile yasama güçlerinin birleşmesi ve kaynaşmasını içeren kabine üstünlüğüne dayanan rejim, asimetrik iki meclisli parlamento, iki partili sistem, tek boyutlu parti sistemi, çoğunlukçu seçim sistemi, üniter ve merkezîyetçi idare, yazılı olmayan anayasa ve parlamentonun egemenliği, münhasıran temsili demokrasi yer almaktadır.<sup>43</sup>

#### **2.4. Parlamenter Sistemde Kuvvetler Arasındaki İlişki**

Parlamenter sistemde, yasama ve yürütme birbirinden bağımsız olmakla birlikte, bu bağımsızlık mutlak değildir. Öyle ki, parlamenter sistemde, yasama ve yürütme içiçe geçmekte ve aralarında karşılıklı bir

---

<sup>41</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 598

<sup>42</sup> DEMİR, KARATEPE, *Anayasa Hukukuna Giriş*, s.89.

<sup>43</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.4-6.

işbirliği ve yüksek düzeyde etkileşim bulunmaktadır.<sup>44</sup> Bu kuvvetler arasındaki karşılıklı ilişki, kuvvetler arasındaki işbirliği ve karşılıklı denetimi mümkün kılmaktadır. Parlamenter hükümet sisteminde yasama organı, hükümetin hem kurulmasını hem de varlığına devam etmesini sağlama yetkisine sahiptir. Bunlar yasamanın “güvenoyu” ve “gensoru” enstrümanları ile mümkün hale gelmektedir. Ancak bunun karşısında, yürütme organı ise, yasama organının söz konusu olan araçlarından dolayı sahip olduğu gücü “veto” ve “fesih” yolları ile bir anlamda dengeye getirmektedir.<sup>45</sup> Dolayısıyla, parlamenter sistemde hükümet, parlamentonun güvenine sahip olduğu müddet dahilinde, görevini sürdürmektedir. Bu duruma karşılık, yürütme organı da parlemontuyu feshetme yetkisi ile, güçlerin dengesi sağlanmaktadır.<sup>46</sup> Söz konusu “denge” ülkeler açısından ele alındığında, örneğin Belçika’da hükümet ve yasama organı arasındaki güçler tam bir dengede iken, İngiltere, Yeni Zelanda ve Barbados gibi ülkelerde, yürütmenin yasama üzerinde güç üstünlüğü bulunmaktadır.<sup>47</sup>

Parlamenter sistemde, kuvvetler arasında yer alan işbirliği “fonksiyonel” ve “organik” olmak üzere, iki şekilde tezahür etmektedir. Kuvvetlerin fonksiyonel olan işbirliği ile, hükümetin yasaları hazırlamak ve meclisin bunları tartışıp ve görüşüp kabul etmesi yani bu iki kuvvetin yasaların çıkarılması için işbirliği yapması kastedilmektedir.<sup>48</sup> Kabul edilen yasaların uygulanması ise yine yürütmenin birtakım idari düzenleyici işlemleri ile mümkün olmaktadır.<sup>49</sup> Bunun yanı sıra, organik işbirliği ile ise, bu tür hükümet sisteminde, yürütmenin unsurları olan, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar kurulunun parlamento tarafından seçilerek, bunların yasama organından çıkması suretiyle işbaşı yapması anlatılmaktadır.<sup>50</sup>

---

<sup>44</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 587-588.

<sup>45</sup> Bülent YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s.59

<sup>46</sup> Adem YILDIZ, *Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, Ankara, Murat Kitabevi, 2012, s.40.

<sup>47</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.156.

<sup>48</sup> Mehmet TURHAN, *Hükümet Sistemleri*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993, s.43

<sup>49</sup> Erdoğan TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, 16. Bası, 2013, s.479.

<sup>50</sup> Mehmet TURHAN, *Hükümet Sistemleri*, s.43

Parlamente sistemde yasama ve yürütmenin işbirliği içinde faaliyet göstermelerini sağlayan ilave etkileşim araçları da bulunmaktadır. Bunların arasında, 'kanun yapımına yürütmenin katılması', 'bütçe', 'uluslararası antlaşmalar' ve 'denetim' yer almaktadır.<sup>51</sup> Böylece, parlamente sistemin kaynağını aldığı yapı, yasama ve yürütme organlarının birbirlerinden mutlak bağımsız ve birbirlerine üstünlük sağladığı bir yapının işlerlik kazanmayıp, onun yerine karşılıklı bağımlılık ve ortak çalışma zeminin oluşturulması niyetidir.<sup>52</sup>

Buradan anlaşılmaktadır ki, parlamente sistem gibi kuvvetlerin yumuşak ayırımına dayanan hükümet sistemlerinde, kuvvetlerin sert ayırımına dayanan hükümet sistemlerine göre, yasama ve yürütme organları arasında karşılıklı dengeye dayanan, organik bağların bulunduğu bir ilişki bulunmaktadır.

## **2.5. Demokrasilerde Parlamente Sistem ve Diğer Ana Hükümet Sistemleri**

Dünyada, anayasal demokrasilerde ana hükümet sistemleri arasında başkanlık sistemi ve parlamente sistem olmak üzere iki hükümet sistemi bulunmaktadır.<sup>53</sup> Parlamentarizmin temel karakteristikleri arasında, yürütmenin yasama tarafından seçilmesi ve yürütme organının yasamanın güvenoyuna muhtaç olması ve güvensizlik oyu ile görevden uzaklaştırılması kapsamında yasama organına karşı sorumlu olması yer almaktadır.<sup>54</sup> Bunun karşısında ise, başkanlık sisteminde başkanın halk tarafından seçilmesi ile başkanın ve parlamentonun birbirlerinden sert bir şekilde ayrılmak suretiyle birbirlerinin karşılıklı güvenoyuna ihtiyaç duymamaları ve seçilmiş başkanın hükümetin bileşenlerini tayin etmesi ve anayasa tarafından teminat altına

<sup>51</sup> Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı, 2013, s. 247.

<sup>52</sup> TUNAYA, *Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, s.188.

<sup>53</sup> Mehmet TURHAN, *Stabilization of the Parliamentary System in Turkey*, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1983, Sayı 1, s. 133

<sup>54</sup> Arend LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı lkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.144.



alınmış olan bazı yasama yetkilerine sahip olması durumu söz konusudur.<sup>55</sup> Ayrıca, parlamenter sistemlerde, yürütme organının birden fazla organ ile ortaklaşa bir niteliği olmasına karşın, başkanlık sisteminde yürütme yetkisi başkanda, yani tek kişide bulunmaktadır.<sup>56</sup>

Konu istikrar açısından ele alındığında ise,<sup>57</sup> parlamenter sistemin hükümet istikrarını tesis edemediği önermesi karşılığında, bu istikrarın başkanlık sistemi tarafından sağlanacağı savunulmaktadır. Çünkü parlamenter sistemde; elinde bulundurduğu güvenoyu aracı ile yasama organının, yürütme organının görevini nihayete erdirmesi mümkündür.<sup>58</sup> Fakat bu önermenin kabul görmesi halinde, istikrarı sağlayamayan parlamenter sistemden ziyade, parlamenter sistemle uyumlu olmayan siyasi partilerin varlığıdır.<sup>59</sup>

Demokrasilerde, bahsi geçen iki ana hükümet sisteminin yanısıra, bunların çeşitli yönlerden kesişimi olan melez rejimler de bulunmaktadır. Bu tür melez hükümet sistemlerinde, halk tarafından seçilmiş güçlü bir başkan ve yasamanın güvenoyuna ihtiyaç duyan bir başbakan ve kabine bulunmaktadır.<sup>60</sup> Dolayısıyla, dünyada parlamenter sistem, başkanlık sistem ve melez sistemlerin uygulandığı ülke örneklerine değinmek önem arz etmektedir.

Türkiye’de adı geçen hükümet sistemlerinden halihazırda uygulanmakta olanı parlamenter hükümet sistemidir. Türkiye’de kuvvetlerin yumuşak ayrılığını öngören, yasama organı ile yürütme organı arasında karşılıklı dengeye dayanan ilişkilerin yer aldığı, meclis, bakanlar kurulu, başbakan ve cumhurbaşkanı gibi unsurlardan oluşan yapı bulunmaktadır. 31

---

<sup>55</sup> CAREY, *Presidential versus Parliamentary Government*, s.91.

<sup>56</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.145.

<sup>57</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.75.

<sup>58</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.48.

<sup>59</sup> Giovanni SARTORI, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, New York: New York University Press, 1994, s.94.

<sup>60</sup> CAREY, *Presidential versus Parliamentary Government*, s.92.

Mayıs 2007'de kabul edilen ve 21 Ekim 2007'de yürürlüğe giren Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı seçiminin halk tarafından yapılmasından bu yana, 1982 Anayasasının kabul ettiği hükümet sistemi melez bir hal almıştır.<sup>61</sup>

Dünya geneline bakıldığında ise, parlamenter hükümet sistemlerinin bulunduğu demokratik ülkeler arasında, Amerika kıtasında; Kanada ve Jamaika, Avrupa'da<sup>62</sup>; komünizm sonrası kurulan devletlerden<sup>63</sup> Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya,<sup>64</sup> İrlanda, Finlandiya,<sup>65</sup> Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve İngiltere ile birlikte, Bulgaristan, Letonya ve Estonya yer almaktadır. Asya kıtasında, Hindistan, Japonya, Malezya, Ürdün, Singapur, Tayland gibi ülkeler parlamenter hükümet sistemine sahiptir.

Afrika'da ise, Senegal ve Güney Afrika bu sistemi benimsemiştir. Buna karşın, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Şili, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Meksika, Paraguay, Uruguay, Belarus, Bangladeş, Pakistan, Güney Kore, Malavi, Uganda, Gana, Zambiya gibi ülkelerde başkanlık sistemi bulunmaktadır. Melez hükümet sistemleri açısından bakıldığında ise, Arjantin, Bolivya, Peru, Venezuela, Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya, Ukrayna, Portekiz, Finlandiya, Fransa, İsviçre, Sri Lanka, Tayvan gibi ülkeler örnek gösterilebilir.<sup>66</sup> Bunların içerisinde, halk tarafından seçilen bir başkanın

---

<sup>61</sup> Serap YAZICI, *Dönüm Noktasındaki Türkiye: Başkanlık mı Parlamentarizm mi?*, içinde Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi, Cem Akaş (Der.), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s.87.

<sup>62</sup> Matthew Soberg SHUGART, Presidentialism, Parliamentarism and the Provision of Collective Goods in Less-Developed Countries, **Constitutional Political Economy**, 1999, sayı 10, s.53-88.

<sup>63</sup> CAREY, *Presidential versus Parliamentary Government*, s.93.

<sup>64</sup> Bülent YÜCEL, Komünizm Sonrası Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerindeki Anayasacılık Hareketleri, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2011, Cilt 60, Sayı 3, s. 657-665.

<sup>65</sup> CHEIBUB, *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*, s.44-45.

<sup>66</sup> CAREY, *Presidential versus Parliamentary Government*, s.93.

yanı sıra parlamentodan çıkan bir başbakanın da var olduğu “yarı-başkanlık” sistemleri de bulunmaktadır.<sup>67</sup>

Anılan ülkeler arasında, başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerin içinde, “başkanlık sisteminin tanımlayıcı bütün ölçütlerini bünyesinde bulundursa dahi, özünde bulunan kontrol ve denge mekanizmasını tesis edememiş bir sistem olan bozulmuş başkanlık” sisteminin kendisine uygulanma alanı bulunduğu ülkeler de yer almaktadır.<sup>68</sup> Bunlar, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak bölünmüş toplumların<sup>69</sup> yer aldığı Latin Amerika ülkeleridir.<sup>70</sup>

Dünyada çeşitli ülkelerde anılan şekillerde farklı hükümet sistemleri bulunmakla birlikte, Freeman’ın 2000 yılında, İspanya, Arjantin ve Polonya’nın demokratikleşme süreci üzerine yaptığı çalışmada, demokrasiyi sağlam temele oturtan ve onu güçlendiren hükümet sisteminin, başkanlık ya da yarı-başkanlıktansa, parlamentarizm olduğu savunulmuştur.<sup>71</sup>

### 3. PARLAMENTER SİSTEMİN SORUNLARI

Parlamenter sistemin sorunlarını çözme amacı ile ortaya konulan rasyonelleştirilmiş parlamentarizm, parlamenter sistemin temel özelliklerini zedelemeksizin, hükümetin istikrarını ve etkinliğini arttırmaya yönelik anayasal araç ve prosedürler topluluğudur.<sup>72</sup> Birtakım parlamenter sistemlerde yaşanan hükümet istikrarsızlığı ve etkinsizliğini ve bunlarda yaşanan sorunları aşma amacıyla uygulanan yol ve yöntemlerin bir bütün olarak içinde bulunduğu parlamenter sistemlerin ‘rasyonelleştirilmiş

<sup>67</sup> Maurice DUVERGER, A New Political System Model: Semi-Presidential Government, **European Journal of Political Research**, Vol 8, Issue 2, Haziran 1980, s.165.

<sup>68</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.211.

<sup>69</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.167-168.

<sup>70</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.211.

<sup>71</sup> Mark FREEMAN, Constitutional Framework and Fragile Democracies: Choosing between Parliamentarianism, Presidentialism and Semipresidentialism, **Pace International Law Review**, Sonbahar 2000, Vol 12, Issue 2, s.255-256.

<sup>72</sup> Evgeni TANCHEV, Parliamentarism Rationalized, **East European Constitutional Review**, No:33, 1993, s.33.

parlamentarizm' olarak adlandırılması ilk defa<sup>73</sup> Boris Mirkine-Guetzevitch<sup>74</sup> tarafından yapılmıştır.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm kavramı, parlamenter hükümet sisteminin uygulanması ile hangi sorunların yaşandığı ve hangi alanlarda tıkanıklıklarla karşılaşıldığı anlatılmak suretiyle, bu sorunların ve tıkanıklıklara yönelik çözüm çabaları bağlamında açıklanacaktır. Bu noktada, parlamenter sisteme ana ekseninde getirilen eleştirilere değinilerek başlanabilir.

### 3.1. Parlamenter Hükümet Sistemine Yöneltilen Eleştiriler

Parlamentarizmin ortaya çıktığı andan itibaren, parlamentarizm ile birlikte, bu sistemi eleştiren literatür de doğmuş ve gelişimini sürdürmüştür.<sup>75</sup> Ancak, parlamentarizme gelen eleştirilerin yoğunlaştığı zaman esasen 20. yüzyılda Avrupa'da, toplumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlara çözüm getiremeyen, hantal bir hal alan parlamentonun krize girdiği dönemdir.<sup>76</sup> İşte, demokratik sistemler arasında yer alan parlamenter hükümet sistemine ilişkin çeşitli yönlerden eleştirilerde bulunmaktadır. Öyle ki, parlamentarizmin doğduğu ülke olan İngiltere'de, yasama ve yürütme kuvvetleri arasında eşitliğin ve dengenin söz konusu olması ile birlikte, yürütme organının bu kuvvetler üzerinde, *de facto* üstünlüğü bulunmaktadır. İşte parlamentarizme getirilen eleştirilerden birisi olarak, karşımıza yürütmenin uygulamada, yasama yetkisini de içselleştirmesi çıkmaktadır.<sup>77</sup> Uygulamada, bu yol ile parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek elde

---

<sup>73</sup> Boris MIRKINE-GUETZEVITCH, *Les Nouvelles Tendances du Droit Constitutionnel*, Paris, LGDJ, 1936'dan naklen GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s. 255.

<sup>74</sup> Boris Mirkine-Guetzevitch, Kiev'de Ruslaşmış bir ailede dünyaya gelmiştir. Bolşevikler iktidara gelene kadar, Alexander Kerensky'e sempati duyan bir liberaldir. İki yıl boyunca karşıt hareketlerin yapılanmasına çalışmış fakat bu çabaların ardından Paris'e göç ederek, Fransa'da hukuk profesörü olarak çalışmıştır. Ardından temelli olarak Amerika'ya taşınmış ve anayasa hukuku üzerine çalışmalarda bulunmuştur. (Samuel MOYN, *The Secret History of Constitutional Dignity*, **Yale Human Rights and Development Journal**, 17, 1, 2014, s.42)

<sup>75</sup> Carl SCHMITT, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Ankara, Dost Kitabevi, 2010, s.9.

<sup>76</sup> Şeref İBA, *Parlamento Hukuku*, İstanbul, T. İşbankası Yayınları, 2010, s.9.

<sup>77</sup> Hasan Tahsin FENDOĞLU, Başkanlık Sistemi, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2012, s. 39.

toplanması, alınması gereken kararların altyapısını sorgulamadan, gerekli incelemeleri yapmadan ve kısacası derinlemesine çalışılmadan acele ile kabul edilmesi sorununu doğurmaktadır.<sup>78</sup>

Bununla birlikte, parlamenter hükümet sistemlerinde eleştirilerin yoğunlaştığı alanlardan bir diğeri de yürütmenin istikrarsızlığı sorunudur.<sup>79</sup> Parlamenter sistemlerde, sağlam parti disiplini mevcut değilse ya da hükümetler koalisyon hükümetleri ise, istikrar sorunu büyüme eğilimi sergilemektedir.<sup>80</sup> Anılan sorunlar, en iyi işleyen hükümet sistemlerinde dahi potansiyel olarak kendisine yer bulabilmekte ve tamamıyla ortadan kaldırılamadığı için eleştirilere yol açmaktadır. Ancak bu sistemin uygulandığı kimi ülkelerde, bu eleştirilerden kaynaklanan durumların önüne geçebilmek adına tedbirler alınması yoluna gidilmektedir.<sup>81</sup> Dolayısıyla, anılan eleştiriler üzerinden parlamenter hükümet sistemlerinde yaşanan sorunlar ve tıkanıklığa sebep olan ana konular incelenmeye çalışılacaktır.

### 3.2. Parlamenter Hükümet Sisteminin Sorunları ve Tıkanma Alanları

Parlamenter sistemin yapısal boyutları dikkate alındığında, sistemin kendisinde bulunan doğal parametrelerden ötürü, sistemin kimi yazarlara göre sorunları<sup>82</sup>, kimilerine göre zayıf yönleri<sup>83</sup> ya da zararları yönleri<sup>84</sup> ve diğerlerine göre çeşitli tıkanma alanları<sup>85</sup> bulunmaktadır.

<sup>78</sup> Hüseyin YILDIZ, Türkiye'de Parlamentarizm Uygulamaları, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2013, s.194.

<sup>79</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.48.

<sup>80</sup> YILDIZ, Türkiye'de Parlamentarizm Uygulamaları, s.194.

<sup>81</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.48.

<sup>82</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme* s.235.; YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.86.

<sup>83</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.48., YILDIZ, *Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, s.85-90.

<sup>84</sup> YILDIZ, Türkiye'de Parlamentarizm Uygulamaları, s.193.

<sup>85</sup> Kazuyuki TAKAHASHI, Contemporary Democracy in a Parliamentary System, **Law and Contemporary Problems**, Vol 53, No 1, 1990, s. 110., Abdulsemet YAMAN, Başkanlık Sistemi, Uygulamaları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1, 2014, s. 95.

Bu hususlar incelendiğinde, parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme arasında yer alan güç dengesi, siyasi partiler ve seçim sistemi açılarından parlamenter sistemde ortaya çıkan istikrar ve başarı derecesi sorunu ile sözkonusu sistemin nitelik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

### 3.2.1. Parlamenter Sistemde Yasama ve Yürütme Güç Bağlamı

Parlamenter hükümet sistemlerinde, yürütme organı devlet başkanı, başbakan ve bakanlardan teşekkül etmektedir.<sup>86</sup> Doğal olarak, yürütmenin görevi günün siyasi olaylarına cevap vermek ve onları şekillendirmek suretiyle gücünü aldığı politik platformu uygulamaktır.<sup>87</sup> Yani, organik kritere göre, yürütme organından çıkan tüm işlemlerin yürütme işlemi olarak anılması mümkündür.<sup>88</sup>

Bu çerçevede, yürütmenin işlemlerini uygulayabilmesi için mümkün olan en az engel ile karşılaşmayı beklediği kuşkusuzdur. Öyle ki, yürütme, yasamayı kendisine engel çıkarma potansiyeli olan ve idare edilmesi gereken bir güç olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla, parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme, yasamayı ile olan güç dengesini kendi lehine olacak şekilde, kontrol etme eğilimindedir.<sup>89</sup> Bu anlamda parlamentonun hükümetler karşısında nasıl davrandığına ilişkin yapılan analizler arasında Weinbaum'un bu davranışları beş gruba ayırdığı çalışması göze çarpmaktadır. Buna göre, birinci tür olan "eşgüdümlü parlamento", hükümet ile işbirliği ve karşılıklı dayanışma içindedir. İkinci tür "tabi parlamento" olarak adlandırılmakta ve burada disiplinli bir çoğunluk partisinin gücü ve üstünlüğü bulunmasından ötürü, parlamento bir ölçüde gücünü hükümete devretmiştir.

Üçüncü tür olan "teslimiyetçi parlamento", hükümetin kaynağı olamamakta ve hükümete tamamen teslim olmaktadır. Dördüncü tür olan

<sup>86</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s. 372.

<sup>87</sup> INTER-PARLIAMENTARY UNION, *Challenges Facing Parliaments Today*, **Fourth World Conference of Speakers of Parliament**, United Nations Head-Quarters, New York, 31 August- 02 September, 2015., s.3.

<sup>88</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s. 372.

<sup>89</sup> INTER-PARLIAMENTARY UNION, *Challenges Facing Parliaments Today*, s.3.

“belirsiz parlamentolar”da, çoğunluk partisi yerine çok partili yapı bulunmakta ve hükümet ile yasama arasındaki ilişkilerde belirsizlik hakim olmaktadır. Son tür olan “rekabetçi-egemen parlamentolar”da, parti disiplini düşük seviyede ve, güçsüz bir hükümetin yanısıra, parlamento ve hükümet ilişkilerinin tıkanık olduğu bir yapı söz konusudur.<sup>90</sup>

Kuvvetler ayrılığının genel olarak, kuvvetler dengesini öngörmesi ve parlamenter sistemin de yumuşak kuvvetler ayrılığını benimsemiş olmasına rağmen, yasama ve yürütme arasında yer alan güç dengesinde kimi önemli oynaklıkların oluşması mümkün görünmektedir.<sup>91</sup> Bu bağlamda, örneğin İngiltere’de<sup>92</sup> ve Yeni Zelanda’da<sup>93</sup> yürütme organının üstünlüğü, Üçüncü ve Dördüncü Fransız Cumhuriyetlerindeki yasama organı üstünlüğü ve benzer şekilde çağdaş demokratik rejimler arasında yerini alan İtalya’da yine yasama organı üstünlüğü örnek verilebilmektedir.<sup>94</sup> Bunlarla birlikte, Belçika’da yasama ve yürütme arasında birisinin lehine olmayacak şekilde sağlam bir güç dengesi durumu bulunmaktadır.<sup>95</sup>

Dolayısıyla, genel anlamda, teorik anlamda parlamenter hükümet sistemlerinde yer alan yasama ve yürütme arasında bulunan güç dengesi, çoğu zaman güç dengesizliği olarak ortaya çıkabilmektedir. Yürütmenin yasamadan kaynaklandığı parlamenter sistemlerde<sup>96</sup> yasama organı çoğunluğu hükümete egemen bir durumda bulunmaktadır. Bununla birlikte, sözkonusu çoğunluğun bir alt grubu ya da komitesi olan “kabine” konumundan ötürü doğal olarak yürütme organını yönetmekte ve üyelerinin bağlı olduğu yasama organına da yön tayin etmektedir. Bu durum esasen

---

<sup>90</sup> Ahmet N. YÜCEKÖK, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlatentonun Evrimi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 533, 1983, s.52-54.

<sup>91</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.51.

<sup>92</sup> FENDOĞLU, *Başkanlık Sistemi*, s. 39.

<sup>93</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.156.

<sup>94</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.52.

<sup>95</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.156.

<sup>96</sup> Manfred C. VERNON, *Devlet Sistemleri: Mukayeseli Devlet İdaresine Giriş*, (Çev. Mümtaz Soysal), Ankara, Sevinç Basımevi, 1961, s.14-15.

şundan kaynaklanmaktadır: Hükümette yer alan bakanların çoğunluğu veya tamamı milletvekili olmakta/olabilmekte ve dolayısıyla her iki vazifeyi yerine getirmektedirler.<sup>97</sup>

Böylece, parlamenter hükümet sistemlerine getirilen eleştiriler arasında yer alan yürütmenin yasamayı kontrol altına alarak, teorik anlamda sistemin özünde vücut bulan güçlerin dengesi uygulamada güçlerin dengesizliği durumuna dönüşmektedir. Yapılan incelemelerden anlaşılmaktadır ki; bu eleştirilerin kaynağı esasen parlamenter sistemin beşiği olan İngiltere’de durumun Duverger’in de belirttiği gibi<sup>98</sup> parlamenter rejimin hükümetin lehine güç dengesizliğinin var olmasıdır.

Gerçekten de bir sonraki konuya temel oluşturması açısından ele alındığında, İngiltere’de mevcut olan hükümetin güçlü olduğu yasama ve yürütme güç bağlamında, uygulamanın esası İngiltere’de hükümete etkinlik kazandırma çabaları olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>99</sup> Zira, parlamenter rejime getirilen eleştiriler gibi, dikkatler kuvvetler ayrılığı teorisi üzerinde yoğunlaştığında ve parlamenter hükümet sisteminin de dayandığı bu teorinin de maruz kaldığı eleştiriler arasında, demokrasi kavramının gelişiminin de öngördüğü üzere, kuvvetler ayrılığı giderek önemini yitirmekte ve demokrasinin zorunlu bir prensibi olmamakla birlikte, her iki kuvvetin de karşıt güçler olma özelliği ortadan kalkmaya başladığı anlaşılmaktadır.<sup>100</sup>

### **3.2.2.Parlamenter Sistemde Yaşanan İstikrarsızlık ve Etkinlik Sorunu**

Parlamenter sistemde yaşanan tıkanma noktaları arasında en önem arzedeni, sistemde yaşanan istikrar sorunudur. Genel olarak parlamenter sistemlerin istikrarsızlık yarattığı düşünülmektedir. Ancak burada, istikrarın hükümetlerin başarı derecesi ile doğru orantılı olup olmadığının belirlenmesi

<sup>97</sup> YILDIZ, *Türkiye’nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, s.63.

<sup>98</sup> Maurice DUVERGER, *Siyasal Rejimler*, (Çev. Teoman Tunçdoğanı), İstanbul, Sosyal Yayınları, 1986, s.82.

<sup>99</sup> YILDIZ, *Türkiye’nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, s.65.

<sup>100</sup> TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s.472.



hususuna dikkat çekilmelidir. Öyle ki, her istikrarlı hükümet başarılı ya da etkili olamadığı gibi, her istikrarsız hükümetin de başarısız ya da etkisiz olacağı sonucuna varılamamaktadır. Burada asıl önemli husus, hükümetin istikrarından ziyade rejimin istikrarının olmasıdır.<sup>101</sup>

Her ne kadar hükümet istikrarı ile demokratik rejim istikrarı ikame edilme zorunluluğu olmayan iki kavram iken, ikisi arasında seçim yapılması gerektiğinde, uzun vadeli etkilerinden ötürü pek tabii rejim istikrarının seçilmesi gerekmektedir. Yine de parlamenter sisteme yönelik eleştirilerin başında gelen istikrarsız hükümetler yaratması sorunu, üzerinde tartışılması gereken bir konu olarak önemini muhafaza etmektedir.

Hükümetlerin istikrarı, parlamenter sistemde, yürütmenin yasamanın güvenine dayanması ekseninde, sistemdeki bir diğer tıkanma alanı olan yasama ve yürütme arasındaki güç dengesinin ne şekilde olduğuna göre şekillenebilmektedir. Öyle ki, hükümetin iktidarda kalma süresinin uzunluğu, onun yasama organı üzerinde ne derece üstün olduğunun bir göstergesi olarak anılabilmektedir.<sup>102</sup>

Dolayısıyla, parlamenter hükümet sistemlerinde yürütmenin yasamadan kaynaklanması durumu sözkonusu olduğundan, hükümet, yasama organının güvenine dayalı olması prensibi kabul edilmiştir. Bundan ötürü, yasama organı tarafından desteklenmeyen bir hükümet görevine devam edemeyecek olup, süreklilik arz edemeyecektir.<sup>103</sup> Burada vurgulanması gereken nokta, hükümet mi yoksa rejim istikrarı mı tartışmalarının gölgesinde, kabinenin ömrünün istikrarın ve aynı şekilde yürütmenin üstünlüğünün etkin bir göstergesi olduğudur.

Öyle ki, Lijphart'ın 1945-1980 yılları arasındaki dönemi esas alan 20 demokraside olağan kabine türleri ve ortalama kabine ömrünü belirlediği

---

<sup>101</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.77-78.

<sup>102</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.157-159.

<sup>103</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.78-79.

çalışmasında<sup>104</sup>, on dokuz parlamenter rejimde kabine ömrü yürütmenin üstün olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat bu durumun istisnası olarak, Beşinci Cumhuriyet, Finlandiya<sup>105</sup> ve İtalya<sup>106</sup> gösterilebilmektedir. Bunun sebebi ise, örneğin Finlandiya'da kabine ömrünün ortalama on üç ay olarak belirlenmesinin aslında daha güçlü olan yürütmeyi olduğundan zayıf gösterme durumunun hasil olmasıdır.<sup>107</sup> Halbuki Finlandiya'da, yürütme, halk tarafından seçilen bir başkan ve parlamentonun güvenine dayanan bir hükümetten oluşan güçlü bir yapıya sahiptir.<sup>108</sup> Ancak bahsi geçen görüşe karşı çıkanlar arasında, Siegfried ve Dogan, hükümet istikrarının demokrasi rejiminin istikrarının bir göstergesi olamayacağını savunmaktadır.<sup>109</sup>

Demokrasi rejiminin istikrarı ile istikrarlı hükümet kavramları arasındaki farkı araştıran bir diğer araştırmacı olan Sartori de, hükümetin istikrarının, hükümetin ömrü ile açıklanabileceğini fakat bu sürenin uzunluğunun etkinliğin sağlanmasının bir göstergesi olmadığını savunmaktadır.<sup>110</sup> Çünkü, parlamenter sistemde, çoğu zaman orantılı seçim sisteminin de etkisiyle, çok partili bir parlamento oluşmakta ve bu yasama organından da koalisyon hükümetleri türeyebilmektedir. Bundan ötürü, hükümetlerin ömürleri kısalabilmekte ve bu da görünüşte hükümet istikrarsızlığı gibi algılanabilmektedir.<sup>111</sup>

---

<sup>104</sup> Lijphart, 20 Demokraside olağan kabine tipleri ve bunların ortalama ömürlerini incelediği araştırmasında, ortalama kabine ömrünü üç sınıfa ayırmıştır. Hükümet etkinliğinin ve yürütmenin gücünün kabine ömrü ile ilişkilendirerek, ortalama kabine ömrü 2.5 yıldan az olan ülkeleri; Belçika, Finlandiya, Fransa IV, Fransa V, İsrail ve İtalya; ortalama kabine ömrü 2.5 ile 5 yıl arasında olan ülkeleri; İzlanda, Lüksemburg, Danimarka, Almanya, Japonya, Norveç ve Hollanda; ortalama kabine ömrü 5 yıldan fazla olan ülkeleri; Avustralya, Avusturya, Kanada, İrlanda, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve İsveç olarak sınıflandırmıştır.

<sup>105</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.55.

<sup>106</sup> G. Bingham POWELL, *Çağdaş Demokrasiler: Katılma, İstikrar ve Şiddet*, (Çev: Mehmet Turhan), Ankara, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1990, s.24.

<sup>107</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.55.

<sup>108</sup> Kutlay TELLİ, Finlandiya'nın 1999 Anayasasıyla Öngörülen Hükümet Modeli, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı 2, Temmuz 2010, s.244.

<sup>109</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.157-159.

<sup>110</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, 150-152.

<sup>111</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.99.

Parlamentar sistemlerde hükümet istikrarının belirlenmesinde asıl önemli olan konuların başında, hükümeti destekleyen siyasi partilerin niteliği<sup>112</sup>, yapısı, yasamadaki dağılım durumu ve seçim sistemi gibi unsurlar<sup>113</sup> gelmektedir. Bundan ötürü, konuyu irdelemeye, siyasi partilerin rolü incelenmek suretiyle devam edilmektedir.

### 3.2.2.1. İstikrar ve Etkinlik Sorununda Siyasi Partilerin Rolü

Çağdaş demokratik devletlerde, seçmenlerin sunulan alternatifler arasından serbest bir şekilde seçim yapabilmesi, siyasi partilerin varlığı ile mümkün hale gelmektedir. Çünkü çağdaş demokrasi, partiler demokrasisidir.<sup>114</sup> Siyasi partiler, İngiltere’de 17. yüzyılda cereyan eden iç savaş esnasında yaşanan ayrışmalardan sonra ortaya çıkmıştır. Ancak, çağdaş düzeyde siyasi partinin temeli, 1832 yılında çıkarılan Reform Kanunu’nun seçmen kitlesini genişletmek suretiyle, İngiliz demokrasisini güçlendirme etkisine dayanmaktadır. Öyle ki, halkın desteğini almaya çalışan siyasi partilerin rekabetinin esası, sadık bir seçmen kitlesi elde edebilmektir. Bu temelde, siyasi partilerin çalışmaları hız kazanmış ve yerel parti teşkilatları oluşturulmaya başlanarak, günümüz siyasi partilerinin temeli atılmıştır.<sup>115</sup>

Bu şekilde, siyasi partilerin çağdaş siyasi rejimlerin temeli olduğu gerçeği yadsınamaz. Çünkü güçlü bir demokrasi için siyasal parti sisteminin de güçlü olması gerekmektedir. Siyasal parti sistemleri sosyal, ekonomik ve anayasal zeminler arasındaki ilişkilerde önemli bağlantı noktalarını teşkil ederken, aynı zamanda siyasal başarımların modeli yaratarak hükümet etkinliğini sağlarlar.<sup>116</sup> Dolayısıyla, siyasi partilerin günümüz siyasi rejimlerini değerlendirebilmek için ne ölçüde önemli olduğu hususu, onların tanımlanması ile açığa kavuşturulabilecektir. Öyle ki, bir siyasi parti “merkezi

<sup>112</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.83.

<sup>113</sup> YÜCEL, *Parlamentar Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.89-90.

<sup>114</sup> Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002, s.87.

<sup>115</sup> VERNON, *Devlet Sistemleri: Mukayeseli Devlet İdaresine Giriş*, s.41.

<sup>116</sup> POWELL, *Çağdaş Demokrasiler: Katılma, İstikrar ve Şiddet*, s.10-11.

ve yerel düzeyde kurulmuş, siyasi iktidarı elde etmeyi ve kullanmayı amaçlayan ve bunun için de halkın desteğini sağlamaya çalışan sürekli bir kuruluş” olarak tanımlanabilmektedir.<sup>117</sup> Siyasi partiler, ülkenin yönetim hakkını elde etme amacına sahip olmalarından ötürü<sup>118</sup>, diğer siyasi örgütler olan; baskı ve çıkar grupları olan dernekler ve sendika gibi organizasyonlardan ayrı bir konuma sahiplerdir.<sup>119</sup> Çağdaş demokrasilerde, siyasi partiler, çeşitli sosyal grupları temsil etme, bu grupların beklentileri doğrultusunda siyasi programlar oluşturma, hedefler belirleme, seçimler için kişileri aday gösterme, hükümetleri oluşturma ve vatandaşları siyasi süreçlere aktif bir şekilde katılmalarını teşvik etme gibi görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.<sup>120</sup> Bunlarla birlikte siyasi partiler, kendilerini diğer partilerden yine kendilerine özgü olan milli politikaları vasıtasıyla seçmenin nazarında farklı yere konumlandırmaktadırlar.<sup>121</sup>

Demokrasinin istikrarı ve niteliğine ilişkin önermeler oluşturulurken, sistem içerisinde yer alan siyasi partilerin sayısı temel alınabilmektedir. Parti sistemleri, iki büyük partinin genellikle sosyo-ekonomik problemler üzerinden birbirinden ayrıştığı, çoğunlukçu demokrasi modelini oluşturduğu gibi, ikiden fazla sayıda büyük partinin örneğin dini ve kültürel sorunlar gibi ilave sorunlar ekseninde birbirinden ayrıştığı oydaşmacı demokrasi modeli de oluşabilir. Bunların arasında, iki parti sisteminin istikrarlı ve yüksek nitelikli demokrasi oluşturmaya karşın çok partili sistemin istikrarsız ve düşük nitelikli demokrasi oluşturduğuna yönelik görüşler yaygındır. Ancak, gerek iki parti sisteminin büyük demokratik ülkelerde uygulanmış olması ve gerekse, hükümet ömrünün kısa olmasının, rejim ve hükümet istikrarsızlığının kesin bir göstergesi olmamasından ötürü, ilgili görüşler eleştiriye de tabi olmaktadır.<sup>122</sup>

---

<sup>117</sup> TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s.372.

<sup>118</sup> TUNAYA, *Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, s.448.

<sup>119</sup> Hasan TUNÇ, Faruk BİLİR, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005, s.66.

<sup>120</sup> Richard GUNTHER, Larry DIAMOND, *Types and Functions of Parties*, in *Political Parties and Democracy*, (Eds) Larry Diamond, Richard Gunther, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2001, s. 7-8.

<sup>121</sup> Matthew Soberg SCHUGART, John. M. CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, New York:Cambridge University Press, 1992, s.10.

<sup>122</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.70-74.

İki partili sistemler, çoğunlukçu demokrasi modelinde yer bulurken, çok partili sistemler, oydaşmacı demokrasi modelinde yer almaktadır. Konu, hükümet istikrarı ve etkinliği açısından ele alındığında, iki partili sistemlerin çok partili sistemlere göre üstünlüğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi, iki partili sistemlerin hükümet istikrarı ve etkinliği sağlayan tek partili hükümet kurulabilmesine olanak sağlamasıdır. Öyle ki, Lowell'a göre, parlamenter sistemde etkili ve uzun ömürlü sonuçlar elde edebilmenin anahtarı olan yasama organının iki partiden teşekkül etmesi gerekliliğinin altı çizilmelidir. Bunun altında yatan fikir olarak ise, koalisyon hükümetlerinin varlığında, hükümetin ömrünün tek parti hükümetinin ömrüne kıyasla daha kısa olması ve hükümeti oluşturan grupların birbirleriyle olan mücadelelerinden ötürü, yönetimin zayıflaması ve hükümet etkinliğinin azalması gösterilmektedir.<sup>123</sup>

Benzer şekilde, Bluntschli'ye göre, bir parti varlığını muhalif bir partinin varlığına borçludur.<sup>124</sup> Bundan hareketle, bir parti, muhalif partinin güçlü olması ile güçlü konuma gelmektedir. Güçlü bir partinin varlığı ise, hükümetlerin istikrarlı olması açısından önem arz etmektedir. Çünkü, yasamadan kaynaklanan hükümetin güçlü, kurumsal ve disiplin sahibi olan partilere dayanması halinde, hükümetin istikrarı mümkün olmaktadır. Yani bu sayede hükümetlere yasama organı tarafından uzun süre güven duyulmakta ve sürekliliğini devam ettirmektedir.

Parlamentoda yer alan güçlü siyasi partilerin güçlü başkanlarının etkin liderlik vasıflarını haiz olmaları, stratejik yönetme kapasitelerinin yüksek olması ve onların güvenilir olmaları gibi faktörler, hükümetlerin istikrarlı ve etkin olmalarını sağlamaktadır.<sup>125</sup> Örneğin İngiltere'de Muhafazakar Parti'nin lideri, İşçi Partisi'nin liderine nazaran çok daha fazla bir güce sahiptir. Ayrıca bir kereliğine değil fakat ya istifa edene ya da ölene kadar partinin başında

---

<sup>123</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.90-91.

<sup>124</sup> SCHMITT, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s.73.

<sup>125</sup> Juan J. LINZ, *Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri*, (Çev: Ergun Özbudun), Demokrasinin Küresel Yükselişi, içinde (Eds.) Larry Diamond-Marc. F. Plattner, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995, s.159.

bulunmak üzere seçilmektedir.<sup>126</sup> Hükümetin etkinliği ile kastedilen ise, önceden belirlenen hedefleri hükümetin ne ölçüde karşıladığıdır. Yani, etkin bir hükümet, planladığı ve takip ettiği politikaları uygulama yeteneği olan hükümettir.<sup>127</sup>

Duverger'in deyimıyla, klasik parlamentarizmden yeni parlamentarizme geçiş temel olarak, partilerin gelişmesini almaktadır. Buna göre, eğer partiler disiplinli iseler, bu şekilde siyasi partilerin sayısı ikiye aşmadığı hallerde, başbakan kazanan partinin başkanı olmaktadır.<sup>128</sup> Dolayısıyla, disiplinli ve güçlü siyasi partilerden teşekkül eden bir parlamentoda, çoğunluğa sahip partinin başkanı ve aynı zamanda başbakanın, parlamenter sistemde yüksek düzeyde güce sahip olması beklenmektedir. Bu derece güç ve otoriteye sahip bir başbakanın varlığında, koalisyon hükümetleri olmadığı takdirde, hükümet istikrarı ve etkinliği sağlanabilmektedir. Bu şekilde, daha dayanıklı ve uzun ömürlü, siyasi hedeflerine ulaşma derecesi yüksek hükümetler kurulabilmektedir. Parlamenter sistemde, bunun karşıtı olan durumda, yürütme koalisyon hükümetlerinden teşekkül etmekte iken, hükümet istikrarsızlaşmakta ve yürütme güç kaybetmekte ve bunun üzerine yasama güçlenmektedir.<sup>129</sup>

Dolayısıyla, arkasında güçlü ve sağlam bir disiplin yapısına sahip olan siyasal parti olan bir başbakan sahip olduğu gücü ve sorumlulukları birleştirerek, doğru siyasi kararlar alabilir ve böylece istikrarlı bir hükümet kurabilir. Bunun temelinde, yersiz siyasi çatışmaların ötesinde, hakiki bir şekilde siyasi partilerin rekabet edebilmesi için uygun ortamın bulunması yatmaktadır.<sup>130</sup>

---

<sup>126</sup> Herbert MORRISON, *Government and Parliament: A Survey from the Inside*, London, Oxford University Press, 1959, s.132.

<sup>127</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, 150.

<sup>128</sup> Maurice DUVERGER, *Seçimle Gelen Krallar*, (Çev: Necati Erkurt), İstanbul, Kelebek Yayınları, 1986, s.106.

<sup>129</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.97.

<sup>130</sup> Juan J. LINZ, *The Perils of Presidentialism*, in *Parliamentary versus Presidential Government*, (Eds). Arend Lijphart, Oxford, Oxford University Press, 1992, s.126.

Parlamentar sistemlerde, hükümet istikrarını sağlayan partilerin sahip olduğu karakteristik özellikler arasında, partinin önderinin partiye olan hakimiyeti ve parti için taşıdığı önem, merkeze bağlı parti teşkilatı ve parti disiplini yer almaktadır. Buna göre, parti lideri ne kadar partinin ilkeleri ve hedefleri ile bütünleşmiş ise ve ne kadar parti üzerinde etkiye sahip ise, seçmenler ve parti içindeki takipçiler üzerinde o denli etkiye sahip olmaktadır. Bunun gibi, partilerin merkezileşmesi onların çok disiplinli olduğunun bir göstergesidir. Parti üyelerinin partilerine olan sadakatları ve parti liderlerine olan bağlılıkları partilere güç katmakta ve güçlü partilerin oluşturduğu hükümetler istikrarlı ve etkin olabilmektedir.<sup>131</sup>

Hükümetlerin istikrarlı ve etkin olabilmesinde önemli rol oynayan parlamento üye çoğunluğuna sahip siyasi bir partinin parlamenter sisteme ve demokrasiye karşı olması halinde ve vatandaşların bir kısmının katılım hakkını çeşitli yöntemlerle sınırlaması sonucunda bu durumun nasıl önüne geçilebileceği de ayrı bir tartışma konusudur. Yirminci yüzyılda özellikle Avrupa'da faşizmi incelemiş olan Karl Loewenstein, faşizmin bir ideolojiden ziyade siyasi bir teknik olduğunu savunarak, parlamenter sisteme ve demokrasiye zarar veren siyasi partilerin ortaya çıkmasının ve güç kazanmasının 'militan demokrasi' ile engellenebileceğini öne sürmüştür. Loewenstein'a göre, demokrasiye zarar veren faşizm tekniğine karşı militan demokrasi tedbirleri alınmalıdır.<sup>132</sup> Loewenstein, militan demokrasi kavramını ortaya çıkardığı makalesini Weimar Cumhuriyeti'nin sebep olduğu Nazi iktidarından uzaklaşmak üzere ABD'ye yerleşmesinin ardından yayınlamıştır.<sup>133</sup> Militan demokrasi tekniklerinin uygulamalarına yer verdiği ikinci makalesinde Loewenstein özellikle Estonya'nın önemine değinmektedir. Öyle ki, 1934'te başkanın tüm yetkileri elinde toplamasının önüne geçilmesi adına yapılan 1936 halk oylamasında, mevcut otoriter

---

<sup>131</sup> VERNON, *Devlet Sistemleri: Mukayeseli Devlet İdaresine Giriş*, s.42-43.

<sup>132</sup> Karl LOEWENSTEIN, *Militant Democracy and Fundamental Rights*, I, **The American Political Science Review**, Vol 31, No.3, 1937, s.430.

<sup>133</sup> Paul CLITEUR and Bastiaan RIJPKEMA, *The Foundations of Militant Democracy*, in *The State of Exception and Militant Democracy in a Time of Terror*, A. Ellian and G. Molter (eds.), Republic of Letters Publishing, 2012, s.228.

rejimin demokratikleşmesi sağlanmıştır.<sup>134</sup> Loewenstein'in militan demokrasi modelinden antidemokratiklerin haklarına saygı duyulmasına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. İşte bu noktada, Kirshner'in 'militan demokrasinin paradoksu' olarak adlandırdığı, özyönetimi zedeleyen eylemlerin karşısında sergilenen çabalar, demokratik siyasete zarar vermekte ve temsiliyetçi rejimin son bulmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, militan demokrasi kapsamında, demokrasi karşıtı yasaların hükümsüz kılınması, bu çizgideki partilerin kapatılması ve demokratik katılımın yasaklanması şeklinde savunma amaçlı eylemlere hangi şartlar altında başvurulması gerektiği detaylı bir inceleme ile belirlenmelidir.<sup>135</sup>

### 3.2.2.2. İstikrar ve Etkinlik Sorununda Seçim Sisteminin Rolü

Demokrasinin temelinde özgür, dönemsel ve rekabetçi bir şekilde düzenlenen seçimler yatmaktadır.<sup>136</sup> Vatandaşların, devletin yönetimine katılmak için katıldıkları seçimler, gerek temsili demokrasiler ve gerekse hükümet sistemleri için oldukça önem arz etmektedir. Bunun sebebi, seçimlerin sonucunda yasama ve yürütme organlarının oluşmasının sağlanmasıdır. Hükümetlerin istikrarı ve etkinlikleri ile uygulanan seçim sistemleri arasında önemli düzeyde bir korelasyon bulunmaktadır. Çünkü, parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme organı, yasama organındaki siyasi çoğunluktan kaynaklandığında istikrarın sağlandığı hususu parti sistemleri konusunda ortaya konulmuştu. Yani, yasama organındaki siyasi çoğunluk ise, seçimler sonucu ortaya çıktığı için dolaylı olarak, ülkede uygulanan seçim sistemlerinin hükümetin istikrarı üzerinde etkilerinin olduğu sonucuna varılmaktadır.<sup>137</sup>

---

<sup>134</sup> Karl LOEWENSTEIN, *Militant Democracy and Fundamental Rights*, II, **The American Political Science Review**, Vol 31, No.4, 1937, s.639.

<sup>135</sup> Alexander S. KIRSHNER, *Militan Demokrasi*, Ferit Burak Aydar (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s.2-5.

<sup>136</sup> SARTORI, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, s.177.

<sup>137</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.115-116.



En geniş anlamda seçim sistemi, ülke vatandaşlarının yöneticilerini belirlemelerine ilişkin usüller ve maddi işlemlerin bir toplamıdır.<sup>138</sup> Seçim sistemi, ülkedeki seçmenlerin temsilcisi olan yöneticilerin işbaşına getirilmesine yönelik kullanılan teknik ve siyasi hayata ilişkin değişik sonuçlar doğurmasından ötürü siyasi bir yöntemdir.<sup>139</sup> Bir başka şekilde seçim sistemleri, siyasi partilerin belirli bir seçim çevresinden kaç temsilcinin yasama organına kabul edildiğinin, bu partilerin almış oldukları oylara göre hesaplanması olarak tanımlanabilir.<sup>140</sup>

Seçim sistemleri, seçmenlerin kullandıkları oyların yasama organındaki sandalyelere dönüştürülmesindeki usül baz alınarak sınıflandırıldığında<sup>141</sup>, karşımıza genel itibari ile eşitlik ve adalet prensiplerine dayanan nispi temsil sistemleri ve fayda prensibini temel alan çoğunluk sistemleri iki ana grup başta olmak üzere, karma sistemler ve alt sistemler ile de karşılaşmak mümkün görünmektedir.<sup>142</sup>

Seçim sistemleri, "seçim formülleri, seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçim barajları, meclisin üye sayısı, başkanlık seçimlerinin yasama organı seçimlerine etkisi ve partiler arası seçim bağlantıları"<sup>143</sup> temelinde açıklanmaktadır. Buna göre, seçim sistemlerinin temel unsurları, çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemidir.<sup>144</sup> Çoğunluk seçim sistemi, tek turlu seçim ve iki turlu seçim olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar ise, tek isimli seçim ve listeli seçim olarak alt sınıflara ayrılmaktadır. Nispi temsil sistemi ise, ulusal düzeyde ve seçim çevresi düzeyinde olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmaktadır.<sup>145</sup>

---

<sup>138</sup> Jean Marie COTTERET, Claude EMERİ, *Seçim Sistemleri* (Çev: Tanju Gökçül), İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975, s.9.

<sup>139</sup> TUNÇ ve BİLİR, *Anayasa Hukuku*, s.83.

<sup>140</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s.315.

<sup>141</sup> ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.261.

<sup>142</sup> TUNÇ ve BİLİR, *Anayasa Hukuku*, s.84.

<sup>143</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.175.

<sup>144</sup> TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s.334-335.

<sup>145</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s.315.

Çoğunlukçu demokrasilerde, seçim sistemi bağlamında genel olarak tek temsilcili mutlak ya da nispi çoğunluk sistemi kullanılırken, oydaşmacı demokrasilerde ise, nispi temsil kullanılmaktadır. Çoğunlukçu yaklaşımı en iyi temsil eden seçim sisteminin tek temsilcili mutlak ve nispi çoğunluk sistemidir, çünkü bu sistemlerde, en çok oyu alan seçimi kazanarak, diğerleri temsile hak kazanamazlar. Nispi temsil sisteminde ise, tek temsilcili mutlak ya da nispi çoğunluk sisteminin yasama organında aldığı oy oranından fazla sandalyeye sahip olması durumunun aksine, hem çoğunlukların hem de azınlıkların temsil edilmesi ve bir anlamda çoğunluk seçim sisteminde karşılaşılan 'orantısız temsilin' önüne geçilmekte ve böylece, mecliste bulunan sandalyelerin seçimlerde elde edilmiş olan oyla orantılı bir şekilde üleştirilmesi teminat altına alınmış olmaktadır.<sup>146</sup>

Siyasi sistemin unsurları arasında yer alan seçim sistemi ve parti sistemi birbirleriyle etkileşim içerisindedirler. Öyle ki, parti sistemleri, diğer etmenlerle birlikte, ülkede uygulanan seçim sistemine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, hükümet istikrarı ve etkinliğini etkileyen faktörler arasında yer alan seçim sistemi, parti sistemini etkilemek suretiyle yasama organını ve dolayısıyla da hükümetleri etkilemektedir. Çok partili temsili demokrasilerde, hükümetleri belirleyen öge olarak, yasama organı seçimleri karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, parlamenter hükümet sisteminde, kaynağı yasama organı olan hükümet ve mecliste kalan diğer partilerden oluşan muhalefet etkileşimi önem kazanmaktadır. Ancak bu durumda, seçim sisteminin öngördüğü şekilde, hangi parti ya da partilerin çoğunluk unsuru teşkil edeceği ve azınlık olanların temsil edilebilmeleri mümkün hale gelecektir. Böylece, seçimlerden sonra kurulacak olan hükümetin tek parti mi, koalisyon mu yoksa azınlık hükümeti mi olacağı, ve hangi türde hükümet olursa bu türün hükümet istikrarı ve etkinliği üzerindeki etkilerini ortaya çıkaran etmen yine seçim sistemidir.<sup>147</sup>

---

<sup>146</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.173.

<sup>147</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.116-117.

Bunun sonucu olarak, aslında seçim sistemlerinden genel olarak beklenen, seçime katılmış olan partilerin ya da partilerden bağımsız olan adayların seçmenlerin oylarıyla topladıkları oyları oranında parlamentoda temsil edilmelerine zemin hazırlanmasıdır.<sup>148</sup> Seçim sistemlerine ilişkin genel kabul kabul gören bir fikre göre, tek turlu çoğunluk seçim sistemi, parlamentoda iki parti sisteminin oluşmasına yol açmaktadır.<sup>149</sup> Bunun karşıtı durumda ise, nispi temsil sistemi ve Fransız sistemi olan iki turlu sistemler, parlamentoda çok partili yapının oluşmasına katkı sağlamaktadır.<sup>150</sup> Çoğunlukçu yaklaşıma göre, hükümet istikrarının ve "istikrar beraberinde etkinliği getirir varsayımı" ile hükümet etkinliğinin sağlanması, görev süresi uzun olan ve parlamentoda tek parti çoğunluğuna dayalı olan hükümetler tarafından gerçekleştirilebilecektir. Ancak bunun karşıtı durum olan orantılı temsil ise, daha esnek bir yapı sunmaktadır. İşte tüm bu tartışmaların kaynağı ise, seçim sistemidir.<sup>151</sup>

Seçim sistemi de olağan olarak hükümetlerin parlamento çoğunluklarını ve hükümete kaç siyasi partinin girdiğini göstermesi durumu, parlamenter hükümet sistemlerinde önem kazanmaktadır. Çoğunluk sistemi savunucuları, bu seçim sisteminin parlamentodaki çoğunluk partisinin hükümet kurması ile, koalisyonlardan uzak bir şekilde uzun ömürlü, istikrarlı ve etkin hükümetlerin ortaya çıkmasına dikkati çekmektedir. Buna karşılık nispi temsilde, parlamentoya giren çok sayıda siyasi partinin hükümete girme ihtimaline binaen, oluşan koalisyon hükümetlerinin kısa ömürlü, istikrarsız ve etkin olmayan hükümetler olacağı varsayılmıştır. Ancak durum böyle midir?

Sartori'ye göre, her koalisyon hükümetinin kısa ömürlü, istikrarsız ve etkisiz olacağı garanti değildir. Öyleyse burada, koalisyon hükümetlerinin kaç partiden oluştuğu ve belki de bunların ötesinde koalisyonu oluşturan partiler

---

<sup>148</sup> Hikmet Sami TÜRK, Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih, **Anayasa Yargısı**, Sayı 23, 2006, s.78.

<sup>149</sup> Maurice DUVERGER, *Siyasi Partiler* (Çev: Ergun Özbudun), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974, s.137.

<sup>150</sup> LIJPHART, *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, s.199.

<sup>151</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.119.

arasında esas değişkenin siyasal sistemdeki genel kutuplaşma olduğu hususunu gözden kaçırmamak gerekmektedir.<sup>152</sup> Dolayısıyla, hükümet istikrarı konusunda, çoğunluk sisteminin yanı sıra, nispi temsil sisteminde gerekli şartların sağlanması ile, yine hükümet istikrarı elde edilebilir. Hükümet istikrarının ötesinde, nispi temsil sistemleri, demokrasi istikrarı için de önem arz etmektedir.

### 3.2.3. Parlamenter Sistemin Nitelik Sorunu

Parlamenter hükümet sistemlerinin demokrasinin niteliğinde düşüşe yol açtığı ön sürülmesi, sistemin zayıf yönlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>153</sup> Bunun nedenleri arasında başta, her ne kadar demokrasilerde kamuda görevli yöneticilerin tümünün halk tarafından seçilmesi sözkonusu değilse de, en azından devlet başkanı olan kişinin halk tarafından seçilmesi durumu demokrasinin niteliğini arttıran bir durum olarak ele alınmaktadır.<sup>154</sup>

Parlamenter hükümet sistemlerinde, gerek halkın hükümet üyelerini doğrudan seçmemesi<sup>155</sup> ve gerekse, başkanlık sistemi gibi yürütmenin halk tarafından seçildiği sistemlerle karşılaştırıldığında parlamenter sistemlerde yürütmenin yasamadan kaynaklanması durumunun<sup>156</sup> daha düşük nitelikli bir demokrasiye neden olduğu savunulmaktadır. Ancak, bir çok parlamenter sistemde, seçimler sonucu ortaya çıkan çok partili kombinasyonun sonucunda oluşan çoğul yürütme ve muhalefetin de temsiline olanak tanınması durumu demokrasinin niteliğini azaltmaktan ziyade arttırmaktadır. Bununla birlikte, Linz'in de savunduğu gibi çoğunluğun ve azınlığın temsil edilebildiği parlamenter sistemlerde demokrasi güçlenmektedir.<sup>157</sup>

---

<sup>152</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, 51.

<sup>153</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s.250.

<sup>154</sup> Arend LIJPHART, *Parliamentary versus Presidential Government*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press, 1992, s.13.

<sup>155</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s.250.

<sup>156</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.143.

<sup>157</sup> Donald L. HOROWITZ, *Comparing Democratic Systems*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press, 1992, s.206.

### 3.3. Mevcut Sorunlar Karşısında Parlamenter Sistemin Özellikleri

Parlamenter hükümet sistemlerine yönelik dile getirilen eleştirilerin karşısında, sistemin kendine has özelliklere sahip olması ve çeşitli durumlarda gerekli tepkileri gösterebilme kapasitesi sayesinde, ortaya çıkan sorunları çözebilme durumu, bu sistemin en önemli avantajları arasındadır. Bunlardan ilki olan sistemin güçlü yanları bu başlık altında, ikincisi yani sistemin rasyonelleştirmesine yönelik araçlar ise takip eden bölümde yer almaktadır. Öyleyse, mevcut sorunlar karşısında, parlamenter hükümet sisteminin güçlü yanları irdelenebilir.

Öncelikle, parlamenter hükümet sistemlerinde yasama organı ile yürütme organı arasında ortaya çıkabilecek kriz, rejim tıkanması veya kilitlenmesi boyutunda olmamaktadır. Bunun nedeni, parlamenter sistemin ihtiva ettiği güvensizlik oyu ve fesih araçlarının kullanılması yoluyla, tıkanmaların önüne geçilmesi ihtimalidir. Dolayısıyla, hükümet ile parlamento arasındaki güç bağlamı kapsamında, parlamentonun sahip olduğu güvensizlik oyu aracı ile hükümeti düşürme ve bunun gibi hükümetin de sahip olduğu fesih aracı ile meclisi feshetme durumu sözkonusu olabilmektedir. Böylece eğer hükümet güvensizlik oyu ile düşürülürse, yeni parlamentodan kaynaklanan yeni bir hükümet oluşturulabilir. Bunun karşıt durumunda ise, parlamento hükümet tarafından feshedilirse, yeni parlamentonun göreve getirilmesi için seçim uygulanır. Buradan anlaşıldığı üzere, parlamenter hükümet sistemlerinde yasama ve yürütme arasında kilitlenmeler büyük oranda çözüme kavuşmaktadır.<sup>158</sup>

Parlamenter hükümet sistemlerinde yer alan bir diğer olumlu yan ise, sistemin esneklik yetisine sahip olmasıdır. Esneklik kavramı ile anlatılmak istenen ise, yasama ve yürütme organları arasında yaşanan sorunların tıkanma boyutuna ulaşmasını önleyecek ve parlamenter sistemin yaşanan

---

<sup>158</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.612.

tikanıklar karşısında verdiği sorun çözücü tepkilerdir.<sup>159</sup> Öyle ki, esnek olan parlamenter sistemlerde, parlamentonun hükümete yönelik güvensizlik oyu kullanma ve hükümetin de parlamentoyu feshetme yetkilerinin yer almasından ötürü, bu güçler arasında yaşanan sorunlar sistemde kilitlenme oluşmaksızın çözülebilmektedir.<sup>160</sup> Esnek yapıya sahip olan parlamenter sistemler, katı yapıya sahip ve nispeten kırılğan olan diğer hükümet sistemlerine nazaran rejim istikrarı açısından daha avantajlı bir konumdadır.<sup>161</sup>

Parlamenter sistemin diğer olumlu yönleri arasında, kaybedenlerin sistemden dışlanma durumunun olmaması yani kutuplaşma durumunun ortaya çıkmaması bulunmaktadır.<sup>162</sup> Buna ilaveten, parlamenter sistemlerde, aralarında anlaşmazlıklar yaşanan parlamento ve hükümet arasında devlet başkanı arabulucu rol üstlenerek, sorunların üstesinden gelme durumu sözkonusu olabilmektedir.<sup>163</sup>

Bu bölümde üzerinde durulan parlamenter sistemlerde yaşanan sorunlar ve bu sisteme getirilen eleştirilerin odak noktası olarak yaşanan hükümet istikrarsızlığı ve etkisizliği konusu, sistemin rasyonelleştirilmesi suretiyle aşılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda tezin bir sonraki bölümünde, bu sorunları aşmak için kullanılan araçlara yer verilmektedir.

---

<sup>159</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.135.

<sup>160</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.93-97.

<sup>161</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.139.

<sup>162</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.126-134.

<sup>163</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.612.

## İKİNCİ BÖLÜM

### RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZMİN ARAÇLARI

#### 1. GENEL OLARAK

19. yüzyıl siyaset ve devlet kuramına dair düşünceler tarihi demokrasinin kazanmış olduğu zaferi ön plana çıkarmaktadır. Özellikle Batı Avrupa’da, demokratik düşüncenin ve bunun sonucunda demokratik kurumların ortaya çıkarak, hızla yayılması durumu hasıl olmuştur. Bu dönemde, devletlerin ilerlemesi ancak demokrasinin yayılması ile mümkün görülmekte ve bunun karşıt durumunda ise, demokrasi karşıtı tutumlar ve davranışlar, yeniye ve iyiye karşı faydasız bir mücadele olarak kabul edilmekteydi.<sup>164</sup> Bu süreçte, siyasi iktidarın hukukla sınırlarının belirlenmesi kapsamında, monark ile yasama organı arasındaki çekişme neticesinde kabul edilen “yasamanın üstünlüğü ilkesi” aynı yüzyıldan itibaren İngiltere ve Fransa’da klasik parlamenter sistemin temelini teşkil etmiştir.<sup>165</sup>

Bu dönemde öteden beri gelen krallar ortadan kalkmaya hızla devam etmiştir. Bununla birlikte, demokratik sistemin gelişmiş liberal ülkelerde yaygınlaşması durumu, her ne kadar sistem olarak çok daha eski dönemlere dayansa da, Duverger’e göre gelişmiş liberal ülkelere 1945’den sonra önem kazanan bir olaydır. Tabi ki, Amerika Birleşik Devletleri’nde demokrasi 1787 Anayasası doğmuş , Büyük Britanya’da 19. Yüzyılda gelişmiş ve 1799’da Napoleon’un benimsetmesinin ardından ileride Fransa’da V. Cumhuriyet’te de kendini göstermiştir.<sup>166</sup>

Tarihsel gelişim incelendiğinde, klasik parlamenter sistemin içinde yasama organlarının, hükümeti denetlemeye ve onu yetkilerini belirli sınırlar

<sup>164</sup> SCHMITT, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s.37.

<sup>165</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.152.

<sup>166</sup> DUVERGER, *Seçimle Gelen Krallar*, s.11-12.

dahilinde kullanmaya zorlama esasında, sistem içerisinde egemen hale getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu şekilde yasama üstünlüğü ilkesi ve yürütme organının yasama organına sıkı sıkıya bağlı olması durumu sonucu, hükümetlerin zamanla istikrarsızlaşması ve etkin olamaması hali ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da gerek toplumun farklı kesimlerinin demokrasiden beklentilerinin farklılaşması ve gerekse siyasi partilerin kendi aralarında yapıcı olmayan mücadeleleri sonucu, parlamenter sistem tıkanma noktasına gelmiştir.<sup>167</sup> Böylece, klasik parlamenter sistemin, istikrarsız olduğu<sup>168</sup> ve etkin olamadığı<sup>169</sup> eleştirileri artmaya başlamıştır.

Bu eleştiriler altında, parlamentarizmin tıkanma alanlarının ana ekseninin, yasama ve yürütme arasında bulunan güç dengesinin olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki; Sartori, istikrar ve etkinlik söz konusu olduğunda, parlamenter hükümet sisteminin adının dahi yanlış olduğu eleştirisi ile öne çıkmaktadır. Sartori'ye göre bunun sebebi, parlamentonun hüküm edemediği yani, parlamentonun egemenliği ilkesinin tam anlamıyla uygulanmadığı, parlamentonun yürütme organı üzerinde baskın karaktere bürünmediği hallerde, parlamenter sistemin , istikrar ve etkinliğin sağlanabileceğidir.<sup>170</sup>

İşte tam da bu noktada, parlamenter hükümet sistemlerinde, yasama ve yürütme arasındaki ilişkileri düzenlemek için çeşitli sistemsel araçların kullanılması suretiyle, hükümete istikrar, güç ve etkinlik kazandırma çabaları önem kazanmıştır. Bu bağlamda, hükümete istikrar ve etkinlik kazandırmaya yönelik öngörülen birtakım usuller,<sup>171</sup> anayasal araç ve prosedürler<sup>172</sup>, parlamenter sistemin rasyonelleştirmesini sağlama amacıyla kullanılmaktadır. Bu şekilde rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına yer

---

<sup>167</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.152-153.

<sup>168</sup> Hasan Emir AKTAŞ, Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, Ocak 2016, s.219.

<sup>169</sup> Cüneyt YÜKSEL, Türkiye'nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi: Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri, **Yasama Dergisi**, 25, 2013, s.58.

<sup>170</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, 147.

<sup>171</sup> MIRKINE-GUETZEVITCH, *Les Nouvelles Tendances du Droit Constitutionnel*, Paris, LGDJ, 1936'dan 'den naklen GÖZLER, *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, s. 255.

<sup>172</sup> TANCHEV, *Parliamentarism Rationalized*, s.33.



veren Anayasalar arasında, 1949 Alman Anayasası, 1958 Fransız Anayasası ve 1982 Türk Anayasası örnek olarak gösterilebilir.<sup>173</sup>

Bu kapsamda, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçları, hükümetin kurulmasını kolaylaştıran ve hükümetin devamlılığını sağlayan araçların oluşturduğu bir grup olan “hükümete istikrarına yönelik araçlar” ve “hükümet etkinliğine yönelik araçlar” olarak iki ana grupta incelenebilir.

## 2. RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZMİN HÜKÜMET İSTİKRARI SAĞLAMA AMACI OLAN ARAÇLARI

Sartori'nin de üzerinde durduğu gibi, hükümetin istikrarı, onun görevde kalma süresi ile açıklanabilmekte fakat söz konusu hükümet ömrünün uzunluğunun, onun etkin olduğu anlamına gelmemektedir.<sup>174</sup> Parlamenter sistemlerde, genellikle orantılı seçim sisteminin de etkisiyle, çok partili bir parlamento oluşabilmekte ve parlamentodan koalisyon hükümetleri türeyebilmektedir. İşte bu yüzden hükümetlerin ömürleri kısalabilmekte ve bu da görünüşte hükümet istikrarsızlığı gibi algılanabilmektedir.<sup>175</sup> Esasında, hükümetin istikrarından ziyade rejimin istikrarının önemli olması<sup>176</sup> ilkesinin ışığı altında, Duverger'in deyiimiyle, klasik parlamentarizmden yeni parlamentarizme<sup>177</sup> geçişin sağlanmasının bir yolu da parlamenter sistemi rasyonelleştirme çabaları içerisinde hükümete istikrar sağlama araçlarının kullanılmasıdır.

---

<sup>173</sup> Kemal GÖZLER, Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm Üzerine Bir Deneme), **Türkiye Günlüğü**, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.32.

<sup>174</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, 150-152.

<sup>175</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.99.

<sup>176</sup> ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, s.77-78.

<sup>177</sup> DUVERGER, *Seçimle Gelen Krallar*, s.106.

Bu araçların incelenmesinde ve değerlendirilmesinde ise, Gözler'in hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırıcı ve düşürülmesini zorlaştırıcı araçlar sınıflandırılması kullanılacaktır.<sup>178</sup>

## 2.1. Hükümetlerin Kurulmasını Kolaylaştırma Amaçlı Olan Araçlar

Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası, rasyonelleştirilmiş parlamentarizme işlerlik kazandıran örnek bir anayasa olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>179</sup> Hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırma amacına yönelik bu anayasada kullanılan, hükümetin güven oylaması yapılmadan görev alması aracı, parlamenter sistemin rasyonelleşmesini sağlayan araçlar arasında yerini almıştır. Bunun gibi, hükümetin kurulması esnasında uygulanan güven oylamasında, gerekenden daha düşük sayıda çoğunluk aranması da hükümetlerin kolayca göreve başlamalarının önünü açan araçlar arasında bulunmaktadır.<sup>180</sup>

### 2.1.1. Hükümetin Güven Oylaması Yapılmadan Kurulması

Dördüncü Fransız Cumhuriyeti'nde yaşanan istikrarsızlıklar sonucu Beşinci Fransız Cumhuriyeti ve dolayısıyla 1958 Fransız Anayasası ile, anayasal bir yenilikçilik ve dönüşüm yaşanmıştır.<sup>181</sup> 04 Ekim 1958 tarihli bu anayasanın hükümetin kurulmasını kolaylaştırma anlamında getirdiği yenilikçi araçlardan birtanesi, Cumhurbaşkanı tarafından atanan Başbakan ve bakanlardan oluşan hükümetin parlamentodan güvenoyuna muhtaç olmadan göreve başlayabilmesidir.<sup>182</sup> Benzer şekilde, Hollanda'da halihazırda Başbakan ve Kabine'nin parlamentonun güven oyuna ihtiyaç duyması

<sup>178</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.622.

<sup>179</sup> Jean-François GODBOUT and Martial FOUCAULT, Restrictive Legislative Procedures and Coalition Support in France, Paper Presented at the Workshop on *the Institutional Determinants of Legislative Coalition Management*, 16-19 November 2015, Tel-Aviv, Israel, s.1

<sup>180</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.622-623.

<sup>181</sup> John D. HUBER, Restrictive Legislative Procedures in France and the United States, *American Political Science Review*, 86, (3), 1992, s. 675.

<sup>182</sup> David MARRANI, *Dynamics in the French Constitution: Decoding French Republican Ideas*, Routledge: New York, 2013, s. 17-18.

uygulaması devam ederken <sup>183</sup> , Demokratlar 66 Partisi tarafından Başbakan'ın doğrudan halk tarafından seçilmesi ve onun ve kendisinin atayacağı kabinenin parlamentonun güven oyuna tabi olmadan kurulması teklifi gündeme getirilmiştir. <sup>184</sup>

İşte hükümetlerin görevlerine başlarken, parlamentodan güven oyu isteme zorunluluğunun kaldırılması yolu ile, sisteme işlerlik, kolaylık ve hız kazandırma işlemi "zımnî güven" olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilde, kurulan hükümetin zaman kaybetmeksizin görevine başlaması için, atanmış olan hükümetin parlamentonun zımnî olarak güvenine sahip olduğu varsayılmaktadır.

Her ne kadar, 1958 Fransız Anayasası'nda, Başbakan'ın ihtiyari olarak meclisten güven oyu istemesi seçeneği bulunsa da, bunun bir zorunluluk olmadığı anlaşılmaktadır ki; uygulamada da zaten kullanılmamaktadır. Bu yöntemin hükümetin göreve başlamasında pek tabii zaman tasarrufunda bulunduğu gerçeğinin yanı sıra, Başbakan'ın önerisi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanmış olan Bakanlardan teşekkür eden ve göreve başlayan bu hükümetin, parlamentoda uygulanacak bir güvensizlik önergesi ile düşürülmesinin önünde ise herhangi bir engel bulunmamaktadır. <sup>185</sup> Bu durumun gerçekleşmesi halinde, tasarruf edilen zamandan ziyade hükümetin düşürülmesi durumu gerçekleşirse, yine zaman kaybı olma ihtimali ile bu aracın etkinliğinin sorgulanabilir hale gelmesinin önünde bir mani bulunmamaktadır.

---

<sup>183</sup> Democracy in Netherlands, (Çevrimiçi) <http://www.houseofrepresentatives.nl/cabinet> (Erişim 21.03.2017)

<sup>184</sup> J.P.A. GRUIJTERS, *The Case for a Directly Elected Prime Minister in the Netherlands*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press., 1992, s.192.

<sup>185</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.623.

## 2.1.2.Hükümetin Göreve Başlaması İçin Yapılan Güven Oylamasında Düşük Oy Çoğunluğu Aranması

1982 Türk Anayasası 96. maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanarak, bu toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile Bakanlar Kurulu'nun kuruluşunda ihtiyaç duyulan güven oyu kararı alınabilmektedir. Burada hükümetin göreve başlayabilmesinin kolaylaştırılmasındaki esas, hükümetin kurulması için yapılan güven oylamasında üye salt çoğunluğu yerine, toplantıya katılanların çoğunluğunun aranmasıdır.<sup>186</sup>

Parlamentarizmde yaşanan sorunların önüne geçebilmek adına kullanılan araçlar arasında yer alan bu usulün uygulanması ile, hükümetin güvenoyu alması kolaylaşmaktadır. Öyle ki, meclisin tüm üyelerinin salt çoğunluğu yerine, sadece toplantıya katılanların çoğunluğu aranmakta ve toplantıya gelmeyen üyelerin de, hükümeti destekledikleri yönünde bir varsayım yapılmaktadır.<sup>187</sup>

## 2.2.Hükümetlerin Kolaylıkla Düşürülmesini Engelleme Amaçlı Olan Araçlar

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmde, hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırma araçlarının yanı sıra, hükümetlerin kurulduktan sonra kolayca ve rahatça görevlerine son verilmesinin önüne geçen araçlar da bulunmaktadır. Böylelikle, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin bu araçları sayesinde hükümetlerin istikrar kazanması durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu araçların incelenmesi önem arz etmektedir.

---

<sup>186</sup> Faruk BİLİR, 1982 Anayasası'nda Bakanlar Kurulu, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7 (1-2), 1999, s.253.

<sup>187</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.623.

### 2.2.1. Güvensizlik Önergelerine Getirilen Kısıtlamalar

Parlamente sistemin istikrarı söz konusu olduğunda, hükümetlerin kurulmasının kolaylaştırılmasının sağlanması tek başına yeterli olmamaktadır. Bunun yanında kurulan hükümetlerin devamlılıklarının sağlanması da oldukça önemlidir. Bunu sağlamaya yönelik olan yani, hükümetlerin kolaylıkla düşürülmesinin önüne geçen rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarından ilki, 'güvensizlik önergesi verme hakkına sınırlama getirilmesi'dir<sup>188</sup>.

Uygulamada, parlamente hükümet sisteminin bulunduğu ülkeler arasında özellikle, Almanya, Fransa, İngiltere<sup>189</sup>, İtalya<sup>190</sup> ve Hindistan'da<sup>191</sup> güvensizlik önergesi aracı ayrı bir şekilde olmak üzere düzenlenmiştir. Örneğin 1949 Alman Anayasası'nın 67. maddesinde, Alman Meclisi'nin (Bundestag), Federal Şansölye'ye karşı güvensizlik önergesi vermesi ancak, bu Meclis içerisinde üye çoğunluğunun yeni bir Şansölye seçmesi ve Federal Cumhurbaşkanı'ndan eskisinin yerine yenisinin getirilmesi koşuluna bağlanmıştır.<sup>192</sup>

1949 Alman Anayasası'nda olduğu gibi, 1958 V. Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nda da güvensizlik önergesi verilmesine çeşitli sınırlandırmalar öngörülmüştür.<sup>193</sup> Bu kapsamda, güvensizlik önergesi verilebilmesi, Meclis üye tam sayısının onda birinden az olmayacak şekilde belirlenen üye sayısına ulaşılması koşuluna bağlanmıştır.<sup>194</sup> 1946 Anayasası'ndan

<sup>188</sup> YÜCEL, *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.153.

<sup>189</sup> Ergun ÖZBUDUN, *Parlamente Rejiminde Parlamente'nin Hükümeti Murakabe Vasıtaları*, Ankara, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, 1962, s.91.

<sup>190</sup> András SAJÓ, *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*, Budapest, Central European University Press, 1999, s.84

<sup>191</sup> Meltem DOĞAN, *Çok Kültürlü Bir Toplumda İstikrarlı Bir Demokrasi Örneği: Hindistan Parlamente Sistemi, içinde Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamente Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Havana Yapıcı (ed.), Ankara, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No:8, 2015, s.160.

<sup>192</sup> Christian TOMUSCHAT, David. P. CURRIE, Donald P. KOMMERS, *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, Deutscher Bundestag, 2014, s.54.

<sup>193</sup> András SAJÓ, *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*, , s.84

<sup>194</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

esinlenen bir kurala göre, verilen güvensizlik önergesi aradan kırk sekiz saat geçmesi koşulu ile oylanabilmekte ve bu oylamada yalnızca güvensizlik lehine verilen oylar sayılmakta, kalan oyların ise bunun aleyhinde olduğu varsayılmaktadır.<sup>195</sup> Bununla birlikte, 1958 Fransız Anayasası'nda, Meclis üye tamsayısının onda biri veya fazlası sayıda üye ile güvensizlik önergesi verilmiş olsa dahi, eğer verilen önerge reddedilmişse, bu önergeyi veren milletvekillerinin aynı dönemde tekrar güvensizlik önergesi vermeleri kısıtlanmıştır.<sup>196</sup>

Benzer şekilde, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarından olan güvensizlik önergesinin ayrı bir şekilde düzenlendiği Anayasalardan biri de Hindistan Anayasası'dır. Hindistan'da parlamento iki meclisten oluşmaktadır. Bunlar Halk Meclisi ve bunun bir üstü meclis olan Devletler Konseyi'dir.<sup>197</sup> Hindistan Anayasası'nda düzenlendiği şekli ile, güvensizlik oylaması 'Lok Sabha' adı verilen Halk Meclisi'nde yapılmaktadır.<sup>198</sup> Lok Sabha'da hükümete karşı güvensizlik önergesi, meclisin en az 50 üyesi tarafından verildiği takdirde oylanmaktadır. Bunun yanı sıra, Lok Sabha'nın üye tamsayısının çoğunluğu tarafından kabul edilmesi koşulu da bulunmaktadır.<sup>199</sup>

1982 Türk Anayasası'nda ise, güvensizlik önergesi ayrı bir şekilde düzenlenmiş olmayıp, güvensizlik önergesi, bu Anayasa'nın 99. maddesinin üçüncü fıkrasında ele alınmıştır.<sup>200</sup> Anılan Anayasa'nın 99. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtildiği üzere, milletvekilleri veya siyasi partiler, gensoru

---

<sup>195</sup> Roland DRAGO, General Comparative View of the French Constitution, **Ohio State Law Journal**, 21, (4), 1960, s.541.

<sup>196</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

<sup>197</sup> Vasant SATHE, *For a Directly Elected President of India*, in *Parliamentary versus Presidential Government*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press., 1992, s.188.

<sup>198</sup> Devesh KAPUR, Pratap Bhanu MEHTA, *The Indian Parliament as an Institution of Accountability*, Geneva, UNRISD Democracy, Governance and Human Rights Programme Paper No 23, 2006, s.3.

<sup>199</sup> Motions of Confidence and No-Confidence in the Council of Ministers, s.771, <http://164.100.47.134/intranet/pract&proc/chapter-XXVIII.pdf> Erişim 29.03.2017.

<sup>200</sup> Faruk BİLİR, Türk Anayasa Hukukunda Gensorunun Düzenlenişi ve Etkililiği, **Yasama Dergisi**, 25, 2013, s. 8.

görüşmeleri yapıldığı esnada, güvensizlik önergesi verebilme hakkına sahiptir.<sup>201</sup> Buna göre, gensoru önergesi verilmesi bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzası olması koşuluna bağlanmıştır. Kanaatimizce, tek bir milletvekilinin ya da yirmiden az olacak şekilde biraraya gelen milletvekillerinin keyfi bir şekilde hükümetin düşürülmesine yol açabilecek düzeyde önemli kararlar alabilmesinin önüne geçilmektedir. Ayrıca, aynı Anayasa'nın 99. Maddesinin 4. fıkrasına göre de, güvensizlik önergesi sonucunda hükümetin düşürülmesi için, meclisin üye tamsayısının salt çoğunluğunun bu yönde karar alması şartı bulunmaktadır. Şayet, meclisin üye tamsayısının salt çoğunluğu ile, güvensizlik önergesi başarılı olursa, yeni hükümetin ve yeni Başbakan'ın belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için örneğin, Belçika'da güvensizlik önergesinin başarılı olmasını takiben üç gün içinde yeni hükümetin kurulması gerekmektedir. Bu süre, Almanya'da yirmi bir günü ve İskoçya'da yirmi sekiz günü kapsayan sürelere ulaşmaktadır. Aksi takdirde parlamento fesholmaktadır. Fakat içinde, Avustralya, Kanada, İrlanda ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin yer aldığı West Minister ülkelerinde, diğer örnek ülkelerde söz konusu olan süreler tayin edilmemiştir.<sup>202</sup>

Türkiye'de ise, 1961 Anayasası'nın 108. Maddesinde, Cumhurbaşkanı'na tanınan fesih yetkisinin işlememesi sonucu, 1973 seçimlerinin ardından parlamento içerisinde hükümetin kurulamaması durumu hasıl olmuştur. Bunun üzerine hazırlanan 1982 Anayasası'nda parlamenter sistemi rasyonelleştirmek üzere yeni araçlar kullanılmış ve bu anayasanın 116. maddesi ile hükümetin gensoru sonucu güvensizlik oyu ile düşürülmesi sonucu kırkbeş gün içinde yeni bir hükümet kurulamaması veya kurulduğu halde güvenoyu alamaması durumunda, seçimlerin yenilenmesi durumu düzenlenmiştir.<sup>203</sup>

---

<sup>201</sup> Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2013, s.269.

<sup>202</sup> HOUSE of COMMONS Political and Constitutional Reform Committee, *Fixed-Term Parliaments Bill, Second Report of Session 2010-11*, London, The Stationery Office, 2010, s.38.

<sup>203</sup> İBA, Parlamento Hukuku, s.30-31.

Sonuç olarak, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin, güvensizlik önergesi verme hakkına kısıtlama getirilmesi aracı vasıtasıyla; güvensizlik önergesi verme hakkına sınırlar çizilmekte ve böylece güvensizlik oylarının asıl amacının dışında, rastgele veya hükümeti yıpratmaya yönelik kullanılmasının önüne geçilmek istenmektedir.<sup>204</sup>

### 2.2.2. Oylama Yapılabilmesi İçin Serinleme Süresinin Kullanılması

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin, hükümetlerin düşürülmesini zorlaştıran araçları arasında yer alan bir diğer aracı ise, "serinleme süresi"nin kullanılmasıdır. Literatürde serinleme süresi<sup>205</sup> olarak adlandırılan zaman aralığı, meclise sunulan ve gündeme alınan gensoru veya güvensizlik önergesinin bir veya iki gün sonra oylanmasını öngörmektedir.<sup>206</sup> Bu zaman zarfında, milletvekillerinin duygusal sebeplerle gensoru veya güvensizlik önergesi vermiş olmaları ihtimaline karşın, onların tekrar normal duygu durumlarına döndüklerinde rasyonel kararlar alacakları varsayılmaktadır. Bununla birlikte; serinleme süresi, oy kullanacak üyelerin gerekli araştırmaları yapabilecek ve kanaatlerini bu incelemeleri üzerine bina ederek, güven veya güvensizlik oyu kullanabilmelerine de imkan tanıyacak olan sürenin geçmesini sağlamaktadır.

1982 Türk Anayasası'nın 99. maddesinin ikinci fıkrasına göre, gensorunun gündeme alınmasının ardından görüşülmesi için en az iki gün sürenin geçmesi gerekmektedir.<sup>207</sup> Bu görüşmenin en az iki ve en fazla 7 gün arasında yapılması gerekmektedir.<sup>208</sup> Ayrıca; Başbakan'a ya da bakanlara yönelik güvensizlik önergesi verilmesi ya da Bakanlar Kurulu'nun güven istemesi durumunda,<sup>209</sup> 1982 Türk Anayasası'nın 99. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, gensorunun tamamlayıcı bir unsuru olan güvensizlik

<sup>204</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

<sup>205</sup> ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.302.

<sup>206</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.215.

<sup>207</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

<sup>208</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.215.; Kahan Onur ARSLAN, *Türk Parlamento Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s.244.

<sup>209</sup> GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.269.



önergesinin<sup>210</sup> oylanması için, güvensizlik önergesinin verilmesinin ya da Bakanlar Kurulu'nun güven isteminin ardından bir tam gün kadar zamanın geçmesi gerekmektedir.<sup>211</sup> 1982 Türk Anayasası'nda serinleme süresine bir başka örnek ise, bu Anayasanın 175. maddesinin ilk fıkrasında yer alan anayasa değişikliğine ilişkin tekliflerin Genel Kurul'da iki kez görüşülmesi ve bu görüşmeler arasında da 48 saatlik sürenin geçme şartının bulunmasıdır.<sup>212</sup> Bu geçen süreler meclis üyelerinin, hayati önem taşıyan hususlar hakkındaki kararlarını acele ile değil fakat mantıklı ve akılcı bir şekilde vermeleri için fırsat vermektedir.<sup>213</sup>

Serinleme süresinin kullanıldığı bir diğer Anayasa olan 1958 Fransız Anayasası'nda da güvensizlik önergesinin ardından kırk sekiz saat geçmedikçe oylamanın yapılamayacağı karar altına alınmıştır.<sup>214</sup> Söz konusu olan süre, Fransa'da hükümetin kendisini savunabileceği her türlü konuyu masaya getirebilmesi için önem teşkil etmektedir.<sup>215</sup> Benzer şekilde, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarının getirdiği yeniliklerin yer aldığı Anayasalar arasında bulunan 1975 Yunan Anayasası'nın 84. maddesinin dördüncü fıkrasında, güvensizlik önergesinin verilmesinin ardından iki gün geçmesi şartı bulunmaktadır. Ancak, hükümetin kendi isteğiyle oylama iki gün geçmeden de yapılabilir. 1975 Yunan Anayasası'na göre her koşulda oylamanın en geç üç gün içinde yapılması gerektiği öngörülmüştür.<sup>216</sup>

Serinleme süresinin düzenlendiği anayasalar içinde Alman Anayasası'nda, güvensizlik önergesinin ardından iki gün geçtikten sonra

---

<sup>210</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.215.

<sup>211</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

<sup>212</sup> Ömer KESKİNSOY, Anayasada Değişiklik Yapma Usulü, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12, 2, 2010, s.152.

<sup>213</sup> ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.302.

<sup>214</sup> DRAGO, General Comparative View of the French Constitution, s.541.

<sup>215</sup> Jean Louis THIÉBAULT, *France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic*, in *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman (eds), Oxford University Press, 2006, s.335.

<sup>216</sup> Constitution of Greece, <http://www.hri.org/docs/syntagma/artcl120.html> Erişim 29.03.2017.

oylamanın yapılabileceği düzenlenmiştir. Benzer şekilde; bu süre, Avustralya Anayasası'nda üç güne, 1978 İspanyol Anayasası'nda ise beş güne kadar çıkmaktadır.<sup>217</sup> Macar Anayasası'nda ise, güvensizlik önergesi verilmesinin ardından üçgün geçmedikçe ve her halde en fazla sekiz gün içinde oylamanın yapılması gerektiği hüküm altına alınmıştır.<sup>218</sup>

Dolayısıyla, birçok Anayasa'da serinleme sürelerinin düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Bu bekleme süresinin, ani yükselen tepkilerin ya da anlık duygusal davranışların, hükümetlerin gereksiz yere düşürülmesine sebebiyet vermemesi için, parlamenter sisteme getirilen çözümler arasında yerini almış olduğu anlaşılmaktadır. Bu süre içinde, parlamento üyeleri, hükümete karşı güvensizlik oyu vermenin gerekliliğini değerlendirme şansına sahip olmaktadır.

### **2.2.3. Güvensizlik Oylamasında Meclis Üye Tamsayısının Salt Çoğunluğunun Şart Koşulması**

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin getirdiği yenilikler arasında bir diğeri, güvensizlik oylamasının başarılı olması için, bu oylamaya katılanların çoğunluğu yerine parlamentonun tüm üyelerinin salt çoğunluğunun şart koşulmasıdır.<sup>219</sup> Salt çoğunluk ile ifade edilen, meclis üye sayısının yarısından daha fazla olan üye sayısıdır.<sup>220</sup> Bu koşul, matematiksel bir hesaplama üzerine bina edilmiş olup, oylamaya gelmeyen üyeleri sanki hükümete güven oyu kullanıyormuş gibi kabul etmektedir. Böylece, otomatik olarak hükümetin güven oyu alması durumu lehine bir davranış sergilenmiş olup, neticede güven oyu almasının önü açılmaktadır.

---

<sup>217</sup> HOUSE of COMMONS, *Fixed-Term Parliaments Bill, Second Report of Session 2010-11*, s.38.

<sup>218</sup> Mártha DEZSŐ, *Constitutional Law in Hungary*, Budapest, Kluwer Law International, 2010, s.166.

<sup>219</sup> GÖZLER, Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, s.34.

<sup>220</sup> Ömer KESKİNSOY, Kürşat ERDİL, Salt Çoğunluk Kavramından Ne Anlaşılması Gerektiği Üzerine, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 87, 2010, s.440.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin bu aracını kullanan anayasalar arasında başta 1958 Fransız Anayasası gelmektedir. Bu Anayasa'da, güvensizlik önergesinin başarılı olup, hükümetin düşürülmesi için, parlamento üye sayısının salt çoğunluğu gerekmektedir.<sup>221</sup> Burada vurgulanması gereken nokta olarak ise, bu anayasanın hükümetin düşmesini engellemek adına güvensizlik oyu için salt çoğunluk ararken, hükümetin kurulmasını sağlamak adına, güven oylaması yapılmasının zorunlu olmaması hali karşımıza çıkmaktadır.<sup>222</sup>

1958 Fransız Anayasası'nda olduğu gibi, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin güvensizlik oylamasında üye salt çoğunluğunu şart koşulması aracının yer aldığı diğer anayasalara , 1975 Yunan Anayasası, 1976 Portekiz Anayasası<sup>223</sup> , 1974 İsveç Anayasası<sup>224</sup> ile orta ve doğu Avrupa'da Bulgaristan Anayasası, Çek Cumhuriyeti Anayasası ve Litvanya Anayasası<sup>225</sup> ile 1982 Türk Anayasası örnek gösterilebilir. 1982 Türk Anayasası'nın gensoruya ilişkin bölümde yer alan 99. maddesinin dördüncü fıkrasında, hükümetin veya hükümetin bir bakanının düşürülmesi için üye sayısının salt çoğunluğunu aradığı hususu dikkat çekmektedir. Çünkü bu durum, güven ve güvensizlik oyları arasındaki mukayese açısından incelendiğinde, güvensizlik oylarının, güven oylarından sadece fazla olması durumunun yeterli olmadığı bilakis, hükümeti düşürmek için meclis üye tamsayısının yarısından fazla güvensizlik oyu gerektiği anlaşılmaktadır. Yani, TBMM 550 üyeden oluştuğu için, hükümetin düşürülmesini zorlaştırmak adına, bu sayının yarısından fazla olmak üzere, en az 276 adet güvensizlik oyunun verilmiş olması gerekmektedir.

---

<sup>221</sup> DRAGO, General Comparative View of the French Constitution, s.541.

<sup>222</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.625.

<sup>223</sup> Bjørn Erik RASCH, *Parliamentary Voting Procedures*, in Herbert Döring, (ed.), *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt, 1995, s.495.

<sup>224</sup> Joakim NERGELIUS, *Constitutional Law in Sweden*, United Kingdom, Kluwer Law International, 2011, s.41.

<sup>225</sup> Ladislav CABADA, Vit HLOUŠEK, Petr JUREK, *Party Systems in East Central Europe*, USA, Lexington Books, 2014, s.133-134.

Dolayısıyla, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin bu aracı ile hükümetlerin düşürülmesinin zorlaştırılması hedeflendiği için hükümet düşürülmesine yönelik oylamada meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu aranırken, bunun aksine, hükümetlerin kurulması için, toplantıya katılanların salt çoğunluğunun güvenoyu vermesi yeterli görülmüştür.<sup>226</sup> Bu karşıtlığın, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarının hükümetlerin hem kolay bir şekilde kurulmasını, hem de bu şekilde kurulan hükümetlerin istikrar kazanmasını sağlamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

#### **2.2.4. Yapılan Güven Oylamalarında Sadece Güvensizlik Oylarının Sayılması**

Parlamente sistemin rasyonelleştirilmesi için kullanılan araçların bir diğeri ise, yapılan oylamalar esnasında, güven oyları, çekimser oylar ve güvensizlik oylarının hepsinin değil fakat sadece oylamada verilmiş olan güvensizlik oylarının sayılması aracıdır. Dolayısıyla, 1958 Fransız Anayasasının kırk dokuzuncu maddesinin ikinci fıkrasında<sup>227</sup> yer aldığı gibi, verilen güvensizlik önergesinin üzerinden geçen kırk sekiz saat üzerine yapılan oylamalarda, sadece hükümetin düşürülmesi yönünde verilen yani güvensizlik oylarının sayılması kuralı bulunmaktadır.<sup>228</sup>

Oylamanın yapılmasının ardından sadece güvensizlik oylarının sayılması prensibi, aleyhine güvensizlik önergesi verilmiş olan hükümetin saygınlığını muhafaza etmeye yönelik bir tedbir olarak algılanmalıdır. Zira, yapılan oylamada, güven oylarının yanı sıra, meclisin üyelerinin çekimser oy kullanma haklarının da olduğu göz önünde bulundurulduğunda, oyların tümünün sayılması ile, hükümetin lehine verilen güven oylarının sayısının, bunların sayılmadığı takdirde algılanacağı sonuçtan daha küçük olacağı şüphesizdir. Bu durumda ise, hükümetin meclis tarafından desteklenmediği sonucu çıkarılabilecektir. Bu ise, netice olarak hükümetlerin görevlerini sona

<sup>226</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.625.

<sup>227</sup> DRAGO, *General Comparative View of the French Constitution*, s.541.

<sup>228</sup> THIÉBAULT, *France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic*, s.335.

erdirmeleri durumuna yol açabilecektir.<sup>229</sup> İşte oylamalarda sadece güvensizlik oylarının sayılmasının rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlerin düşürülmesini zorlaştırıcı araçların arasında yer alma sebebi de budur. Uygulamada, güvensizlik önergelerinin doğurduğu sonuçlara bakılacak olursa, Beşinci Fransız Cumhuriyeti döneminde 1959 ile 1997 yılları arasındaki dönemi kapsayan süreçte, Fransız Millet Meclisi'nin güvensizlik önergesini sadece bir kere geçirdiği görülmektedir. 14 Nisan 1962 tarihinde yapılan bu oylamada Pompidou Hükümeti aleyhine güvensizlik önergesi kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı tarafından Meclis feshedilmiştir.<sup>230</sup>

1958 Fransız Anayasasında yer alan kuralın aynısı, 1991 Moritanya Anayasası'nda da yer almaktadır. Bu anayasanın yetmiş beşinci maddesinde<sup>231</sup> ayrı bir şekilde düzenlenmiş olan güvensizlik önergesi bölümünde, oylamada sadece güvensizlik oylarının sayılacağı kuralı kabul edilmiştir.<sup>232</sup> 1982 Türk Anayasası'nın gensoruya ilişkin düzenlemeler altında 99. maddesinin dördüncü fıkrasında, Bakanlar Kurulunun ya da bir bakanın görevine son verilebilmesi için yapılan oylamada, sadece güvensizlik oylarının sayılması kuralı benimsenmiştir. Aynı mantık çerçevesinde, hükümetin güven oyunu, hükümete güven oyu veren salt çoğunlukla alınmasını ya da alınmış gibi gösterilmesi ile hükümetlerin saygınlığının korunması iradesinin yattığı gözlemlenmektedir. Bu durum, 1982 Türk Anayasası'nın anılan maddesi aracılığı ile rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlerin sürekliliğini sağlama araçlarını kullandığını ortaya koymaktadır.

---

<sup>229</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.625.

<sup>230</sup> THIÉBAULT, *France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic*, s.336-337.

<sup>231</sup> International Business Publications, *Mauritania: Foreign Policy and Government Guide*, Vol 1, Strategic Information and Development, Washington, 2011, s.241.

<sup>232</sup> International Business Publications, *Mauritania Mining Laws and Regulations Handbook*, Vol 1, Strategic Information and Basic Law, Washington, 2008, s.269.

## 2.2.5. Anayasalarda Yapıcı Güvensizlik Oyu Aracının Kullanılması

İngiltere’de, hükümetlerin istikrarlı olmalarına karşın, çoğunluk koalisyonuna sahip olmayan ve çok partiden oluşan parlamentolarda genellikle hükümetlerin düşürülmesi durumu söz konusu olmaktadır. Bunlara örnek olarak, Üçüncü ve Dördüncü Fransız Cumhuriyetleri ve Weimar Cumhuriyeti gösterilebilmektedir. İşte bu Cumhuriyetlerdeki istikrarsızlıklara karşı, hükümetlerin güçlenmesi ise, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası ile mümkün olmuştur.<sup>233</sup> Öyle ki, 1919<sup>234</sup> Alman Weimar Cumhuriyeti’nde<sup>235</sup> yaşanan hükümetlerin düşürülmesi durumlarıyla ortaya çıkan istikrarsızlık hali, 1949 Alman Anayasası’nda ‘yapıcı güvensizlik oyu’ ile sonlandırılmak istenmiştir.<sup>236</sup>

Böylece, parlamenter sistemde yaşanan tıkanıklıkların önüne geçme maksadıyla, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin önemli araçlarından birisi olan yapıcı güvensizlik oyu müessesesi ortaya çıkmıştır. 1949 Alman Anayasası’nın 67. maddesinde düzenlenmiş olan yapıcı güvensizlik oyu, Alman Meclisi’nin (Bundestag), Federal Şansölye’ye karşı güvensizlik önergesini koşul olarak, bu Meclis içerisinden üye çoğunluğu ile yeni bir Şansölye seçmesi ile birlikte Federal Cumhurbaşkanı’ndan da Federal Şansölye’yi azlederek<sup>237</sup>, eskisinin yerine yeni seçilen Şansölye’yi getirmesi şartına bağlanmıştır.<sup>238</sup> Dolayısıyla, bu araca yapıcı güvensizlik oyu adının verilmesinin nedeni, Şansölye’yi veya bir başbakanı görevinden

---

<sup>233</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.

<sup>234</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.160.

<sup>235</sup> SCHUGART, CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, s.69.

<sup>236</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.

<sup>237</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.; GÖZLER, *Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.34.

<sup>238</sup> TOMUSCHAT, CURRIE, KOMMERS, *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, s.54.

uzaklaştırmak için, yeni bir Şansölye'nin veya başbakanın seçilmesinin gerekmesidir.<sup>239</sup>

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin yapıcı güvensizlik oyu ile, bir ülkede hükümetin düşürülüp, ardından yeni bir hükümet seçene kadar, hükümete kalarak siyasi bunalım yaşanmasının önüne geçilmesi öngörülmüştür. Dolayısıyla, bu yapıcı güvensizlik oyu ile ülke hükümete kalmamaktadır.<sup>240</sup> Öte yandan bu tezin karşısında ise, yeni bir hükümet seçeneğinin ortaya çıkarılmamasından ötürü, başarısız bir hükümet görevden alınamaması halinde, hükümet bunalımlarının oluşması yer almaktadır. Ancak, böyle bir problemin ortaya çıkması halinde Alman Anayasası'nın Federal Cumhurbaşkanı'na tanıdığı fesih yetkisi önem kazanmaktadır.<sup>241</sup>

Yapıcı güvensizlik oyu aracı, Lijphart'ın tanımlaması ile parlamentoda yer alan 'olumsuz çoğunluklar' yüzünden anayasalarda yerini almıştır. Buna göre olumsuz çoğunluklar, güçlü siyasi partilere ve onların kurduğu hükümete karşı kuvvetlerini bir araya getiren fakat, kendi siyasi hareketleri ve tercihleri birbirlerinden farklı olan ve bu yüzden hükümete alternatif olamayan çoğunluklar olarak tanımlanmıştır.<sup>242</sup> İşte, yapıcı güvensizlik oyu, olumsuz çoğunlukların kendi aralarında birleşecek güce sahip olmadığı ve bu şekilde yeni bir başbakan veya hükümet çıkaramayacakları için, mevcut hükümeti de düşürememelerini sağlamaktadır.<sup>243</sup> Bu ise, mevcut hükümetlerin istikrarını artırıcı etkiye sahiptir.

---

<sup>239</sup> Serap YAZICI, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.173.

<sup>240</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.626.

<sup>241</sup> YAZICI, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, s.174.

<sup>242</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.

<sup>243</sup> GÖZLER, *Türkiye'de Hükümete Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.34.

İlk defa Alman Anayasası'nda yer alan yapıcı güvensizlik oyu<sup>244</sup>, başka birçok anayasayı etkilemiştir. Bunların arasında, 1994 Belçika Anayasası<sup>245</sup>, 1990 değişikliği<sup>246</sup> ile 1949 Macaristan Anayasası<sup>247</sup>, 1997 Polonya Anayasası, 1978 İspanya Anayasası, 1991 Slovenya Anayasası, 1992 Çek Cumhuriyeti Anayasası örnek olarak gösterilebilir.<sup>248</sup> Bu Anayasalara ek olarak, Lijphart'ın taksonomisinde 'ikinci melez hükümet tipi' olarak yer alan yürütmenin başı olan Başbakan'ın halk tarafından doğrudan seçildiği ve ancak bu yapının başkanlık sistemi olmadığı İsrail'de<sup>249</sup>, 2001 senesinde yapılan Anayasa değişikliği ile, yapıcı güvensizlik oyu uygulaması kabul edilmiştir.<sup>250</sup>

Yapıcı güvensizlik oyunun düzenlenmiş olduğu söz konusu olan bu anayasalarda, temel düşünce parlamenter sistemde her şekilde bir hükümetin görevde kalmasının ve güvensizlik oyu sebebiyle bir hükümetin düşürülmesinin zorlaştırılmasıdır. Yapıcı güvensizlik oyunun esasında bulunan, önceden yeni bir hükümetin seçilmesi zorunluluğu, alelade bir uygulamanın dışında mesai harcanması ve taraflarca üzerinde anlaşılması gereken özel bir konu olması sebebiyle, mevcut hükümetin görevde kalmasını sağlayan bir uygulama olarak özelliğini korumaktadır.

Lijphart'a göre, yapıcı güvensizlik oyunun dezavantajı, başkanlık sistemlerinde de görülen, parlamento tarafından görevinden uzaklaştırılmayan hükümetin kendi yasama programını yürütebilecek çoğunluğa sahip olamamasından ötürü çıkmaza girmesi durumudur. Bu

---

<sup>244</sup> Torbjörn BERGMAN, Wolfgang C. MÜLLER, Kaare STROM, Magnus BLOMGREN, *Democratic Delegation and Accountability: Cross-National Patterns*, in *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, (Eds.) Kaare Strom, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman, Oxford University Press, 2006, s.152.

<sup>245</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.626.

<sup>246</sup> Petr JUST, Constructive Motion of No Confidence as a Tool for Parliamentary Control of Government: the Czech Republic in a European Comparison, **Revista de Stiinte Politice**, 48, 2015, s.172.

<sup>247</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.160.

<sup>248</sup> JUST, Constructive Motion of No Confidence as a Tool for Parliamentary Control of Government: the Czech Republic in a European Comparison, s.172-174.

<sup>249</sup> Arend LIJPHART, *Patterns of Democracy-Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven and London, Yale University Press, 1999, s.123-126.

<sup>250</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.160.



çıkılmaz çözüm olarak 1958 Fransız Anayasası'nda kabinenin kendi yasama tekliflerini yapabilmesi ve hükümetin parlamentodaki salt çoğunluk tarafından düşürülmesi kararlaştırılmadıkça, bu yasaların geçerli olması kuralı yer almaktadır. Her ne kadar şu ana dek, hiçbir anayasa, 1949 Alman ve 1958 Fransız Anayasalarını bu anlamda bütünleştirmediyse de, bu türde yapılacak bir bileşimin, hükümetlerin istikrarını olumlu etkileyeceği şüphesizdir.<sup>251</sup>

### 2.2.6. Hükümetin Güvenoyunu Fesih Gözdağı İle Alması

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlerin düşürülmesini engellemeye yönelik bir diğer aracı, güvenoyunun alınmaması halinde meclisin feshedilebileceği yönünde, hükümetin ihtiyaç duyduğu güvenoyunu fesih gözdağı ile almasıdır. Burada gözdağı teriminin kullanılmasının sebebi, güvenoyunu vermesi istenen parlamentonun, bu güvenoyunu vermediği takdirde feshedilerek, parlamento üyelerinin de Başbakan ve kabine üyeleri ile aynı kaderi paylaşma ihtimallerinin önlerine getirilmesidir.

Dolayısıyla, hükümetin görevde kalması için Başbakan tarafından talep edilen güvenoyunun elde edilememesi halinde, parlamento feshi gündeme gelmektedir.<sup>252</sup> Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin bu aracı 1949 Alman Anayasası'nda düzenlenmiştir.<sup>253</sup> Buna göre, Alman Anayasası'nın 68. maddesinin birinci fıkrasında, düzenlendiği hali ile, Federal Şansölye'ye ilişkin güven oylamasında Millet Meclisi'nin (Bundestag) üyelerinin çoğunluğu tarafından güven oyu çıkmadığı takdirde, Federal Şansölye'nin önerisi üzerine, Federal Cumhurbaşkanı parlamento yirmi bir gün içerisinde feshedebilir. Fakat, parlamento feshi ancak, üyelerin çoğunluğunun oyu ile yeni bir Şansölye seçmeleri halinde söz konusu olmayacaktır.<sup>254</sup> İşte rasyonelleştirilmiş parlamentarizmde, Federal Şansölye'nin bu gözdağına

---

<sup>251</sup> Arend LIJPHART, Constitutional Design for Divided Societies, **Journal of Democracy**, 15, 2, 2004, s. 104.

<sup>252</sup> GÖZLER, Türkiye'de Hükümete Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, s.35.

<sup>253</sup> YÜCEL, *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.163.

<sup>254</sup> TOMUSCHAT, CURRIE, KOMMERS, *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, s.55.

karşın milletvekillerinin güven oyu kullanmaları durumu söz konusu olmakta ve aksi takdirde yaşanabilecek bunalımların önüne geçilebilecek mekanizmayı sunmaktadır.

### 3. RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTARİZMİN HÜKÜMET ETKİNLİĞİ SAĞLAMA AMAÇLI ARAÇLARI

Parlamente sistem içerisinde, hükümetin kendisinin içinden kaynaklandığı parlamento, bu anlamıyla hem meclisi hem de hükümetin bir çatısı olarak betimlenebilir.<sup>255</sup> Çünkü parlamente sistemde, hükümet meclisin içinden doğmakta ve meclise karşı sorumlu olmaktadır. Dolayısıyla, parlamente sistemi rasyonelleştirme çalışmaları, yasama ve yürütme arasındaki örüntüyü görmezden gelememektedir.<sup>256</sup> Aksi takdirde beklenen etki yaratılmamakta ve başarılı sonuçlar elde edilememektedir. Bunun sebebi, parlamente sistemde meclis ve hükümet arasında işbirliği olmasından<sup>257</sup> dolayı hükümete etkinlik kazandırıcı çabaların gerçekleşmesi için, hükümetin meclis içindeki yasama faaliyetlerinin niteliğine bağımlı olmasıdır.<sup>258</sup>

Hükümetin istikrarlı olmasının yanı sıra, politikalarını uygulayabilecek irade ve güce sahip olması, planlarını yürürlüğe koyabilmesi ve kısaca etkin<sup>259</sup> olması da gerekmektedir. Hükümetlerin etkin olabilmeleri için de, mecliste çıkarılacak yasalara ve yasama faaliyetlerine ihtiyacı vardır.<sup>260</sup> Dolayısıyla, hükümetlerin etkinlik düzeyleri onların programlarını yürütebilmeleri için ihtiyaç duydukları yasaların çıkmasını sağlama yeteneği ve kararname vasıtasıyla düzenlemeler yapabilme kabiliyeti ile doğru

<sup>255</sup> Douglas VERNEY, *The Analysis of Political Systems*, London, Routledge, 1959, s.40-41.

<sup>256</sup> YÜCEL, *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.171.

<sup>257</sup> Douglas VERNEY, *Parliamentary Government and Presidential Government*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press., 1992, s.35-36.

<sup>258</sup> YÜCEL, *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.171.

<sup>259</sup> Jean BLONDEL, *Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies*, **Canadian Journal of Political Science**, Vol 1, 2, 1968,s. 181-182.

<sup>260</sup> YÜCEL, *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.171.

orantılıdır.<sup>261</sup> Öyleyse, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlere etkinlik sağlama amaçlı olan araçları; mecliste yasaların kolay çıkmasını sağlayan araçlar ve hükümetin kararnameleri kolayca çıkarmasını sağlayan araçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

### **3.1. Mecliste Yasaların Kolay Kabul Edilmesini Sağlayan Araçlar**

Hükümetlerin etkin olabilmeleri, onların ihtiyaç duydukları kanunların mecliste kabul edilmelerine bağlı olduğu şüphesizdir. Bu kanunların ne kadar zorlanmadan ve ne kadar hızlı bir şekilde kabul edilmesi ise, etkinliğin derecesini belirlemektedir. Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm kapsamında, mecliste yasaların kolay kabul edilmesini sağlayan araçlar arasında, komisyonların kurularak, yasama sürecinin hızlandırılması ve genel kurula gelen kanun tasarılarının kolay bir şekilde geçmesini sağlayan araçlar yer almaktadır.

#### **3.1.1. Yasama Faaliyetlerinin Komisyonların Aracılığı İle Yapılması**

Komisyonlar, meclis içerisinde kendi uzmanlık konuları üzerine oluşturulan, yasama eylemlerinin hızlı ve sonuç odaklı yürütülmesini ve sağlayan alt gruplardır.<sup>262</sup> Komisyonlar, üzerinde tartışılan konunun meclis genel kurulundan evvel, görüşülüp geliştirildiği kurullardır.<sup>263</sup> Komisyonların bu noktada önemi, her kanunun ön çalışmasının mecliste bulunan tüm üyeler tarafından yapılmasının ve dolayısıyla zaman kaybını engellemek suretiyle yasama sürecini kolaylaştırmasıdır.<sup>264</sup> Bu açıdan komisyonlar, mecliste yasama eylemlerinin daha etkili ve düzenli bir şekilde yapılması için organize edilmiş olan topluluklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu bağlamda komisyonlar, yasa tasarılarının yasalaşma sürecini düzenleyip, hükümetlerin siyasi programlarının elle tutulur uygulamalarına yol açan kanunların

---

<sup>261</sup> GÖZLER, Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, s.35.

<sup>262</sup> Tuncer KARAMUSTAFAOĞLU, *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1965, s.8.

<sup>263</sup> ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.288.

<sup>264</sup> YILDIZ, *Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, s.201.

parlamentoda kabul edilerek hayata geçirilmesinde rol oynamaktadırlar. Bundan ötürü, hükümetlerin siyasi yol haritalarının önemli durakları olan yasama süreçlerini organize etmeleri açısından komisyonlar, parlamenter hükümet sistemlerinde hükümet etkinliği üzerinde önemli derecede etkiye sahiptir.<sup>265</sup>

Demokratik rejimlerde, komisyonların yasama faaliyetleri incelendiğinde, detaylı inceleme ve çalışmaların Amerika Birleşik Devletleri'nde parlamenter sistemlere kıyasla daha önemli olan komisyonlar<sup>266</sup> tarafından yapıldığı fakat İngiltere ve Kanada gibi parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde, yasama süreçlerinin büyük kısmının siyasi partilerin güdümünde ya da parlamentonun tüm üyelerine yönelik oturumlarda yapıldığı gözlemlenmektedir.<sup>267</sup> Yani İngiltere'de, kanun önerileri ilk başta Avam Kamarası'nda görüşülür ve ardından komisyonlara gönderilir.

Türkiye'de ise kanun önerileri önce komisyonlarda incelenmekte ve ancak oradaki çalışmalar tamamlandıktan sonra genel kurulda görüşülmektedir.<sup>268</sup> Dolayısıyla, 1982 Türk Anayasası'nda komisyonlar hükümetlerin ihtiyaç duyduğu tasarıların yasalaşması için kolaylık sağlamakta, bu durum ise hükümetlerin etkinliğini arttırmaktadır.

### 3.1.2. Genel Kurulda Kanun Tasarısının Bütün Halinde Oylamasının Yapılması

Normal koşullar altında, genel kurulda görüşülmek üzere gelen kanun tasarıları, parlamentolarda her bir maddenin ayrı ayrı oylanması ile kabul veya reddedilir. Bu durumda, kanun önerisinde yer alan her bir madde için

---

<sup>265</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.171-172.

<sup>266</sup> Havvana YAPICI, Komisyonların Yasama Sürecindeki Rollerini Bağlamında Komisyon Aşamasındaki Özel Yöntem ve Uygulamalar, **Yasama Dergisi**, Sayı 5, 2007, s.59.

<sup>267</sup> Mason A. PORTER, Peter J. MUCHA, M. E. J. NEWMAN, Casey M. WARMBRAND, A Network Analysis of Committees in the U.S. House of Representatives, **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol 102, No 20, 2005, s. 7057.

<sup>268</sup> YILDIZ, *Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, s.202.

meclisin üyeleri değişiklik önerileri verebilme hakkına sahip olup, ancak bu değişikliklerin görüşülmesi ve karara bağlanması sürecinde, genel kurula gelen kanun önerisinin kanun halini alma süresi uzamaktadır.<sup>269</sup> Sınırlı süre içinde pozisyon almak isteyen hükümetin böyle durumlara karşılaşması halinde mecliste kanunların kabul edilme süresinin uzaması ve milletvekillerinin çeşitli kanun maddelerine sundukları değişiklik önerilerinin kabul edilmesi ile tasarının orijinal halinin değişikliğe uğraması durumu, haliyle hükümetin etkin olmasını olumsuz etkileyecektir. Bu durumun önüne geçebilmek ve hükümetlere etkinlik kazandırma adına, 1958 Fransız Anayasası'na<sup>270</sup>, "paket"<sup>271</sup> ya da blok<sup>272</sup> oylama" ya da bir başka adıyla "tek oylama"<sup>273</sup>, yöntemi dahil edilmiştir<sup>274</sup>.

1958 Fransız Anayasası'nın kırk dördüncü maddesinde düzenlendiği üzere, genel kurula gelen kanun önerisinin bir seferde toplu bir şekilde oylanması durumunda, parlamentoda bu önerinin maddeleri üzerinde herhangi bir değişiklik yapma durumu bulunmamaktadır. Bu şekilde, geriye bakanlar kurulu tarafından sunulan kanun tasarısının parlamento tarafından ya olduğu gibi kabul edilmesi ya da olduğu gibi reddedilmesi opsiyonları kalmaktadır. Bu durum meclise bir dayatma gibi algılandığı için çoğu kez muhalefetin eleştirisine maruz kalmaktadır.<sup>275</sup> Fakat yine de bu şekilde hükümet maddelerin üzerinde değişiklik ile yasama sürecinde yaşanacak zaman kayıplarının önüne geçmekte ve tasarının kabul edilerek yasalaşması halinde hem siyasi programının uygulanmasını meşru hale getiren kazanımları elde etmekte, hem de buna zaman kaybı olmaksızın hızlı bir

---

<sup>269</sup> GÖZLER, Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, s.35.

<sup>270</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.215

<sup>271</sup> Şeref İBA, Türkiye'de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58, 2, 2003, s.109.

<sup>272</sup> Jean-Louis HÉRIN, *Article 44*, in *La Constitution de la République française: Analyses et commentaires*, Gérard Conac (ed.) Economica, 2008, s.1064.

<sup>273</sup> Martin A. ROGOFF, Fifty Years of Constitutional Evolution in France: The 2008 Amendments and Beyond, *Jus Politicum*, No 6, Çevrimiçi [http://juspoliticum.com/article/Fifty-years-of-constitutional-evolution-in-France-The-2008-amendments-and-beyond-373.html#\\_ftn153](http://juspoliticum.com/article/Fifty-years-of-constitutional-evolution-in-France-The-2008-amendments-and-beyond-373.html#_ftn153) Erişim 15.04.2017

<sup>274</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.628.

<sup>275</sup> DRAGO, *General Comparative View of the French Constitution*, s.543.

şekilde sahip olmaktadır. Şüphesiz bu uygulama, hükümetin etkinliğini arttırıcı etkiye sahip olmaktadır.

### 3.1.3. Genel Kurul Görüşmelerine Yönelik Araçlar

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlere etkinlik kazandırmaya yönelik olan araçları arasında bir diğer önemli grup ise, meclisin genel kurulunda kanun görüşmelerinde yaşanan aksaklıkları ve zaman kayıplarını gidermeye ilişkin araçlarıdır. Bu araçlar arasında, kanun maddelerinin görüşülmesinde zaman kazandıran uygulamalar arasında yer alan, kanguru yöntemi (kangaroo)<sup>276</sup>, obstrüksiyonu engelleme yöntemi ve kesme (giyotin) yöntemi<sup>277</sup> ile kanun önerilerini öncelikle ve ivedilikle görüşme yöntemleri<sup>278</sup> önemli yer teşkil etmektedir.

Tüm bu uygulamalar, parlamenter sistemde hükümetin etkin ve etkili bir şekilde amaçlarına ulaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu tempoya ulaşması açısından hayati role sahiptir. Çünkü siyasi programını uygulamak için hızlı hareket edebilen bir hükümet, hem kendi etkinliği hem de parlamenter sistemin işlerliği açısından, yasa önerilerinin meclisten istediği şekilde ve istediği sürede çıkması ile ancak bu amacına ulaşabilecektir. Bununla birlikte, hükümetlerin bu şekilde kazanımlar elde edebilmesi için, disiplinli bir yasama çoğunluğuna sahip olması, genel kurul görüşmeleri esnasında rüzgarı arkasına alması için uygun ortam oluşturabilmektedir.

#### 3.1.3.1. Kanguru Yönteminin Uygulanması

Meclis genel kurulunda yasama faaliyetlerini hızlandırıcı uygulamalardan birisi İngiliz Parlamentosu'nda kullanılan bir yöntem olan

---

<sup>276</sup> Herman FINER, The British System, *The University of Chicago Law Review*, 18, 3, 1951, s. 533.

<sup>277</sup> Şeref İBA, Parlamento Hukukunda Obstrüksiyon ve Giyotin Kavramları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52, 1, 2003, s.147,154.

<sup>278</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.71-72.

kanguru (kangaroo) yöntemidir.<sup>279</sup> Bu yöntem, kanun tasarısı görüşmelerinde, önemli bir maddenin görüşülmesinin ardından aradaki önemsiz olanların atlanarak, diğer önemli maddenin görüşülmesini öngörmektedir. İşte bu sıçrayış, İngiliz Parlamentosu'nda kanguru yöntemi olarak adlandırılmıştır.<sup>280</sup> Kanguru yönteminde, genel kurulda önemli maddeler arasında atlamaların olması, kanun önerisinin sadece önemli maddelerinin görüşülmesi sonucunu doğurmaktadır.

İngiliz Parlamentosu'nda kullanılan kanguru yönteminin bir benzeri olarak, Türk parlamento hukukunda 'temel kanun' uygulaması kendisine yer edinmiştir. Öyle ki, temel kanun uygulamasında, kanun önerisinin, maddelerin atlanması ve bunun sonucunda bölümler bazında görüşülmesi ilkesi kabul edilmektedir. Bu noktada, tasarının hangi bölümlerinin önemli olduğuna karar verecek kişiler olarak, Genel Kurul'da, meclis başkanı; komisyonda ise, komisyon başkanı belirlenmiştir. Sadece önemli bölümlerin görüşüldüğü bu uygulama Türkiye'de 1986 yılında kabul edilen meclis içtüzük değişikliği ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak temel kanun düzenlemesini içeren İttüzüğünün 91. maddesi, 1996 yılında yapılan iç tüzük değişikliği ile tekrar getirilmiş fakat, Anayasa Mahkemesi'nin 2002 yılında aldığı karar ile iptal edilmiştir. Son olarak üzerinde gerekli değişiklikler yapılarak, 30.06.2005 tarihli TBMM İttüzük değişikliği ile temel kanun uygulaması yeniden düzenlenmiştir.<sup>281</sup>

Kanguru yöntemi ile kanun tasarısının önemli olan bölümleri görüşülmekte ve önemsiz olan maddelerin ise atlanması mümkün olmaktadır. Bu sayede, önemsiz maddeler üzerinde ortaya çıkabilecek olan yeni öneriler hakkında yaşanacak tartışmalar ile zaman kayıplarının önüne geçilerek, hükümete etkinlik kazandırılabilir.

---

<sup>279</sup> İBA, Türkiye'de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları, s.109.

<sup>280</sup> Anthony H. BIRCH, *British System of Government*, London and New York, Routledge, 2013, s.154.

<sup>281</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.70.

### 3.1.3.2. Öncelikle Görüşme

Öncelikle görüşme, bir yasa önerisinin, kendisinden önce sunulan yasa önerilerinden daha önce mecliste görüşülmesine ilişkin bir kavramdır.<sup>282</sup> Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, genel kurulda bekletilme süresi olan kırk sekiz saat geçmeden gündeme alınma veya bir yasa önerisinin diğer yasa önerilerini geçerek ilk sıraya taşınması için gerekçeli bir şekilde Genel Kurul'dan istenmesi gerekmektedir.<sup>283</sup>

Hükümet tarafından edilen bu talebin gerçekleşmesi ile önemine binaen görüşülmesini istediği yasa önerisi ilk sıraya alınabilmektedir. Bu şekilde öncelik verilen yasa önerisi ile hükümetlerin etkinliği artabilmektedir.

### 3.1.3.3. İvedilikle Görüşme

Yasa önerisinin meclis genel kurulunda bir kez görüşülmesi uygulaması, ivedilikle görüşme olarak adlandırılmaktadır.<sup>284</sup> Yasama faaliyetlerini hızlandıran bu prensip, hükümetlerin yasaların görüşülmesinde zaman kaybını ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sadece anayasa değişikliği teklifi görüşmeleri iki defa yapılmakta olup, diğer yasa önerilerinin görüşmesi bir defa yapılmaktadır. Bu durum da hükümetlerin etkinliğini olumlu yönde etkilemektedir.

### 3.1.3.4. Obstrüksiyonun Önüne Geçilmesine İlişkin Yöntemlerin Uygulanması

Parlamente sistemlerde yaşanan sorunlardan bir diğeri, hükümetin yasama faaliyetlerini sürdürmeye çalışırken, muhalefet partileri ya da bağımsız temsilciler tarafından yasama faaliyetlerini hukuki yollar kullanmak

<sup>282</sup> Fahri BAKIRCI, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.190.

<sup>283</sup> ARSLAN, *Türk Parlamento Hukuku*, s.204.

<sup>284</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.72.



suretiyle sekteye uğratma ya da engelleme girişimleridir.<sup>285</sup> Parlamenter hükümet sistemlerinde, muhalefet partilerinin yasama faaliyetlerini yavaşlatıcı ve engelleyici bu tutum ve davranışları meclisin fonksiyonlarını yerine getirmesinin önünde bir engel olarak algılanmaktadır.<sup>286</sup>

Söz konusu olan bu parlamenter engellemeler, köklerini 18. yüzyıldan almaktadır. İlk başta çok da önemsenmeyen bu faaliyetler, zamanla Avrupa ve diğer parlamenter sistemlerin derin yaralar almasına neden olmuştur.<sup>287</sup> Başlarda, meclisin yasama fonksiyonunu yerine getirmesinden alıkoyan bu faaliyetlere Amerika'da korsan yollardan istediğini elde etme anlamında, 'filibustering', daha sonra ise 'yasamayı yavaşlatma' adı verilmiştir.<sup>288</sup> Obstrüksiyon kapsamında, milletvekilleri uzun önergeler vererek, meclis kürsüsünde çok uzun konuşmalar yaparak ve kanun önerileri üzerinde görüşmeleri bilinçli bir şekilde uzatmak kaydıyla, yasama faaliyetlerini engelleyici davranışlar sergileyebilirler. Örneğin, İrlandalı milletvekilleri, bir zaman İngiliz Parlamentosu'nda milliyetçilik ekseninde, çok uzun süreli konuşmalar yaparak obstrüksiyona yol açmışlardır.<sup>289</sup>

İşte parlamenter sistemin içerisinde yer alan düzenlemelerin obstrüksiyona yol açabilmesi özelliğinden ötürü, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm bu engellemelerin önüne geçilebilmesi için çeşitli yöntemler üretmiştir. Bunların arasında, açık oylama ile zaman kaybının artabilmesinden ötürü, buna çözüm olarak önerilen elektronik oylama, basın ve yayın aracılığı ile kamuoyu oluşturulması ve haklarını kötüye kullanan milletvekillerine karşı meclis başkanlarının yetkilerinin artırılması yer almaktadır.<sup>290</sup> Bunların yanı sıra İngiltere'de, bir milletvekilinin verdiği önergenin en az yüz milletvekili tarafından kabulü durumunda, görüşmelerin

---

<sup>285</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.177.

<sup>286</sup> Georg JELLINEK, *Parliamentary Obstruction*, **Political Science Quarterly**, 19, 4, 1904, s.579.

<sup>287</sup> Geddes W. RUTHERFORD, *Some Aspects of Parliamentary Obstruction*, **The Sewanee Review**, 22, 2, 1914, s.166.

<sup>288</sup> JELLINEK, *Parliamentary Obstruction*, s.579.

<sup>289</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.70.

<sup>290</sup> İBA, *Parlamento Hukukunda Obstrüksiyon ve Giyotin Kavramları*, 154.

sonlandırılması ve oylamaya başlanması uygulaması, obstrüksiyona karşı kullanılabilir. <sup>291</sup> Bunun gibi obstrüksiyonu etkisiz hale getirmek için İngiliz Parlamentosunda kullanılan bir diğer etkili yöntem ise giyotindir.

### 3.1.3.5. Giyotin Yönteminin (Kesme) İngiliz Uygulaması

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin, muhalefetin obstrüksiyonuna karşı geliştirmiş olduğu önemli araçlardan birisi de 'kesme (giyotin)'dir. Buna göre, giyotin İngiliz Parlamentosu'nda kullandığı şekli ile, parlamentodaki kanun tasarısı görüşmelerinde milletvekillerinin konuşmalarına süre sınırlaması getirilmesi ve bu sürenin sonunda konuşmanın sona erdirilmesi yani kesilmesidir. <sup>292</sup>

İngiliz Parlamentosu'nda uygulandığı hali ile giyotin yönteminde, bir kanun tasarısının ve onun bölümlerinin görüşülmesi için süre sınırlarının konulması söz konusudur. Benzer şekilde, görüşmelerin tamamlanması gereken tarihin de belirlenmesi yine giyotin yönteminin bir uygulamasıdır. <sup>293</sup> Böylece, bu yöntem ile, milletvekillerinin kanun maddeleri üzerinde gereğinden fazla konuşarak, yasama faaliyetlerini yavaşlatma girişimleri sonuçsuz bırakılmaktadır. Böylece, hükümetin önerdiği yasaların daha kısa sürede onaylanarak yürürlüğe girmesi ve bunun sonucunda ise, hükümetin etkinliğinin artması beklenmektedir. Giyotin yönteminin 1958 Fransız Anayasası'nda uygulaması ise, İngiltere'deki uygulamalardan farklı olup, meclisin kanunu kabul etmesi ya da hükümeti düşürmesi ikileminde kalması bağlamında değerlendirilmektedir.

---

<sup>291</sup> Ozan ERGÜL, Anayasa Mahkemesi'nin TBMM İçtüzük Değişikliğini İptal Kararı Işığında Özel Yasama Yöntemine Bir Bakış, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 51, 4, 2002, s.124.

<sup>292</sup> İBA, Parlamento Hukukunda Obstrüksiyon ve Giyotin Kavramları, 154.

<sup>293</sup> ERGÜL, Anayasa Mahkemesi'nin TBMM İçtüzük Değişikliğini İptal Kararı Işığında Özel Yasama Yöntemine Bir Bakış, s.123.

### 3.1.4. Giyotin Yönteminin Fransız Uygulaması

Giyotin yöntemi, İngiliz uygulamasında<sup>294</sup> parlamentoda görüşmelerin kesilmesine ilişkin, muhalefet milletvekillerinin yasama sürecini yavaşlatma veya engellemesine karşı kullanılan etkili bir yöntemdir.<sup>295</sup> Fransız Anayasası'nda yer aldığı hali ile giyotin ise İngiltere'deki uygulamadan farklılık arz etmektedir. Fransa'da kullanılan giyotin yönteminin arka planında hükümetin sunduğu kanun tasarılarının mecliste kabul edilmesinin kolaylaştırılması mantığı yatmaktadır.

Giyotin yönteminin Fransız usulü kullanılmasının hareket noktası, parlamenter sistemde, yasama organının hükümeti düşürmemesine rağmen, onun sunduğu yasa tasarılarını reddetmesi durumunun doğuracağı sonuçtur. Bu sonuç hükümetin görevde kalmasına rağmen, yasa tasarılarını hayata geçirememesinden ötürü, programını uygulayamaması ve dolayısıyla etkin olamamasıdır.<sup>296</sup> Çünkü sunduğu yasa tasarılarını kanun olarak mecliste kabul ettiremeyen bir hükümetin görevde kalması, bir insanın bitkisel hayatta yaşamını sürdürmesine benzemektedir.

İşte, 1958 Fransız Anayasası'nın kırk dokuzuncu maddesinin üçüncü fıkrasında parlamenter sistemi rasyonelleştirme adına bu sorunun çözümü olarak giyotin yöntemi<sup>297</sup> sunulmuştur. Giyotin yönteminde, hükümet meclise sunduğu yasa tasarısının kabul edilebilmesini sağlamak adına, konuyu kendi sorumluluk meselesi haline getirerek, durumun bir güven oyu haline almasına

---

<sup>294</sup> Herbert DÖRING, *Institutions and Policies: Why We Need Cross-National Analysis*, in *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Herbert Döring, (ed.), Campus Verlag, Frankfurt, 1995, s.35.

<sup>295</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.215.

<sup>296</sup> GÖZLER, *Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.36.

<sup>297</sup> Ingvar MATTSON, *Private Members' Initiatives and Amendments*, in *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Herbert Döring, (ed.), Campus Verlag, Frankfurt, 1995, s.476.

sebeup olabilir.<sup>298</sup> Bu duruma “bir metnin kabulü için hükümetin sorumluluğu yüklenmesi” adı verilmektedir.<sup>299</sup>

1958 Fransız Anayasası'nın kırk dokuzuncu maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan düzenlemeye göre, tüm görüşmeler kesilerek, yirmi dört saat içerisinde güvensizlik önergesi verilmediği veya verilen önergenin kabul edilmediği takdirde, meclise sunulan yasa tasarısının kabul edileceği hüküm altına alınmıştır.<sup>300</sup> Tabi ki, güvensizlik oylaması da, meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu tarafından kabul edilmesi halinde hükümetin düşmesine sebep olmaktadır. Böylece aslında, hükümetin meclise sunduğu yasa tasarısının, mecliste kabul edilmesinin önü açılmaktadır. Çünkü bu düzenleme ile meclis yasa tasarısını kabul etme ya da hükümeti güvensizlik oylaması sonucu düşürme alternatifleri arasında kalmakta ve hükümeti düşürmeme pahasına yasa tasarısını kabul edebilmektedir.<sup>301</sup> Giyotin yöntemi ile, hükümetin güvensizlik önergesi karşısında düşmesi alternatifi ile, hazırladığı yasa tasarısının mecliste kabul edilmesini sağlamanın önü açılmaktadır. Bu uygulama ile, mecliste çoğunluğa sahip olmayan bir hükümetin kanun tasarılarının kabul edilmesi ve bu türde bir hükümetin dahi etkin olabilmesinin önü açılmaktadır. Böyle bir durumda, çoğunluğa sahip olmayan hükümetlerin kendi varlıklarının sonlandırılması pahasına, görüşmelerin kesilmesi<sup>302</sup>, hükümet ve meclis arasındaki etkileşimlerin azalması<sup>303</sup> ve vaziyetin güven oyu sorunu halini alması<sup>304</sup> ile yasa tasarılarının mecliste kabul edilmesi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin bu uygulaması ile, hükümetlerin istikrarı temelinde etkin olmaları sağlanmaktadır.

---

<sup>298</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.215.

<sup>299</sup> GÖZLER, *Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.36.

<sup>300</sup> DRAGO, *General Comparative View of the French Constitution*, s.541.

<sup>301</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.628-629.

<sup>302</sup> MATTSON, *Private Members' Initiatives and Amendments*, s.476.

<sup>303</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.215.

<sup>304</sup> YÜCEL, *Parlamente Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.179.

## 3.2. Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizmin Kararname İle Etkinlik Sağlayan Araçları

Söz konusu hükümetlerin etkinliği olduğunda, hükümetlerin önünü açacak kanunların kabul edimesi önem kazanmaktadır. Parlamenter sistemde yasama organının kabul ettiği yasaların dışında, kimi zaman hükümetlerin de bu düzeyde kurallar koyabilmesine imkan tanınabilmektedir. Bu imkanlar, hükümetlerin otonom kararname ve kanun hükmünde kararname çıkarması için yetkilendirilmesidir.<sup>305</sup>

### 3.2.1. Otonom Kararname Çıkarma Yetkisi ile Hükümet Etkinliğinin Sağlanması

Demokrasilerde son çare<sup>306</sup> olmakla birlikte, hükümetlerin etkin olması ve parlamenter sistemlerin işlerliğinin artması için, hükümetler yasama organı veya anayasadan yetki alarak kararnameler düzenleyebilmekte ve böylece kanun düzeyinde kurallar belirleyebilmektedir.<sup>307</sup> Otonom kararname (*règlement autonome*)<sup>308</sup> çıkarmaya ilişkin örnek bir düzenleme V. Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nda yer almaktadır. Bu anayasada, yasamanın yetkileri yürütme kanadına avantaj sağlayacak şekilde sınırlandırılmak üzere düzenlenmiştir. 1958 Fransız Anayasası'nın otuz dördüncü maddesinde yer alan alanlarda parlamento yasama yetkisine sahipken<sup>309</sup>, otuz yedinci maddede yer aldığı üzere anılan konuların dışındaki alanlarda ise yürütme kural koyma yetkisini haiz olmaktadır<sup>310</sup>.

Dolayısıyla, yürütme organına otonom kararname çıkarma yetkisi tanınmasıyla, kendisine hak tanınan alanlarda, (yasama organının kanun

<sup>305</sup> GÖZLER, Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, s.37.

<sup>306</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.218.

<sup>307</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.630-631.

<sup>308</sup> F.H.S. BRIDGE, *The Council of Europe French-English Legal Dictionary*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 1994, s.265.

<sup>309</sup> Fatih ÇELEBİ, Fransa Millet Meclisi Üzerine, *Yasama Dergisi*, 21,2012, s.67.

<sup>310</sup> GÖZLER, Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?, s.37-38.

alanı dışında kalan alanlarda) parlamentoda kabul edilmesini beklemezsiniz kanun hükmünde kurallar kabul edip, faaliyetlerini hızlı ve etkin bir şekilde yürütme imkanına sahip olabilmektedir.

### **3.2.2. Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi ile Hükümet Etkinliğinin Sağlanması**

Kanun hükmünde kararname, bakanlar kurulunun meclisten aldığı yetkiye dayanarak, yine meclisin kontrolüne muhtaç olan kanun seviyesinde düzenleyici işlem olarak tanımlanabilir<sup>311</sup>. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere, hükümetler, yasama organından aldıkları yetkiye dayanarak, ister mevcut kanunlar üzerinde değişiklik yapabilmekte, isterse kanun seviyesinde yeni kurallar ihdas edebilmektedirler. Türk hukukunda kanun hükmünde kararnamenin benzeri olarak<sup>312</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın otuz sekizinci maddesinde düzenlenen 'ordonnance (ordonans)<sup>313</sup> uygulaması, yürütmenin hızlı ve aktif bir şekilde hareket kabiliyeti elde ederek, etkinlik kazanmasını sağlamaktadır.

## **4. RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTERİZMİN VE ARAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin asıl amacı, parlamenter hükümet sistemlerinde yaşanan tıkanmaların, hükümetin istikrarına ve onun etkinliğine olan olumsuz etkilerini gidermektir. Bu kapsamda, parlamenter sistemde yaşanan sorunların üstesinden gelmek amacıyla sistemi rasyonelleştirmek için başvurulan yolların ne düzeyde etkili olduğu ve bunların demokratik olup olmadığı üzerine tartışmaların<sup>314</sup> değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

---

<sup>311</sup> Kemal GÖZLER, *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2000, s.2.

<sup>312</sup> Ercan EYÜBOĞLU, *Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyet'e Doğru*, içinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, İhsan Kamalak (Der.), İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, 2007, s.122.

<sup>313</sup> Lütfi DURAN, Kanun Hükmünde Kararname (KHK), *Amme İdaresi Dergisi*, 8, 2, 1975, s.12.

<sup>314</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.218.

Linz ve Horowitz, demokrasi rejiminin istikrarını başkanlık ve parlamenter sistem bazında çalışan iki araştırmacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Linz araştırmalarını özellikle Güney Amerika ülkelerindeki başkanlık sistemi üzerinde, Horowitz ise araştırmalarını çoğunlukla Afrika, Asya ülkelerindeki hükümet sistemleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu araştırmacıların her ikisi de, başkanlık ve parlamenter sistemlerin bir şekilde işlemediği sonucuna ulaşmıştır.<sup>315</sup> Ancak Linz kıyaslama yaptığında, savaş sonrası dönemde 1949 Alman Anayasası ve V. Fransız Anayasaları ile yaşanan yenilikler sonrası taraftar toplayan parlamenter sistemin<sup>316</sup>, karar verme sürecine daha fazla kurumun katılmasından ötürü<sup>317</sup>, başkanlık sisteminde esas sorumluluğun tek kişide toplanması haline kıyasla, daha demokratik bir rejim olduğu sonucuna varmış ancak her ikisinin de sorunları olan sistemler olduğunu belirtmiştir.<sup>318</sup> Bu noktada, başkanlık sisteminde başkanın doğrudan seçilerek, hem devletin hem de hükümetin başı olması ile sorumluluğun tek kişide toplanması durumu söz konusudur. Bu durumun tersine parlamentarizmde, devletin başı doğrudan seçilmek yerine dolaylı olarak seçilmektedir. Başbakan ayrı bir şekilde seçilmektedir ve başbakan ile bakanlar kurulu yasama organına karşı toplu olarak sorumludur.<sup>319</sup> Dolayısıyla, parlamenter sistemde hükümet, tek meşru kaynak olan parlamentonun içinden çıkmasından ötürü, ona karşı sorumludur.<sup>320</sup>

Başkanlık sisteminde esas sorumluluğun tek kişide toplanmasına karşılık; Lipset, arkasında parlamentonun çoğunluğunun olduğu bir

---

<sup>315</sup> Seymour Martin LIPSET, The Centrality of Political Culture, **Journal of Democracy**, 1, 4, Fall 1990, s.80-81.

<sup>316</sup> Juan J. LINZ, *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?* in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994, s.3.

<sup>317</sup> Donald L. HORROWITZ, Comparing Democratic Systems, **Journal of Democracy**, 1, 4, Fall 1990, s.73.

<sup>318</sup> Juan J. LINZ, The Virtues of Parliamentarism, **Journal of Democracy**, 1, 4, Fall 1990, s.85.

<sup>319</sup> Robert ELGIE, *Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice*, in *Semi-Presidentialism and Democracy*, Robert Elgie, Sophia Moestrup and Yu-Shan Wu (Eds.), New York, Palgrave Macmillan, 2011, s.2.

<sup>320</sup> Nur ULUŞAHİN, *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007, s.27.

başbakanın, başkana göre daha fazla otorite sahibi olduğu durumunun altını çizmiştir.<sup>321</sup> Eğer konu demokrasinin istikrarı açısından ele alınacak olursa, Linz'e göre, istikrarlı demokrasilere, yürütmenin yasama organındaki çoğunluklardan kaynaklandığı parlamenter rejimlerde daha sık rastlanmaktadır. Bununla birlikte, konu hükümet istikrarı açısından ele alınacak olursa parlamenter rejimde, demokratik meşruiyeti elinde bulunduran tek kurumun parlamento olması ve bu parlamentonun güven oyu olmaksızın hükümetin görevine devam etme olanağının olmaması esas olduğu için<sup>322</sup> Elgie'ye göre, yasama organı hükümetlerin istikrarının önemli ölçüde azalmasına yol açan kurumdur.<sup>323</sup> Ancak, yürütmenin baskın çoğunlukta disiplinli bir partiden oluşması halinde bu pek de geçerli değildir. Öyle ki, en istikrarlı olan ve en iyi işleyen demokrasilere sahip parlamenter sistemler arasında gösterilen İsveç ve Norveç gibi İskandinav ülkeleri ile Japonya ve 1982'den beri İspanya; bu durumlarını uzun yıllardır süregelen baskın tek partiden oluşan hükümete borçludurlar.<sup>324</sup>

Parlamenter sistemlerde istikrar sağlanması adına, hükümetin kurulması aşamasında ve görevdeki hükümet için güven oylaması yapıldığında sistemi rasyonelleştirme çabaları kapsamında çeşitli uygulamalar kullanılmaktadır. Bunların içinde örneğin, hükümetin kurulması aşamasında güven oylaması yapılmaması uygulaması kullanılabilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığı hükümet krizlerinin ardından düzenlenen ve kabul edilen<sup>325</sup> 1958 V. Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan bu düzenleme hükümetlerin daha çabuk ve kolay bir şekilde

---

<sup>321</sup> LIPSET, The Centrality of Political Culture, s.80-81.

<sup>322</sup> Juan J. LINZ, The Perils of Presidentialism, **Journal of Democracy**, 1, 1, Fall 1990, s.52.

<sup>323</sup> Robert ELGIE, Petra SCHLEITER, *Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies*, in *Semi-Presidentialism and Democracy*, Robert Elgie, Sophia Moestrup and Yu-Shan Wu (Eds.), New York, Palgrave Macmillan, 2011, s.57.

<sup>324</sup> Giovanni SARTORI, Neither Presidentialism Nor Parliamentarism, in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994, s.111.

<sup>325</sup> Üstün ERGÜDER, *Başkanlık mı Parlamenter Sistem mi?*, içinde Kritik Kavşak,; Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi, Cem Akaş (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s.133.



kurulmasına imkan tanımaktadır<sup>326</sup>. Bu şekilde, parlamenter sistemlerde kimi zaman yaşanan hükümetlerin kurulamaması probleminin üstesinden gelinmiş olmaktadır.

Yine rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin istikrara yönelik araçları arasında, hükümetin göreve başlaması için yapılan güven oylamasında, kolay bir şekilde güven oyu alabilmesi için, toplantıya katılanların çoğunluğunun güven oyunun aranması yöntemi yer almaktadır.<sup>327</sup> 1982 Türk Anayasası'nda da yer alan bu düzenleme ile birlikte güvensizlik önergelerinde sadece olumsuz oyların sayılması<sup>328</sup> gibi araçların uygulanması halinde, parlamenter sistemde yaşanan hükümet istikrarına ilişkin tikanlıklar aşılabilmektedir. Hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırıcı araçların yanı sıra, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmde hükümetlerin istikrarı için, onların düşürülmesini zorlaştırıcı araçlar da düşünülmüştür. Bunların arasında, örneğin hükümetin yıpranmasını önleme amacı ile 'güvensizlik önergesi verme hakkına çeşitli sınırlandırmaların getirilmesi', bu önergeden sonra parlamentonun tansiyonunun biraz düşmesi için 'serinleme sürelerinin kullanılması', oylamada hükümetin lehine olan toplantı değil fakat 'meclis salt çoğunluğunun aranması' ile yine hükümetin saygınlığına yönelik olan oylamada sadece güvensizlik oylarının sayılması ve 'yapıcı güvensizlik oyu' gibi araçlar kullanılmaktadır. Tüm bu araçlar, parlamenter sisteminde, koalisyon hükümetleri ya da azınlık hükümetleri ile parlamento arasında yaşanabilecek sorunlara karşın, istikrar sağlayıcı etkilere sahiptir.

Sartori'ye göre, istikrarlı hükümetin etkin hükümet olması koşul olmadığından<sup>329</sup> ötürü, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm kapsamında istikrarlı hükümete de etkinlik kazandırmanın yolları araştırılmıştır. Bu

---

<sup>326</sup> MARRANI, *Dynamics in the French Constitution: Decoding French Republican Ideas*, 17-18.

<sup>327</sup> BİLİR, 1982 Anayasası'nda Bakanlar Kurulu, s.253.

<sup>328</sup> Ergun ÖZBUDUN, *Turkey: Crises, Interruptions, and Reequilibrations*, in *Politics in Developing Countries: Comparing Experiences with Democracy*, Larry Diamond, Juan J. Linz and Seymour Martin Lipset (eds.), Boulder and London, Lynne Rienner Publishers, s.212.

<sup>329</sup> SARTORI, *Neither Presidentialism Nor Parliamentarism*, s.112.

bağlamda, hükümetin siyasi programını yürütmek ve yeni politikalar üreterek bunlara işlerlik kazandırmak<sup>330</sup> için ihtiyaç duyduğu kanunların kabul edilmesi için yasama faaliyetlerini kolaylaştırıcı araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlar, meclis görüşmeleri esnasında, hükümetin kabul edilmesini arzuladığı kanunların çıkarılmasına yardımcı olmakta ve muhalefet ile iktidar partisi arasındaki uyuşmazlık ve sorunları asgariye indirme amacı gütmektedir.

Parlamente sistemde, başbakanın ve onun hükümetinin arkasında meclis üyelerinin çoğunluğu yok ise, hükümetin devamlılığı ve dolayısıyla da etkinliği söz konusu olamamaktadır.<sup>331</sup> Ancak rasyonelleştirilmiş parlamentarizmde, arkasında böyle sağlam bir desteği olmayan hükümetlerin de etkinliğine yönelik araçlar yer almaktadır. Bunlara, hükümete otonom (özerk) kararname ve kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi örnek gösterilebilir. Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyetlerdeki istikrarsızlıklara bir tepki olarak doğan ve yenilikler getiren 1958 Fransız Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nda<sup>332</sup> düzenlenen otonom (özerk) kararname ve kanun hükmünde kararname düzenleme yetkisi ile, hükümet siyasi politikalarını uygulayabilecek kuralları kabul edebilmekte ve bu şekilde etkin olabilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, her koşulda geçerli istikrar ve etkinlik sağlayan rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarının varlığını kabul etmek mümkün değildir. Bu noktada, Teziç, hükümet istikrarını sağlamak için, parlamente sistemi rasyonelleştirmek adına kullanılan araçların kullanılmasından ziyade, parlamentoda disiplinli ve istikrarlı çoğunluğa sahip olan bir hükümetin istikrarlı ve etkin olabileceğini savunmaktadır.<sup>333</sup> Benzer şekilde Gözler de, hükümetin parlamento

---

<sup>330</sup> Cengiz GÜL, Kasım KARAGÖZ, Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11, 1-2, 2007, s. 715.

<sup>331</sup> STEPAN, SKACH, *Presidentialism and Parliamentarism*, in *The Failure of Presidential Democracy*, s.129.

<sup>332</sup> Ezra N. SULEIMAN, *Presidentialism and Political Stability in France*, in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994,s.140.

<sup>333</sup> TEZİÇ, E., *Anayasa Hukuku*, s.423.

çoğunluğundan yoksun ve koalisyon halinde olması durumunda, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarının kesin bir şekilde hükümet istikrarı ve etkinliği yaratmayabileceğini savunmuştur<sup>334</sup>.

Parlamente sistemin rasyonelleştirilmesi için kullanılan araçların demokratik olup olmadığı noktasında ise, Sartori'ye göre hükümetlerin etkinliğini sağlamaya dönük araçlarından olan kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin demokratik bir usül olmadığı kabul edilmektedir<sup>335</sup>. Fakat Gözler'in de savunduğu üzere, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarında, hükümetin kendisinden kaynaklandığı parlamentoya rağmen kurallar kabul edip uygulaması söz konusu değildir. Öyle ki, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini hükümet yine parlamentodan almakta ve bu yetki ile çıkarmış olduğu kararnameleri yine parlamentonun onayına sunmaktadır.<sup>336</sup> Ancak asıl önemli olanın hükümet istikrarından ziyade demokrasi rejiminin istikrarı olduğunun da altının çizilmesi gerekmektedir.

---

<sup>334</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.631.

<sup>335</sup> SARTORI, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, s.218.

<sup>336</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.632.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### RASYONELLEŞTİRİLMİŞ PARLAMENTERİZMİN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

#### 1. GENEL OLARAK

Dünyada en yaygın şekilde kullanılan hükümet sistemi olan parlamenter sistem<sup>337</sup>, yumuşak kuvvetler ayrılığının benimsendiği ve yürütmenin yasamadan kaynaklandığı, dolayısıyla yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olduğu hükümet sistemidir.<sup>338</sup> Bu yüzden, parlamenter sistemde, yasama organı tarafından desteklenmeyen bir hükümetin görevi başında kalması veya etkin olabilmesi genellikle mümkün değildir. Bu iki organın birbirleri ile olan üstünlük mücadelesi ve birbirlerine karşı kullanabildikleri anayasal araçları yüzünden<sup>339</sup>, parlamenter sistemlerde zaman zaman tıkanıklıklar baş göstermektedir.

İşte bu tıkanıklıkların aşılabilmesi için parlamenter sistemlerin rasyonelleştirilmesi ve çeşitli araçların ortaya çıkarılması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaçtan yola çıkarak, yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkileri düzenleme amacı ile, hükümetlerin istikrar ve etkinlik kazanması için birtakım yöntemler<sup>340</sup> parlamenter sistemin rasyonelleştirilmesi için kullanılmaktadır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına yer veren anayasalar arasından bu çalışmanın kapsamına dahil edilmek üzere bazı nesnel ölçütler gözetilerek ülkeler ve

---

<sup>337</sup> VERNEY, *Parliamentary Government and Presidential Government*, s.31.

<sup>338</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.44.

<sup>339</sup> VERNEY, *Parliamentary Government and Presidential Government*, s.36-37.

<sup>340</sup> MIRKINE-GUETZEVITCH *Les Nouvelles Tendances du Droit Constitutionnel*, Paris, LGDJ, 1936'dan naklen GÖZLER, *Anayasa Hukununun Genel Esasları*, s. 255.

anayasaları seçilmiştir. Bunların içinde, diğer demokrasilere örnek teşkil etmesinden ve anayasalarında en fazla madde sayısı ile parlamentarizmi rasyonelleştirme çabası sergilemelerinden ötürü, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası öncelikle incelenmek üzere çalışma kapsamına alınmıştır. Ardından Lijphart'ın yeni Avrupa demokrasileri olarak adlandırdığı<sup>341</sup> ülkeler arasında, yürütme organını güçlendirme ve ona istikrar ve etkinlik kazandırma çabası ile rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarını düzenleyen örnek anayasalar arasında gösterilen 1975 Yunan Anayasası ve 1978 İspanyol Anayasası çalışma kapsamına alınmıştır. Bunların ardından hem ülkemizdeki durumun incelenmesi için hem de yine rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarını düzenlemiş olmasından ötürü 1982 Türk Anayasası, uygulama örneği olarak çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

## 2. FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm denince, hükümete istikrar ve etkinlik kazandırma amacı ile anayasasında bir çok aracı barındıran yapısı ile hiç şüphesiz akla ilk gelen ülkelerden birisi Federal Almanya Cumhuriyeti'dir. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına değinmeden önce, bu çabaların ortaya çıkmasını sağlayan yapının incelenmesi gerekmektedir.

### 2.1. Almanya'da Rasyonelleştirilmiş Parlametarizmin Ortaya Çıkışı

İngiltere ve Fransa ile mukayese edildiğinde Almanya'nın, bu ülkelere göre, daha sonra sanayileşen ve siyasal anlamda birleşen bir karaktere bürünmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, parlamentarizm açısından uzun bir geçmişe de sahip değildir.<sup>342</sup> Almanya'da parlamentarizm

<sup>341</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.142.

<sup>342</sup> Hakan ÖZDEMİR, Selahaddin BAKAN, Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Açısından Almanya ile Fransa'nın Karşılaştırılması, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5, Ek Sayı, Aralık 2016, s.20.

sürecini incelemek için ülkenin tarihi kökeninin dayandığı 19. yüzyıla kadar gitme ihtiyacı hasıl olmaktadır. 1848-1849 Sanayi Devrimi sürecinde ulusal bir devlet kurma yönündeki niyetleri olumsuz sonuçlanmıştır. Bunun ardından geçen süre içerisinde Almanlar ulus devletlerini ancak 1871 yılında kurabilmiş, fakat bu dönemde ülkelerindeki hükümet sistemi ile İngiliz Parlamenter Sistemi özelliklerini bağdaştırma konusunda başarılı olamamışlardır.<sup>343</sup>

Almanya'da 1871 yılı ile 1918 yılı arasındaki süreçte ülkede İmparatorluk Dönemi, 1919 yılı ile 1933 yılı arasındaki dönemde Weimar Cumhuriyeti ve 1933 yılı ile 1945 yılı arasındaki süreçte Nazi Dönemi olarak üç ayrı rejim uygulanmıştır.<sup>344</sup> Bu süreçte Almanya'da, 1871'de siyasi birliğin elde edilmesi ile parlamenter monarşi rejimi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından<sup>345</sup> 1918-1919 Devrimi'nin ardından kurulan Weimar Cumhuriyeti ile Almanya, liberallerin anayasasını hazırladığı ve bu şekilde siyasetine etki ettiği parlamenter bir demokrasi olmuştur.<sup>346</sup> Ardından Nasyonal Sosyalizmin hükmü altında elde edilen İkinci Dünya Savaşı mağlubiyeti sonrası, Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı) ve Alman Demokratik Cumhuriyeti (Doğu) olarak ikiye bölünmüş yapı ortaya çıkmıştır. Bunların içinde Almanya Federal Cumhuriyeti'nde (Batı Almanya) kabul edilip yürürlüğe giren 1949 Alman Anayasası ile etkin bir parlamenter sistem oluşturulmuş ve Batı ile Doğu Almanya'nın birleşmesinin ardından da yürürlükte kalmıştır.<sup>347</sup>

---

<sup>343</sup> Mehmet Merdan HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri"* ve Türkiye, Ankara, Detay Yayıncılık, 2009, s. 158.

<sup>344</sup> Nihat YILMAZ, Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, 1, 2013, s.75.

<sup>345</sup> Kadir CANDAN, *Koalisyon Kültürüne Dayalı Bir Parlamenter Sistem Örneği: Almanya Federal Cumhuriyeti*, içinde *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Havvana Yapıcı (ed.), Ankara, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No:8. 2015, s. 39.

<sup>346</sup> LANGEWIESCHE, D. "The Nature of German Liberalism", in Gordon Martel (ed.), *Modern Germany Reconsidered, 1870-1945*, Routledge, 1992, s.96'dan naklen HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri"* ve Türkiye 2009, s.158.

<sup>347</sup> CANDAN, *Koalisyon Kültürüne Dayalı Bir Parlamenter Sistem Örneği: Almanya Federal Cumhuriyeti*, s. 39.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde 1949'da kabul edilen anayasa ile uygulamaya sokulan rasyonelleştirilmiş parlamentarizm aslında, Weimar Cumhuriyeti Anayasası ile sebep olunan başarısız ve istikrarsız parlamenter rejim uygulamalarına cevaben ortaya çıkmıştır. Orta Almanya'daki bir şehirden adını alan Weimar Anayasası ile içinde yer alan Şansölye'nin parlamentoya (Reichtag) karşı sorumlu olduğu ve çoğunluğun desteği olmaksızın hükümetin görevde kalamaması gibi düzenlemelerden ötürü, Hekimoğlu'na göre parlamenter hükümet sistemi olarak kabul edilmektedir.<sup>348</sup> Bununla birlikte, Duverger ile Shugart ve Carey'e göre uygulamada bu özel rejim türünün yarı başkanlık rejimi olarak kabul edilmesi gerekmektedir.<sup>349</sup> Weimar Cumhuriyeti Anayasası'nda Devlet Başkanı'na önemli ölçüde yasama yetkileri verilmiş, bunun yanında ise, kendisine başbakanı atama ve görevden alma ile kabinede yer alan bakanların görevine son verme hakkı da tanınmıştır. Başkan'ın bu şekilde baskın bir rolünün olması Reichstag'ın hükümeti kontrol etmesi konusunda etkisiz bırakmakla birlikte, hem hükümetin hem de Şansölye'nin Başkan'ın birer aracı olarak görevlerini ifa etme durumunu ortaya çıkarmıştır.<sup>350</sup> Bundan ötürü, Weimar Cumhuriyeti'nde Başkan, hükümet ile birlikte yürütmenin iki başından biri olması yerine, kabine üzerinde sahip olduğu yetkileri sayesinde gücü tek elde toplayan bir unsur haline almaktadır.<sup>351</sup>

Weimar Cumhuriyeti'nde, Başkan'a Reichstag'ın dışından bir Şansölye ataması yetkisi de tanınmıştır. Bunun dışında, yasama ve yürütme ilişkileri incelenmeye devam edildiğinde, hükümetin görevine başlayabilmesi için Reichstag'ın güvenine sahip olma koşulunun yer almadığı fakat, görevde olan bir hükümetin veya bir bakanın Reichstag'ın güvensizlik oyu ile görevine

---

<sup>348</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s. 158.

<sup>349</sup> SCHUGART, CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, s.68.;

DUVERGER, *A New Political System Model: Semi-Presidential Government*, s.165.

<sup>350</sup> SCHUGART, CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, s.68.

<sup>351</sup> ULUŞAHİN, *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, s.69.

son verilmesine olanak tanındığı anlaşılmaktadır. Bunların ötesinde ise, Başkan'ın Reichstag'ı feshetme yetkisi de bulunmaktaydı.<sup>352</sup>

Bu dönemde siyasi partilerin birbirleri ile anlaşamamaları ve istikrarlı hükümet kuramamaları sonucu ortaya çıkan hükümet krizlerinin sayısı artmıştır.<sup>353</sup> Bunun yanı sıra, 1930'lu yıllarda Başkan Hindenburg'un kendi yetkilerine dayanan şekilde hükümetler kurmaya çalışması, Reichstag'ı çeşitli sebeplerle feshetmesi ve yaşanan ekonomik ve politik krizler yüzünden Weimar Cumhuriyeti'nde benimsenen hükümet sisteminin başarısız olması sonucunu doğurmuştur.<sup>354</sup> Bu süreçte yaşanan tüm olumsuzlukları ve sorunları aşma amacıyla, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1949 Alman Anayasası çalışmaları başlamıştır.

## **2.2. 1949 Alman Anayasası'nda Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm Araçları**

Weimar Anayasası'ndan farklı bir parlamenter hükümet sistemi kurulması amacıyla düzenlenen 1949 tarihli Federal Bonn Anayasası'na parlamenter sistemi rasyonelleştirmek adına temel düzenlemeler dahil edilmiştir. Bunların başlıcaları arasında, Devlet Başkanı'nın halk tarafından değil fakat, meclis tarafından seçilmesinin benimsenmesi, Şansölye'nin meclise karşı sorumluluğunun artması ile birlikte kendisinin daha da güçlendirilmesi, meclisin feshine sınırlamalar getirilmesi ve yapıcı güvensizlik oyu mekanizmasının kabul edilmesi yer almaktadır.<sup>355</sup>

Dolayısıyla, Weimar Cumhuriyeti döneminde yaşanan istikrarsızlıkların önüne geçebilmek adına 1949 Alman Anayasası'nda Devlet

---

<sup>352</sup> SCHUGART, CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, s.68.

<sup>353</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s. 159.

<sup>354</sup> SCHUGART, CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, s.68-69.

<sup>355</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s. 159-160.



Başkanı'nın yetkilerinin sınırlandırılması, temel hakların bağlayıcı olma durumunun pekiştirilmesi, Anayasanın değiştirilmesinin ve askıya alınmasının mümkün olmadığı çekirdek alanının anayasa yargısı yolu ile teminat altına alınması, federal alanda plebisit olanaklarının temsil ögeleri menfaatine zayıflatılması<sup>356</sup> ve yapıcı güvensizlik oyu<sup>357</sup> gibi unsurlar ile parlamenter sistemi rasyonelleştirme amacı güdülmüştür. Bu kapsamda 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları arasında en önemlisi hiç şüphesiz 'yapıcı güvensizlik oyu'dur.

Alman Weimar Cumhuriyeti döneminde yaşanan hükümetlerin düşürülmesi durumlarıyla ortaya çıkan istikrarsızlık hali<sup>358</sup>, 1949 Alman Anayasası'nda 'yapıcı güvensizlik oyu' ile sonlandırılmak istenmiştir.<sup>359</sup> 1949 tarihli Alman Anayasası'nın 67. maddesinde düzenlenmiş olan yapıcı güvensizlik oyu<sup>360</sup>, Bundestag'ın Federal Şansölye'ye karşı güvensizlik önergesi verebilmesini bir koşula bağlamıştır. Buna göre, Bundestag'ın içerisinde üye çoğunluğu ile yeni bir Şansölye seçmesi gerekmekte ve ancak bunun üzerine Federal Cumhurbaşkanı'ndan görevdeki Şansölye'nin görevine son verilmesini talep edebilmektedirler.<sup>361</sup> Bunun üzerine, Federal Cumhurbaşkanı'nın da Şansölye'nin görevine son vererek<sup>362</sup>, onun yerine

---

<sup>356</sup> Alemann VON ULRICH, *Parlamentarismus*, in Nohlen D. (Hrsg.), *Wörterbuch Stat und Politik*, 3. Überarbeitete Auflage, Serie Piper, München, 1995, s.496'dan naklen HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s. 160-161.

<sup>357</sup> Maciej PACH, *German and Polish Constructive Vote of No Confidence. Convergence or Divergence?*, *The Interaction of Legal Systems: Convergence or Divergence?*, Vilniaus Universitetas, 2013, s.255.

<sup>358</sup> SCHUGART, CAREY, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, s.69.

<sup>359</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.

<sup>360</sup> PACH, *German and Polish Constructive Vote of No Confidence. Convergence or Divergence?*, s.255.

<sup>361</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s. 163.

<sup>362</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.; GÖZLER, *Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.34.

yeni seçilen Şansölye'yi getirmesi gerekmektedir.<sup>363</sup> Dolayısıyla, Alman Anayasası'nda yer alan bu araca 'yapıcı güvensizlik oyu' adının verilmesinin nedeni, Şansölye'yi görevinden uzaklaştırmak için, yeni bir Şansölye'nin seçilmiş olmasının şart koşulmasıdır.<sup>364</sup>

1949 Alman Anayasası'nın 67. maddesinde düzenlenen rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarından yapıcı güvensizlik oyu vasıtasıyla, Weimar Cumhuriyeti döneminde olduğu gibi istikrarsızlıklar ve politik kaos ve krizlerin engellenmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde, hükümetin Bundestag tarafından yapıcı güvensizlik oyu dışında başka hiçbir şekilde düşürülememesi sağlanmaktadır. Federal Anayasa'da yer alan bu araçla, parlamentonun adi bir güvensizlik oylaması ile hükümeti yıpratmaya ve düşürmeye yönelik çabalarının önüne geçmekte ve bu şekilde ortaya çıkabilecek hükümet-meclis arasındaki krizlerin önlenmesi amaçlanmaktadır.<sup>365</sup> Çünkü bu düzenleme ile, Almanya'da hükümetin düşürülüp, ardından yeni bir hükümet seçilene kadar, ülkenin hükümeteşiz kalarak siyasi bunalım yaşanmasının önüne geçilmesi öngörülmüştür.<sup>366</sup>

Yapıcı güvensizlik oyu uygulaması Almanya'da bugüne dek iki kez uygulanmıştır. İlki 1972 yılında uygulanmış ve Willy Brandt'e karşı verilen yapıcı güvensizlik oylaması ile yerine Rainer Barzel'in getirilmesi girişimi başarısız olmuştur. Bunun aksine, 1982 yılında uygulanan Helmut Schmidt'e karşı verilen yapıcı güvensizlik oylaması başarılı olmuş ve onun yerine Helmut Kohl Başbakan olarak göreve başlamıştır. Böylece Almanya'da ilk defa yapıcı güvensizlik oylaması ile bir hükümet değişikliği yaşanmıştır.<sup>367</sup>

---

<sup>363</sup> TOMUSCHAT, CURRIE, KOMMERS, *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, s.54.

<sup>364</sup> YAZICI, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, s.173.

<sup>365</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.164.

<sup>366</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.626.

<sup>367</sup> PACH, *German and Polish Constructive Vote of No Confidence. Convergence or Divergence?*, s.255-256.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın parlamentarizmi rasyonelleştirme çabalarından birisine de bu anayasanın 81. maddesinde rastlanmaktadır. Buna göre, yapıcı güvensizlik oyu ile düşürülemeyen hükümetin yasa tasarılarının Bundestag tarafından kabul edilmesinin yolu olarak karşımıza "teşrii zorunluluk hali"<sup>368</sup> (Gesetzgebungsnotstand)<sup>369</sup> çıkmaktadır. Kendisine Bundestag tarafından güven oyu verilmemiş bir Şansölye, Federal Cumhurbaşkanı'ndan ya 68. maddeye göre Bundestag'ın feshedilmesini ya da 81. maddeye göre teşrii zorunluluk hali ilan edilmesini talep edebilir. Bu halin ilan edilmesi demek, bir başbakanın azami altı ay boyunca kullanabileceği şekli ile, Bundestag'ın reddettiği ya da dört hafta içinde nihayete erdirmediği yasa tasarılarının kendiliğinden kabul edilmiş sayılmasıdır.<sup>370</sup> Bu araç ile, yeni bir Şansölye seçemeyen meclisin, halihazırdaki Şansölye'nin başındaki hükümetin hazırladığı yasa tasarılarını belirli bir süre boyunca kabul etmemesinin önüne geçilerek, hükümete etkinlik kazandırılması amaçlanmaktadır.

1949 tarihli Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlerin düşürülmesini zorlaştırmaya ve başbakanı güçlendirmeye yönelik bir diğer aracı, 68. maddesinin birinci fıkrasında yer alan 'fesih tehdidi yoluyla güvenoyu' aracıdır. Bu araç kapsamında, Federal Şansölye'nin ihtiyaç duyduğu güvenoyunu alamaması halinde Şansölye'nin talebi doğrultusunda Federal Cumhurbaşkanı'nın Bundestag'ı yirmi bir gün içinde feshedebileceği düzenlenmiştir.<sup>371</sup> Yani bu düzenleme ile hükümetin görevde kalması için Başbakan tarafından talep edilen güvenoyunun elde edilememesi halinde, parlamentonun feshi gündeme gelmektedir.<sup>372</sup>

---

<sup>368</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.629.

<sup>369</sup> PACH, German and Polish Constructive Vote of No Confidence. Convergence or Divergence?, s.255.

<sup>370</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.629.

<sup>371</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri"* ve *Türkiye*, s.166-167.

<sup>372</sup> GÖZLER, *Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.35.

Ancak, Federal Cumhurbaşkanı'nın Bundestag'ı feshetme yetkisi, Bundestag'ın üye çoğunluğu ile yeni bir Federal Şansölye seçmesi halinde kullanılamayacaktır.<sup>373</sup> Federal Şansölye'nin bu gözdağına karşın milletvekillerinin güven oyu kullanmaları durumu söz konusu olmakta ve aksi takdirde meclis üye çoğunluğu ile yeni bir Şansölye seçmeleri gerekliliği yaşanabilecek krizlerin önüne geçebilmeyi sağlamaktadır.

Milletvekillerinin önergeler üzerinde daha serinkanlı bir şekilde düşünmelerini sağlamaya yönelik olan serinleme süresi<sup>374</sup> Alman Anayasası'nda yer almaktadır. Öyle ki, Anayasanın 67. maddesinde yer alan yapıcı güvensizlik oylamasına ilişkin düzenlemede, meclis üyelerinin yeni Şansölye seçmeleri ile Federal Cumhurbaşkanı'ndan mevcut Şansölye'nin yerine yenisinin getirilmesine yönelik önerilerini vermeleri arasında 48 saatlik serinleme süresinin geçmesi gerekmektedir. Ayrıca Alman Anayasası'nın 68. maddesinde yer alan düzenleme ile, Bundestag tarafından güvensizlik oyu alan Şansölye'nin Federal Cumhurbaşkanı'ndan Bundestag'ı feshetmesini talep edebilmesi için 48 saatlik serinleme süresinin geçmesi gerekmektedir.<sup>375</sup>

### 3. FRANSA ÖRNEĞİ

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarına yer veren anayasalar arasında Almanya'dan sonra gelen en önemli ülke Fransa'dır. Fransa'da 1958 Anayasası hükümete istikrar ve etkinlik kazandırma amacı ile büyük ölçüde rasyonelleştirilmiş parlamentarizm aracını içermesi açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, bu anayasada yer alan rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarını incelenmeden önce, 1958 Fransız Anayasası'nın doğuşu ele alınacaktır.

---

<sup>373</sup> TOMUSCHAT, CURRIE, KOMMERS, *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, s.55.

<sup>374</sup> ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.302.

<sup>375</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.163,167.

HOUSE of COMMONS, *Fixed-Term Parliaments Bill, Second Report of Session 2010-11*, s.38.

### 3.1. 1958 Fransız Anayasası'na Doğru

1789 Fransız İhtilali'nden sonra, Fransa'da bir müddet nasıl bir hükümet sistemi kurulması gerektiği karara bağlanamamıştır. Ancak 1791'de kabul edilen anayasa ile, Montesquieu'nün etkisiyle kuvvetler ayrılığı sistemi tercih edilmiştir.<sup>376</sup> Bunun ardından 1793 Anayasası ile J.J. Rousseau'nun etkisiyle meclis hükümeti sistemi ve kuvvetlerin birliği kabul edilmiştir.<sup>377</sup> Bu dönemin ardından Napoleon'un İmparatorluk devri başlamış ve 1815'den itibaren Fransa'da İngiliz parlamenter sistemine benzeyen bir sistem kabul edilmiş ve 1848 yılında da İkinci Cumhuriyet kabul edilmiştir.<sup>378</sup> 1852-1870 arasında ikinci imparatorluk devrinin ardından 1870 yılında Üçüncü Cumhuriyet kabul edilmiştir.<sup>379</sup> Bu döneme kadar değişkenlik gösteren Fransız hükümet sistemleri, bu tarihten sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar parlamenter rejimde karar kılmıştır.<sup>380</sup>

Dolayısıyla Üçüncü Fransız Cumhuriyeti 1870-1940 yılları arasında, Dördüncü Fransız Cumhuriyeti ise, 1946-1958 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan parlamenter rejimler karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü ve Dördüncü Fransız Cumhuriyeti'nde Büyük Britanya'da olduğu gibi, başbakanların ve kabinelerin çok istikrarlı olma durumunun aksine, kabine istikrarsızlığı ön plandaydı. Bundan ötürü, Beşinci Fransız Cumhuriyeti'nde kabul edilen yeni anayasada, hükümetin parlamento karşısında güçlendirilme çabalarının yer alması normal olarak karşılanabilir.<sup>381</sup> Öyle ki, istikrarsızlık probleminin sürekli büyüdüğü Dördüncü Fransız Cumhuriyeti'nde on üç yıllık ömrü boyunca hükümetlerin sürekli düşürülmesinden dolayı yirmiden fazla hükümet göreve gelmiştir. Son olarak 1958'de yaşanan krizler ve hükümetin tekrar düşürülmesi ile, Charles De Gaulle tarafından hazırlanan Dördüncü

<sup>376</sup> İlhan ARSEL, *Anayasa Hukukunun Umumi Esasları*, Ankara, 1961, s.201.

<sup>377</sup> Ergun ÖZBUDUN, *Anayasalcılık ve Demokrasi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, s.18.

<sup>378</sup> ARSEL, *Anayasa Hukukunun Umumi Esasları*, s.201.

<sup>379</sup> Peter L. LINDSETH, *The Paradox of Parliamentary Supremacy: Delegation, Democracy, and Dictatorship in Germany and France, 1920s-1950s.*, *Yale Law Journal*, 2004, s.1375.

<sup>380</sup> ARSEL, *Anayasa Hukukunun Umumi Esasları*, s.201.

<sup>381</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.

Cumhuriyet'e nazaran Başkan'ın daha güçlü olduğu ve Başkan'ın ve parlamentonun halk tarafından seçildiği Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın halk tarafından kabul edilmesi ile 1958'de Fransa'da resmen Beşinci Cumhuriyet dönemi başlamıştır.<sup>382</sup>

Fransa'da Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyet dönemlerinde yasama ve yürütme arasında denge temelli bir parlamenter hükümet sistemi cereyan etmiştir. Ancak Fransa'da yasama ve yürütme organları arasında o dönemde uyumlu bir atmosfer yerine sorunların sürekli büyüdüğü bir ortam oluşmuştur. O dönemlerde güç dengesinde Meclis'in üstünlüğü söz konusuydu. Ancak anlamlı bir yasama ve yürütme dengesi Beşinci Cumhuriyet Anayasası ile oluşturulabilmiştir.<sup>383</sup> Fakat burada da yine tam güç dengesinden söz edilememektedir. Çünkü 1958'de Beşinci Cumhuriyet'in ilan edilmesinden beri, Fransa'daki yasama ve yürütme ilişkileri, İngiltere'deki yapı ile paralellik arz etmektedir. Öyle ki, Fransa'da da, İngiltere'de olduğu gibi yürütme ile yasama arasındaki güç dengesinde, yürütmenin üstünlüğü söz konusudur.<sup>384</sup>

### **3.2. 1958 Fransız Anayasası'nda Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm Araçları**

IV. Fransız Cumhuriyeti'nde hükümetlerin sürekli düşürülmesi ile yaşanan istikrarsızlıklar sonucu 1958 Fransız Anayasası ile, hükümetlerin istikrar ve etkinlik kazanması yönünde anayasal düzeyde bir dönüşüm vuku bulmuştur.<sup>385</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın muhtelif maddelerinde hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırmaya yönelik çeşitli rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına yer verilmiştir. Bunların

---

<sup>382</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.62-63.

<sup>383</sup> ÖZBUDUN, *Anayasalcılık ve Demokrasi*, s.19.

<sup>384</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.54.

<sup>385</sup> HUBER, *Restrictive Legislative Procedures in France and the United States*, s. 675.

arasında örneğin, 04 Ekim 1958 tarihinde kabul edilen<sup>386</sup> Fransız Anayasası'nın 8. maddesinde hükümetin güven oylaması yapılmaksızın kolayca kurulabilmesi için düzenlenen "Cumhurbaşkanı tarafından atanan Başbakan ve onun önerisi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanan bakanlardan oluşan hükümetin parlamentodan güvenoyu almasına gerek kalmadan göreve başlayabilmesi"<sup>387</sup> düzenlemesi ile hükümetin zaman kaybetmeden göreve başlaması sağlanmaktadır.

Zımnî güven olarak da adlandırılabilen bu uygulama ile göreve zaman kaybetmeksizin başlayan hükümetin parlamento tarafından verilebilecek bir güvensizlik önergesi sonrası düşürülmesinin ise her zaman önü açıktır.<sup>388</sup> Yani hükümetin göreve başlaması esnasında parlamentonun güvenine sahip olduğu varsayımı, hükümete zaman kazandırma amaçlı olup, eğer böyle bir durum söz konusu değilse, parlamentonun güvensizlik önergesi verme hakkının bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak pek tabii, 1949 Federal Alman Anayasası'nda düzenlendiği gibi, 1958 Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nda da güvensizlik önergesi sunulması için çeşitli kısıtlamalar kabul edilmiştir.<sup>389</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın 49. maddesinin ikinci fıkrasına göre, güvensizlik önergesi, Meclis üye tam sayısının onda birinden az olmayacak sayıdaki üye tarafından verilmesi şartına bağlanmıştır. Ayrıca bu şarta ek olarak, verilen güvensizlik önergesinin reddedilmesi halinde, aynı dönemde bunu veren milletvekilleri tekrar güvensizlik önergesi sunamamaktadır.<sup>390</sup>

1958 Fransız Anayasası'nda yer alan bir rasyonelleştirilmiş parlamentarizm aracı 1949 Federal Alman Bonn Anayasası'nda da yer verilen serinleme süresidir. 1958 Fransız Anayasası'nın 49. maddesinin ikinci

---

<sup>386</sup> Bülent YÜCEL, Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52, 4, 2003, s.345.

<sup>387</sup> MARRANI, *Dynamics in the French Constitution: Decoding French Republican Ideas*, s. 17-18.

<sup>388</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.623.

<sup>389</sup> SAJÓ, *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*, s.84

<sup>390</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

fıkrasına göre, güvensizlik önergesi aradan kırk sekiz saat geçmesi koşulu ile oylanabilmektedir.<sup>391</sup> Bu süre, milletvekillerinin serinkanlı olması ve ilgili önergeyi daha detaylı bir şekilde incelemeleri için verilmektedir. Yine 49. maddenin ikinci fıkrasına göre, hükümetin düşürülmesi için, serineleme süresinin ardından yapılan oylamada, güvensizlik önergesinin meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekmektedir.<sup>392</sup> Oylamaya katılanların değil fakat meclis üye tamsayısının salt çoğunluğunun aranması kuralı hükümetlerin düşürülmesini zorlaştırmaya yönelik 1958 Fransız Anayasası'nda alınan tedbirler arasında kendisine yer bulmuştur.

Aynı anayasada yer alan bir diğer araç ise, güven oylamalarında sadece güvensizlik oylarının sayılmasıdır.<sup>393</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın 49. maddesinin ikinci fıkrasına göre, yapılan oylamada sadece güvensizlik oylarının sayılması ile, kalan oyların hükümete güven oyu gibi görünmesi sağlanmakta ve böylece hükümetin itibarı muhafaza edilmektedir.

Hükümete istikrar kazandıran araçların yanı sıra, 1958 Fransız Anayasası'nda hükümete etkinlik kazandırmaya yönelik olan araçlar da bulunmaktadır. Bunların arasında örneğin, genel kurulda görüşülmek üzere sunulan kanun tasarılarının her bir maddesinin ayrı ayrı oylanıp kabul ya da reddedilmesi yerine, zaman kazanmak adına blok bir şekilde oylanmasının önünün açılması yer almaktadır.<sup>394</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın 44. Maddesinin üçüncü fıkrasına göre, hükümetin talebi üzerine, genel kurula gelen kanun metninin bir seferde toplu bir şekilde oylanması durumunda, parlamentoda bu metin üzerinde herhangi bir değişiklik yapılamamaktadır. Üzerinde değişiklik yapılamadığı için mecliste ya bu haliyle kabul edilecek ya da reddedilecektir.<sup>395</sup>

---

<sup>391</sup> DRAGO, *General Comparative View of the French Constitution*, s.541.

<sup>392</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.625.

<sup>393</sup> THIÉBAULT, *France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic*, s.335.

<sup>394</sup> HÉRIN, *Article 44*, in *La Constitution de la République française: Analyses et commentaires*, s.1064.

<sup>395</sup> DRAGO, *General Comparative View of the French Constitution*, s.543.



Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin 1958 Fransız Anayasası'nda kendisine uygulama aracı bulduğu bir diğer düzenleme giyotin uygulamasıdır. Bu araç Fransa'da hükümetlerin etkinliğini arttırmaya yönelik, kanun çıkarma kapasitesini arttırıcı bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dördüncü Fransız Cumhuriyeti'nde parlamento, hükümeti istifaya zorlama yerine, sıklıkla onun yasa tasarılarını reddetme yolunu kullanarak, hükümetin programını takip etmesini engellemekteydi. Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nda kabineye verilen bir hakla, sunmuş oldukları yasa tasarılarını güven sorunu haline getirerek, parlamentonun mutlak çoğunluğunun kabineyi düşürme yönünde oy kullanmadığı surette bu tasarıların otomatik olarak kabul edilmesinin önü açılmıştır.<sup>396</sup>

Anayasanın 49. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlendiği üzere, giyotin yöntemi ile<sup>397</sup>, hükümet meclise sunmuş olduğu kanun tasarısının kabul edilmesi için onun sorumluluğunu yüklenerek, konuyu bir güven sorunu haline getirebilir. Durum bu şekilde geliştiğinde, meclis 24 saat içinde hükümete karşı güvensizlik önergesi sunmadığında veya sunmuş olduğu güvensizlik önergesinin meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmediği takdirde, kanun tasarısı kabul edilmiş sayılmaktadır.<sup>398</sup> Şayet güvensizlik önergesi verilir ve kabul edilirse, hükümet düşmektedir. Fakat, bu durumda ise, Cumhurbaşkanı'na seçimlerin yenileme yetkisi tanınmış olmakla yine hükümetlerin sık sık düşürülmesinin önüne geçilmiş olmaktadır.<sup>399</sup>

Giyotin yöntemi sayesinde, hükümetin güvensizlik önergesi karşısında düşmesi alternatifini ile, hazırladığı yasa tasarısının mecliste kabul ettirebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu uygulama ile, mecliste çoğunluğa

---

<sup>396</sup> LIJPHART, *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, s.49.

<sup>397</sup> MATTSON, *Private Members' Initiatives and Amendments*, s.476.

<sup>398</sup> GÖZLER, *Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*, s.36.

<sup>399</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.63.

sahip olmayan bir hükümetin kanun tasarılarının kabul edilmesi ve bu haldeki bir hükümetin bile etkinliği sağlanmaktadır.<sup>400</sup>

1958 Fransız Anayasası'nın hükümetlere etkinlik kazanmalarını sağlayan bir diğer düzenlemesi, hükümetlere otonom kararname (*règlement autonome*) çıkarma yetkisinin verilmesidir.<sup>401</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın 34. maddesinde yer alan alanlarda parlamento yasama yetkisine sahipken<sup>402</sup>, 37. maddesinde yer aldığı üzere, 34. maddede yer alan 'kanun alanı' dışındaki alanlarda ise yürütme kurallar koyma yetkisine sahiptir.<sup>403</sup> Kanun alanı dışındaki konularda yürütme organı, otonom (özerk) kararname çıkarma yetkisine dayanarak, meclise tabi olmaksızın kurallar kabul etmektedir. Böylece yürütme belli konularda hızlı hareket edebilmekte ve etkinliği artmaktadır.

Yürütmenin etkinliğini arttırıcı bir başka araç, Türk hukukunda kanun hükmünde kararnamenin benzeri olan<sup>404</sup> 1958 Fransız Anayasası'nın 38. maddesinde düzenlenen 'ordonnance (ordonans)<sup>405</sup>, uygulaması, yürütmenin belli bir süre için normalde yasanın düzenleme alanına giren tedbirleri kararname vasıtasıyla hızlı bir şekilde alması için, parlamentodan izin istemesidir.<sup>406</sup> Bu şekilde hükümet hızlı bir şekilde kurallar kabul edebilmekte ve parlamentodan almış olduğu yetkiye dayanarak bu kuralları uygulayabilmektedir.

#### 4. YUNANİSTAN ÖRNEĞİ

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarına yer veren örnek anayasaların içinde önemli bir yer tutan bir diğer anayasa 1975 Yunan

---

<sup>400</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.629.; HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri"* ve Türkiye, s.155.

<sup>401</sup> BRIDGE, *The Council of Europe French-English Legal Dictionary*, s.265.

<sup>402</sup> ÇELEBİ, *Fransa Millet Meclisi Üzerine*, s.67.

<sup>403</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.630.

<sup>404</sup> EYÜBOĞLU, *Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyet'e Doğru*, s.122.

<sup>405</sup> DURAN, *Kanun Hükmünde Kararname (KHK)*, s.12.

<sup>406</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.631.

Üçüncü Cumhuriyet Anayasası'dır. Bu anayasada yer alan rasyonelleştirilmiş parlamentarizm uygulamalarını incelemeden önce, Yunanistan'da anayasal gelişim süreci irdelenecektir.

#### 4.1. 1975 Yunan Anayasası'nın Düzenlenme İhtiyacının Doğuşu

Modern Yunanistan Devleti 1821 yılında kurulmuştur. Birinci Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan 1821-1833 yılları arasında, Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesi döneminde, ülkede yerel düzeyde 1822, 1823, 1827 ve 1832 yıllarında anayasalar kabul edilmiştir. 1833 yılında ülkeye Kral Otto'nun gelmesi ile, 1833-1843 yılları arasında mutlak monarşi dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin ardından 1844 anayasası ile 1862 yılına kadar meşrutiyet dönemi devam etmiştir. Ancak bu dönemde Kral Otto'nun çabaları ile 1844 Anayasası uygulanamamıştır. Bu dönemi takiben Osmanlı Devleti ile yaşanan mücadeleler ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1924-1935 yılları arasında İkinci Cumhuriyet Dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde birbiri ardına yaşanan askeri darbeler ile 1927 yılında liberal eğilimli yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Fakat 1935 yılında yaşanan yeni bir askeri darbe ile 1946 yılına kadar tekrar otoriter rejime geçilmiştir. Bu dönemin ardından ise, 1952 yılında güçlerin ayrılığını temel alan parlamenter monarşi kuran bir anayasa kabul edilmiştir. Ancak yaşanan askeri darbeler kabul edilen diktatoryal anayasalar, sürekli olarak sistemin işlerliğini zedelemiş ve siyasi kaos ortamı oluşturmuştur. Öyle ki, cunta yöntemine karşı öğrencilerin kalkıştığı isyan ile 1973'de mevcut rejime karşı büyük bir tepki doğmuş ve 1974'de askeri idarenin görevine son verilmiştir. Ardından halen geçerli olan, milli egemenlik, hukukun üstünlüğü ve güçler ayrılığını temel alan 1975 Anayasası kabul edilerek, Yunanistan'da Üçüncü Cumhuriyet Dönemi başlamıştır.<sup>407</sup>

Yunanistan'ın anayasal gelişiminde, ülkede sürekli yaşanan askeri darbelerin ve otoriter yönetim anlayışının etkisiyle, çağdaş demokrasiye

---

<sup>407</sup> Philippos C. SPYROPOULOS, Theodore P. FORTSAKIS, *Constitutional Law in Greece*, The Netherlands, Kluwer Law International, 2009, s.41-55.

duyulan ihtiyaca, ancak 1975 Yunan Anayasası ile cevap verilebilmiştir. Tarihsel süreç içinde yaşanan siyasi krizlerin ve sorunların önüne geçmek adına bu anayasaya parlamenter sistemi rasyonelleştirmek için önemli araçlar da dahil edilmiş ve hükümetlerin istikrarlı ve etkin olmaları hedeflenmiştir.

#### **4.2. 1975 Yunan Anayasası'nda Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Araçları**

1975 yılında kabul edilen Yunan Anayasası'nda, parlamenter sistemde yaşanan tikanlıkları aşmak için çeşitli düzenlemeler dahil edilmiştir. Bunların arasında, parlamento ile hükümet arasındaki ilişkileri düzenleyen anayasanın ikinci bölümünde yer alan 84. maddede rasyonelleştirilmiş parlamenterizmin araçlarına rastlamak mümkündür. Anılan maddenin birinci fıkrasında belirtildiği gibi, göreve yeni başlayan hükümet on beş gün içerisinde parlamentonun güven oyunu almak zorundadır. 84. maddenin altıncı fıkrasında belirtildiği üzere, güven oylamasında toplantıya katılan meclis üyelerinin çoğunluğunun lehte karar vermiş olması yeterli görülmektedir. Hükümetin güven oyunu almasını kolaylaştırıcı olan bu uygulamadaki tek sınırlama, güven oylamasına katılan meclis üye sayısının, toplam üye sayısının en az beşte ikisi kadar olması gerekliliğidir.

1975 Yunanistan Anayasası'nın 84. maddesinin ikinci fıkrasına göre, meclisin hükümet hakkında vermiş olduğu güvensizlik önergesinin reddedilmesi halinde, altı ay geçmeden tekrar güvensizlik önergesi sunulması engellenmiştir. Fakat aynı maddenin üçüncü fıkrasında belirtildiği üzere, bu kuralın istisnası parlamento üye sayısının çoğunluğu tarafından imzalanması halinde, altı aylık süre beklenmeden tekrar güvensizlik önergesi verilebilmektedir. Güvensizlik önergesi verilmesine getirilen sınırlamalardan bir diğeri ise, bu önergenin verilebilmesi için önemli büyüklükte bir sayı olan meclis üye sayısının en az altıda biri sayıda milletvekilinin imzalaması koşuludur. Bunun yanı sıra, güvensizlik önergesinde üzerinde tartışılacak ve görüşülecek konuların açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Böylece, hükümeti

yıpratmaya yönelik keyfi güvensizlik önergelerinin sunulmasının önüne geçilmektedir. Güvensizlik önergesinin kabul edilmesinin koşulu olarak ise, güven oyuunda olduğu gibi toplantıya katılanların çoğunluğu değil fakat, meclis üye tamsayısının salt çoğunluğunun hükümetin aleyhine oy kullanmasıdır. Bu önlem de 1958 Fransız Anayasası'nda da yer aldığı üzere, hükümeti düşürmeyi zorlaştırıcı araçlar arasında yer almaktadır.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin serinleme süresi aracının kullanıldığı anayasalar arasında yer alan 1975 Yunanistan Anayasası'nda, güven oyu ve güvensizlik önergesi sunulduktan sonra iki gün geçmedikçe görüşmelere başlanamayacağı düzenlenmiştir. Ancak hükümetin görüşmelerin acil başlamasını talep etmesi durumunda bu sürenin beklenmeyebileceği kararlaştırılmıştır. Yine de her koşulda görüşmelerin üç gün içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Böylece, oylamalara ilişkin görüşmelere süre sınırı getirilerek, zaman kaybının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte, görüşmelerden sonra oylamanın hemen yapılması gerekmekte iken, hükümetin talep etmesi halinde görüşmeler tamamlandıktan sonra oylama için kırk sekiz saat ara verilebilmektedir.<sup>408</sup>

## 5. İSPANYA ÖRNEĞİ

İspanya'nın köklü geçmişi boyunca tarihsel süreç içerisinde yaşamış olduğu demokratik gelişim, bu ülkenin krallıktan, diktatörlüğe ve ondan da parlamenter sisteme geçişi yönünde cereyan etmiştir. Bu ülkede yaşanan siyasal krizlerin önüne geçmek için son olarak, içerisinde parlamenter sistemin rasyonelleştirilmesi için düzenlemelerin de yer aldığı 1978 İspanyol Anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasa tikanıklıkların önüne geçmek adına rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarına yer vermesi açısından örnek anayasalar arasında yer almaktadır.

---

<sup>408</sup> The Constitution of Greece, Çevrimiçi  
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> Erişim 02.05.2017

## 5.1. 1978 İspanyol Anayasası'nın Ortaya Çıkışı

Avrupa siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan İspanya, 16. yüzyılda dünya çapında etkileri olan önemli bir güç olana kadar önemli siyasi gelişmelerle yüzleşmiştir. M.Ö. 206 yılında Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına giren İspanya, M.S. 409 yılında Vizigotların boyundurluğu altına girene kadar ve bundan sonra bir süre daha Romalılardan etkilenmiştir. Ancak İspanya'ya Vizigotların hakim olduğu dönemde, İspanya'da entellektüel bir çöküş dönemi yaşanmıştır. 15. yüzyılda birlik olmaya doğru giden yolda M.S. 713 yılı ile 1479 yılları arasında Müslüman ve Hristiyan etkiler altında İspanya sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda gelişmeye başlamıştır. 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında dünyada yaptıkları deniz aşırı keşifler ve diğer ekonomik, kültürel ve bilimsel gelişmeler ile İspanya dünyanın önemli güçlerinden birisi haline gelmiştir.<sup>409</sup>

Ancak bundan sonra 19. ve 20. yüzyıllarda İspanya'da siyasi istikrarsızlıklar, askerinin siyasete baskın etkileri ve yaşanan iç savaşlar ülkede siyasi anlamda kaos ortamı yaratmıştır. 1936-1939 yılları arasında bu ülkede iç savaş yaşanmış ve bu iç savaşı 1939'da bastıran Franco, 1975 yılına kadar iktidarda kalmış fakat taraflar arasındaki uyuşmazlıkları ve sorunları ortadan kaldıramamıştır. İşte 1975'ten sonra yönetimi ele alan J. Carlos, İspanya'nın diktatörlükten parlamenter demokrasiye geçmesini sağlamıştır.<sup>410</sup>

İspanya'da yürürlükte olan 1978 Anayasası<sup>411</sup> kabul edilene kadar bu ülkede önemli anayasal gelişmeler yaşanmıştır. Öyle ki, 1812-1836 arasında 'Cadiz Anayasası' modern İspanya'nın ilk anayasası olarak yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde, 1834 senesinde kabul edilen 'Kraliyet Şartı' iki kanatlı parlamentonun tesis edilmesi açısından İspanya'da bir ilktir. Eğilimler

<sup>409</sup> Charles A. CHAPMAN, *A History of Spain*, New York, Macmillan Company, 1918, s.15-234.

<sup>410</sup> Fahri BAKIRCI, İspanya Parlamentosu'nun Yapı ve İşleyişi Üzerine, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 63, 1, 2014, s.3-4.

<sup>411</sup> İrfan NEZİROĞLU, İspanya Parlamentosunda Yasama Uygulamaları, **Yasama Dergisi**, 1, Nisan-Mayıs-Haziran 2006, s.134.

açısından ele alındığında İspanya'da 1837'de liberal bir anayasa kabul edilmiş fakat ardından 1845'te kabul edilen muhafazakar anayasa 1854'e kadar varlığını sürdürmüştür. Muhafazakar etkilerin güçlü olduğu bu dönemde, 1856'da liberal temelde hazırlanan anayasa yürürlüğe giremediği için 'Doğmamış Anayasa' olarak adlandırılmıştır. Takiben 1868 devrimi ile kabul edilen 1869 Anayasası liberal çizgide yer alarak, Krallığın yerine Federal Cumhuriyeti öngörmüştür. Fakat bunun tersine 1869 ile 1931 arasında yürürlükte kalan 'İlımlı Anayasa' ile Kraliyet tekrar getirilmiştir. Ardından İspanya'da 1975 yılına kadar, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek bir kişide yani Diktatör Franco'da toplandığı, demokrasiden uzak bir yapı hakim olmuştur. İşte bu dönemde yaşanan siyasi sorunlar yüzünden, 1976'da 'Siyasal Reform Yasası' kabul edilmiş ve İspanya'da demokratik dönüşüm başlamıştır. Ardından demokrasi adına büyük bir kazanım olan ve bugün yürürlükte olan 1978 Anayasası kabul edilmiştir.<sup>412</sup>

## **5.2. 1978 İspanyol Anayasası'nda Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Araçları**

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da parlamenterizmi rasyonelleştirme çabaları ön plana çıkmıştır. Bu ülkeler arasında İspanya'nın da önemli bir yeri bulunmaktadır.<sup>413</sup> 1978 İspanyol Anayasası, istikrarlı bir parlamenter sistem oluşturmak adına, rasyonelleştirilmiş parlamenterizmin çeşitli araçlarına yer vermiştir.<sup>414</sup> 1978 İspanya Anayasası, 99. maddesinde, Kongre'nin yenilenmesinin ardından veya bu anayasada belirlenmiş olan diğer hallerde, parlamentoda yer alan siyasi grupların temsilcilerine ve Kongre'nin Başkanı'na danıştıktan sonra Kral'ın, Başbakan adayını belirleyeceğini hüküm altına almıştır. Bu aday göreve başlamadan önce meclislerden güven oyu almak zorundadır. İşte bu güven oyu, meclis üyelerinin salt çoğunluğu ile alınmak zorundadır. Ancak herhangi bir hükümet

<sup>412</sup> BAKIRCI, İspanya Parlamentosu'nun Yapı ve İşleyişi Üzerine, s.4-5.

<sup>413</sup> Anthony W. BRADLEY, Cesare PINELLI, *Parliamentarism*, in The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law, Michel Rosenfeld and András Sajó (eds.), 2012, s.655.

<sup>414</sup> Carlos Closa MONTERO, Flavia Carbonell BELLOLIO, Financing Referendum Campaigns in Spain, in Financing Referendum Campaigns, Karin Gilland Lutz and Simon Hug (eds.), Springer, 2010, s.145.

krizi oluşturmamak adına, eğer salt çoğunluk elde edilemezse, yapılmış olan ilk oylamanın ardından kırk sekiz saat sonra yeni bir oylama yapılabilir. Bu yeni oylamada basit çoğunluk ile kabul oyları alınır, Başbakan adayının güven oyu aldığı kabul edilir. Eğer yapılan ilk oylamadan sonra, iki ay içinde Başbakan adaylarının hiçbirisi Kongre'den güven oyu alamazsa, sistemde tıkanıklık olmaması için Kral'ın kongreyi feshetme ve Kongre Başkanı'nın da onayı ile seçimleri yenileme yetkisi bulunmaktadır.

Anayasanın 112. maddesine göre, görevi devam ederken, Başbakan, Kongre'den genel siyasi programı hakkında güven oyu talep edebilir. Bu oylamada, şayet meclis üyelerinin basit çoğunluğu hükümet lehine oy kullanırsa, güven oyunun alındığı kabul edilmiş olmaktadır.

1978 İspanya Anayasası'nda hükümete karşı gensoru önergesi verilmesi, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm düzenlemelerine yer veren diğer anayasalarda olduğu gibi çeşitli bakımlardan sınırlandırılmıştır. Öncelikle 113. maddenin ikinci fıkrasına göre, gensoru önergesi meclis üyelerinin onda birinden az olmayacak sayıda milletvekili tarafından sunulmalıdır. Ayrıca, 1949 Alman Anayasası'ndaki yapıcı güvensizlik oyu düzenlemelerinden etkilenildiği üzere <sup>415</sup>, İspanyol Anayasası'nın 112. maddesinin ikinci fıkrasında da gensoru önergesi veren milletvekillerinin bir başka Başbakan adayı da göstermeleri gerekmektedir. Ayrıca, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin serinleme süresi aracı İspanyol Anayasası'nda da kullanılmaktadır. Öyle ki, gensoru önergesinin verilmesinin ardından, milletvekillerinin akılcı davranmalarını sağlamak üzere, en az beş gün geçtikten sonra görüşülmesine karar verilmiştir. <sup>416</sup> Anayasada, bu sürenin ilk iki gününde ise, alternatif önerilerin sunulabileceği kararlaştırılmıştır.

1978 İspanyol Anayasası'nda gensoru önergesine getirilen bir diğer kısıtlama ise, 1958 Fransız Anayasası'nda yer aldığı gibi, eğer gensoru

---

<sup>415</sup> JUST, Constructive Motion of No Confidence as a Tool for Parliamentary Control of Government: the Czech Republic in a European Comparison, s.172-174.

<sup>416</sup> HOUSE of COMMONS, *Fixed-Term Parliaments Bill, Second Report of Session 2010-11*, s.38.



önergesi Kongre’de kabul görmezse, bu önergeyi veren milletvekillerinin aynı oturum döneminde tekrar başka bir önerge vermelerinin önünün kesilmesidir.<sup>417</sup> Böylece, meclis üyelerinin gelişigüzel gensoru önergesi vermeleri engellenmekte ve hükümetin amacına uygun olmayan şekilde yıpratılmasının doğuracağı olumsuz sonuçlar bertaraf edilmektedir.

Eğer hükümete karşı verilen gensoru önergesi Kongre’de kabul edilirse, hükümet Kral’a istifasını sunmak zorundadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus anayasanın 114. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Öyle ki, gensoru önergesinde aday olarak sunulan kişinin, hükümetin istifasının ardından zaman kaybetmemek adına, güvenoyu almış olduğu kabul edilir. Dolayısıyla, bu kişi Kral tarafından Başbakan olarak atanır.

1978 İspanyol Anayasası’nda hükümetin meclis üzerindeki gücü bağlamında, meclislerin feshi ile ilgili olarak, Başbakan’a, Bakanlar Kurulu’nun görüşünü almak suretiyle Kral’a meclislerin feshini önerme yetkisi tanınmıştır. Ancak bunun da gelişigüzel kullanılmasının önüne geçmek adına, gensoru önergesinin beklemede olduğu süre içerisinde ve anayasada belirtilen hükmün dışında, ilk feshin ardından bir yıl süre geçmeden fesih önerisinin verilemeyeceği düzenlenmiştir.

1978 İspanya Anayasası’nda düzenlendiği üzere, İspanyol Parlamentosu (Cortes Generales) Kongre ve Senato olmak üzere iki meclisten teşekkül etmektedir.<sup>418</sup> İspanyol hükümetlerinin istikrarlarının yanı sıra etkinliklerini de sağlama amacı ile, sınırlı süre ile olmak şartıyla, bu meclislerin hükümete kanun hükmünde kararname çıkarabilme yetkisini vermesi anayasanın 82. maddesine göre mümkündür. 86. maddeye göre, bu kararnameler, Kongrede oturum halinde değilse dahi, üyelerin acilen

---

<sup>417</sup> Evgeni TANCHEV, *Historical and Psychological Sources Shaping Constitutionalism and Constitutional Performance in the Post-Communist Societies*, in *Legal Reform in Post-Communist Europe*, Stanislaw Frankowski and Paul B. Stephan III, (eds.), Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1995, s.149.

<sup>418</sup> Cesar COLINO, *The Spanish Parliament: Its Role in the Definition of the National Community and the Politics of National Unity*, in *The Parliaments of Autonomous Nations*, Guy Laforest and Andre Lecours (eds.), Quebec, McGill-Queen’s University Press, 2016, s.216

toplantıya çağrılarak, Kongreye sunulmasını gerektirir. İlgili kararnameler yayımlandığı tarihten itibaren otuz gün içerisinde bütün olarak görüşülerek oylanmalıdır. Ayrıca, bu kararnamelerin kabul kararı acil durum yöntemi ile alınabilir. Burada amaç, hükümetin zaman kaybı yaşamaksızın yetkisi dahilinde gerekli düzenlemeleri yaparak, siyasi programını etkin bir şekilde uygulamasına olanak tanınmasıdır. Bununla birlikte, hükümet tarafından Senato'ya sunulan kanun tasarılarını, Senato'nun iki ay içerisinde görüşerek, veto ya da değişiklikler yapılması kararı vermesi gerekmektedir. Ancak sistemin etkin işleyebilmesi için, eğer hükümet tarafından bu tasarıların acil ilan edilen tasarılar statüsüne alınması halinde, bu süre yirmi takvim gününe kadar düşürülmektedir.<sup>419</sup> Böylece İspanya Anayasası'nda yer alan bu düzenlemeler ile parlamenter sistemde yaşanması muhtemel olan tıkanıklıkların açılması ve sistemin istikrar ve işlerlik kazanmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

## 6. TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Rasyonelleştirilmiş parlamenterizmin araçlarına yer veren örnek anayasalar arasında bir diğeri ise 1982 Türk Anayasası'dır. Öncelikle, bu anayasanın kabul edilmesini doğuran tarihsel gelişim incelenecek ve ardından bu anayasada yer alan rasyonelleştirilmiş parlamenterizm araçları irdelenecektir.

### 6.1. 1982 Türk Anayasası'nın Ortaya Çıkışındaki Anayasal Gelişmeler

Osmanlı- Türk anayasal gelişim sürecinin ilk yazılı anayasası olan 1876 Kanun-ı Esasi,<sup>420</sup> 1831 tarihli Belçika ve 1875 tarihli Fransa Anayasaları'na göre hazırlanmıştır.<sup>421</sup> Kanun-ı Esasi halkın temsil edildiği bir meclis tarafından hazırlanmadığı gibi, herhangi bir kurucu referandum da

<sup>419</sup> İspanya Anayasası, (Çevrimiçi)

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14-İSPANYA%20533-584.pdf> Erişim 26.04.2017.

<sup>420</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.202.

<sup>421</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.171.

yapılmadan kabul edilmiştir.<sup>422</sup> Dolayısıyla, hazırlanışı ve genel yapısından ötürü, her ne kadar Batılı anayasal parlamenter demokrasilerden farklı olsa da, özellikle 1909 Anayasa değişiklikleri ile parlamenter kurumların ortaya çıkmasında bir hareket noktası olmuştur.<sup>423</sup>

Türk anayasal gelişim süreci, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile devam etmektedir. 1921 Anayasası 1876 Kanun-i Esasi'den farklı bir zemine oturtulmuş olmakla birlikte, en önemli yeniliği; milli egemenlik ilkesidir. 1921 Anayasası ile kurulan hükümet sistemi yasama ve yürütme güçlerinin Büyük Millet Meclisi'nde toplanmasından ötürü, "Meclis Hükümeti" sistemi olarak kabul edilmektedir.<sup>424</sup>

1924 yılında kabul edilen yeni anayasa ile, Türkiye Devleti'nin bir cumhuriyet olduğu, egemenliğin kayıtsız ve şartsız millette olduğu ve milletin temsilcisinin ise TBMM olduğu kabul edilmiştir. Bu anayasada, yasama ve yürütme güçleri parlamentoda toplanmıştır ve yürütme erkinin meclisi feshetmesine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.<sup>425</sup> Ancak siyasi anlamda sorumluluk taşımayan bir Cumhurbaşkanı'nın varlığı ve meclise karşı sorumlu olan bir hükümetin bulunması ile parlamenter sisteme yaklaşan yapısı ile 1924 Anayasası'nda karma bir hükümet sistemi tayin edilmiştir.<sup>426</sup>

Türk parlamenter sisteminin tarihsel süreç içerisinde gelişiminde sırada, 1961 yılında kabul edilen anayasa gelmektedir. Bu anayasa, halk oylaması ile 9 Temmuz 1961'de yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'nda yer alan kuvvetler birliği anlayışından vazgeçerek, parlamenter demokrasiyi kurum ve kuralları ile sergilemiştir.<sup>427</sup> 1961

---

<sup>422</sup> GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.15.

<sup>423</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.202, 206.

<sup>424</sup> TUNÇ, BİLİR, *Anayasa Hukuku*, s.8-9.

<sup>425</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.180-181.

<sup>426</sup> YÜCEL, *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, s.218, 219.

<sup>427</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.184.

Anayasası'nın getirdiği yeniliklerden bir diğeri çift meclisli bir parlamento öngörmesidir. Buna göre TBMM, "Millet Meclisi" ve "Cumhuriyet Senatosu" olmak üzere iki meclisten oluşmaktaydı.<sup>428</sup> 1961 Anayasası, yasama ve yürütme güçleri arasında yaşanabilecek anlaşmazlıklardan ötürü yaşanabilecek tıkanmaların önüne geçmek adına, yasamanın yürütmeye karşı güvensizlik oyu kullanabilmesini öngörmüştür. Ancak yürütmenin yasama seçimlerini yenileme yetkisini kullanabilmesini ise çok zor şartlara bağlamak suretiyle kullanılamaz hale getirmiştir. Bunun bedeli ise, 1970'li yıllarda ağır ödenmiş ve siyasi kriz ve kaoslar yaşanmıştır.<sup>429</sup> 1961 Anayasası, 1971-1973 ara rejim döneminde, yürütmenin güçlenmesi lehine iki kez değişikliğe uğramıştır.<sup>430</sup>

Nihayet 1982 Türk Anayasası, askeri darbe ardından Kurucu Meclis eliyle hazırlanarak, 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyu ile kabul edilmiş ve 9 Kasım 1982'de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.<sup>431</sup> 1961 Anayasası'ndan daha kazuistik bir şekilde hazırlanan 1982 Anayasası, katı ve sert bir anayasa olmakla birlikte, devlet yapısı içerisinde yürütme organını kuvvetlendirmiştir. Bu kuvvetlendirme, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini arttırmak ve bir yandan da Bakanlar Kurulu içerisinde Başbakan'a daha üst bir konum verilerek yapılmıştır.<sup>432</sup> 1982 Anayasası'nda yürütme organlarının hangisinin daha fazla güçlendirildiği incelendiğinde ise, Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu'na nazaran daha fazla güçlendirildiği görülmektedir.<sup>433</sup> Ayrıca, 1961 Anayasası'nda yer alan ve birtakım tıkanıklıklara yol açan sorunlara, 1982 Anayasası'nda çözümler getirilmiştir. Bu çözümler rasyonelleştirilmiş parlamentarizm olarak adlandırılmakta ve takip eden bölümde incelenmektedir.

---

<sup>428</sup> GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.38.

<sup>429</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.187.

<sup>430</sup> TUNÇ, BİLİR, *Anayasa Hukuku*, s.12.

<sup>431</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, s.188-189.

<sup>432</sup> GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.45-46.

<sup>433</sup> ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.62.

## 6.2. 1982 Türk Anayasası'nda Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm Araçları

1961 Anayasası'nın uygulanmasında yaşanan hükümet krizlerinin çözümü için 1982 Anayasası'nda hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırma amacıyla çeşitli düzenlemeler yer almıştır. Bunların arasında, meclis başkanlığı seçiminde üye tamsayısının salt çoğunluğu şartının kabul edilmesi, Meclis toplantı yeter sayısının üye tam sayısının salt çoğunluğundan üçte birine indirilmesi, siyasi partilerin grup kurmaları için gerekli olan milletvekili sayısının 10'dan 20'ye artırılması ve Cumhuriyet Senatosu'nun kaldırılarak, tek meclis ile yasama sürecinin kısaltılması yer almaktadır.<sup>434</sup>

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları arasındaki hükümetlerin göreve başlayabilmesi için yapılan güven oylaması esnasında düşük oy çoğunluğu aranması uygulaması 1982 Anayasası'nda yer almaktadır. 1982 Türk Anayasası'nın 96. maddesine göre, hükümetin kuruluşu için güven oylamasında, TBMM üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanarak, bu toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile Bakanlar Kurulu'nun ihtiyaç duyduğu güven oyuna ilişkin karar alabilmektedir. Dikkat edilirse, hükümetin kurulmasının kolaylaştırılması için, güven oylamasında meclisin üye salt çoğunluğu yerine, toplantıya katılanların çoğunluğu yeterli görülmektedir.<sup>435</sup> Bu uygulama ile toplantıya katılmayanların hükümete destek verdiği varsayılarak, onun güçlendirilmesi ve itibar kazanması sağlanmaktadır.

1949 Federal Alman Bonn Anayasası'nda ve 1958 Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nda da düzenlenen güvensizlik önergelerine getirilen çeşitli sınırlandırmalar, 1982 Türk Anayasası'nda farklı şekilde de olsa kendisine yer edinmiştir. Öyle ki, 1982 Anayasası'nda güvensizlik önergesi ayrı bir şekilde düzenlenmemiş olup, Anayasa'nın 99. maddesinin üçüncü

---

<sup>434</sup> HEKİMOĞLU, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri"* ve *Türkiye*, s.195.

<sup>435</sup> BİLİR, 1982 Anayasası'nda Bakanlar Kurulu, s.253.

fıkrasında ele alınmıştır.<sup>436</sup> Burada belirtildiği üzere, milletvekilleri veya siyasi partiler, gensoru görüşmeleri yapıldığı esnada, güvensizlik önergeleri verebilirler.<sup>437</sup> Böylece, gensoru önergesi verilebilmesinin bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekili tarafından imzalanması şartının koşulduğu anlaşılmaktadır. Bu şart ile, keyfi hükümet yıpratmalarının önüne geçilmekte ve dolayısıyla hükümetin korunması amaçlanmaktadır. Ayrıca, Anayasa'nın 99. Maddesinin 4. fıkrasına göre de, güvensizlik önergesi sonucunda hükümetin düşürülmesi için, meclisin üye tamsayısının salt çoğunluğunun karar alması şartı bulunmaktadır. Ayrıca rasyonelleştirilmiş parlamentarizm uygulamalarına yer veren diğer anayasalar ile paralel olarak 1982 Anayasası'nda da, bu anayasanın gensoruya ilişkin düzenlemeler altında 99. maddesinin 4. fıkrasında, Bakanlar Kurulunun ya da bir bakanın görevine son verilebilmesi için yapılan oylamada, sadece güvensizlik oylarının sayılması kabul edilmiştir.<sup>438</sup> Bu uygulama ile, kalan oyların bakanlar kurulu veya bakan lehine kabul edilerek, onların saygınlığının korunması amacı güdülmektedir.

1982 Anayasası'nda hükümetin düşürülmesini zorlaştırmak adına, sadece toplantıya katılanların değil fakat, meclisin üye tam sayısının çoğunluğunun hükümete güvensizlik yönünde oy kullanmış olması halinde hükümetin düşürülebileceği kabul edilmiştir. Bu durumda hükümetin kurulmasını kolaylaştırmak için, güvenoylamasında toplantıya katılanların çoğunluğunun güven oyu vermesi yeterli görülürken, kurulmuş olan bir hükümetin düşürülmesini zorlaştırmak adına, güvensizlik önergelerinde meclisin üye tam sayısının salt çoğunluğunu aranmaktadır. Şayet, yine de meclisin üye tamsayısının salt çoğunluğu ile, güvensizlik önergesi başarılı olursa, yeni hükümetin ve yeni Başbakan'ın belirlenmesi gerekmektedir. 1961 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'na tanınan fesih yetkisinin işlememesi sonucu ortaya çıkan olumsuzlukların önüne geçebilmek adına 1982 Anayasası'nın 116. Maddesi ile hükümetin göreve başlarken güven oyu

<sup>436</sup> BİLİR, Türk Anayasa Hukukunda Gensorunun Düzenlenişi ve Etkililiği, s. 8.

<sup>437</sup> Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2013, s.269.

<sup>438</sup> Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (Çevrimiçi)

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> Erişim 30.04.2017.

alamaması veya görev esnasında gensoru sonucu güvensizlik oyu ile düşürülmesi sonucu kırkbeş gün içinde yeni bir hükümet kurulamaması veya kurulduğu halde yine güvenoyu alamaması durumunda, Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı'na danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.<sup>439</sup>

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarına yer veren Anayasaların kullandığı bir diğer araç ise, serinleme süresidir. 1982 Türk Anayasası'nın muhtelif yerlerinde, milletvekillerinin akılcı davranmalarını sağlama amacıyla bu serinleme süreleri kullanılmaktadır. 1982 Anayasası'nın 99. maddesinin ikinci fıkrasına göre, gensorunun gündeme alınmasının ardından görüşülmesi için serinleme süresi olarak en az iki gün sürenin geçmesi gerekmektedir.<sup>440</sup> Ancak ilgili görüşme en az iki ve en fazla yedi gün içinde yapılmak zorundadır.<sup>441</sup> Ayrıca; Başbakan ya da bakanlara yönelik güvensizlik önergesi verilmesi ya da Bakanlar Kurulu'nun güven istemesi durumunda,<sup>442</sup> 1982 Türk Anayasası'nın 99. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, gensorunun tamamlayıcı bir unsuru olan güvensizlik önergesinin<sup>443</sup> oylanması için, güvensizlik önergesinin verilmesinin ya da Bakanlar Kurulu'nun güven isteminin ardından bir tam gün kadar zamanın geçmesi gerekmektedir.<sup>444</sup>

Hükümetlere etkinlik kazandıran araçlar arasında anılan<sup>445</sup> 'kanun hükmünde kararname' 1982 Anayasası'nda da düzenlemiştir. 1958 Fransız Anayasası'nda bir benzeri düzenlenen bu kararname için, 1982 Anayasası'nın 91. maddesinde düzenlenen kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi ile hükümet TBMM'den kanun hükmünde kararname düzenleme yetkisi almakta ve kanun düzeyinde çeşitli kuralları kabul ederek,

---

<sup>439</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.30-31.

<sup>440</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.624.

<sup>441</sup> ARSLAN, *Türk Parlamento Hukuku*, s.244.

<sup>442</sup> GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.269.

<sup>443</sup> İBA, *Parlamento Hukuku*, s.215.

<sup>444</sup> Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (Çevrimiçi)  
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> Erişim 30.04.2017.

<sup>445</sup> GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.631.

süre ve hız kazanmakta ve yine öncelikle ve ivedilikle görüşmek üzere TBMM'nin onayına sunmaktadır.

TBMM İç Tüzüğü'nde de hükümetlere etkinlik kazandırma amacıyla, kanun tasarılarının mecliste daha hızlı ve kolay bir şekilde kabul edilebilmesi için çeşitli düzenlemeler de yer almaktadır. Bu kapsamda, kanun önerileri önce meclis komisyonlarında incelenmekte ve ancak oradaki çalışmalar tamamlandıktan sonra genel kurulda görüşülmektedir.<sup>446</sup> Böylece komisyonlar, tasarıların yasalaşması için hız ve kolaylık sağlamak ve böylece hükümetlerin etkinliğini arttırmaktadır.

Ayrıca hükümet tarafından meclis genel kurulunda öncelikle görüşülmesi talep edilen yasa önerisi ilk sıraya alınabilmektedir. Bunun için, TBMM'de genel kurulda bekletilme süresi olan kırk sekiz saat geçmeden gündeme alınma veya bir yasa önerisinin diğer yasa önerilerinin geçerek ilk sıraya taşınması için gerekçeli bir şekilde Genel Kurul'dan talep edilmesi gerekmektedir.<sup>447</sup> Bu şekilde görüşülmesine öncelik verilen yasa önerisi ile hükümetlerin uygulamaya çalıştıkları siyasi program işlerlik kazanmakta ve hükümetin etkinliği artabilmektedir.

## 7. DEĞERLENDİRME

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına yer veren anayasalar içerisinde kronolojik olarak, 1949 Almanya Anayasası, 1958 Fransız Anayasası, 1975 Yunanistan Anayasası, 1978 İspanya Anayasası ve 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bu araçların nasıl düzenlendiği açısından incelenmiştir. Genel anlamda, incelenen anayasaların tümünde, parlamenter sistemde yaşanan sorunları aşmak adına akılcı çözümler üretilerek, hükümetlerin istikrarının ve etkinliğinin artırılması adına gösterilen çabalar dikkat çekmektedir.

---

<sup>446</sup> YILDIZ, *Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, s.202.

<sup>447</sup> ARSLAN, *Türk Parlamento Hukuku*, s.204.



Weimar Cumhuriyeti döneminde yaşanan hükümet istikrarsızlıkları ve siyasi krizlere bir tepki olarak doğan ve incelenen anayasalar içerisinde de ilk olarak yürürlüğe giren anayasa olan 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarının etkin bir şekilde düzenlenmiş olması açısından ayrı bir yere sahiptir. Bu anayasada yer alan çok sayıda rasyonelleştirilmiş parlamentarizm aracı içerisinde hiç şüphesiz ki diğer anayasalara da öncü olan en önemli uygulama 'yapıcı güvensizlik oyu'dur. Bundestag'ın Federal Şansölye'ye karşı güvensizlik önergesi verebilmesi için Bundestag'ın içerisinde üye çoğunluğu ile yeni bir Şansölye seçmesinin zorunlu olması ve böylece Federal Cumhurbaşkanı'ndan görevdeki Şansölye'nin görevine son verilmesinin talep edilebilmesi, ülkenin hükümete kalmasının önüne geçmektedir.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarına yer veren 1949 yılında kabul edilen Alman Anayasası kadar önemli bir diğer anayasa ise 1958 tarihli Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası'dır. Bu anayasada hükümetlerin kurulması için güven oylamasına ilişkin kuralların esnetilmesi, güvensizlik önergesi verilmesine getirilen sınırlamalar, blok oylama ve giyotin gibi uygulamalar, hükümet ve parlamento arasındaki ilişkileri düzenleyen, hükümetlerin istikrarını ve etkinliğini olumlu bir şekilde etkileyen uygulamalar olarak öne çıkmakta ve diğer ülkelere ışık tutmaktadır.

Askeri darbeler ve cunta yönetimi içinde sürekli siyasi bunalımlarla meşgul olmuş bir ülke olan Yunanistan ise 1975 yılında kabul edilen ve halen geçerli olan yeni anayasası ile gerek 1958 Fransız Anayasası'ndan esinlendiği ve gerekse kendi oluşturduğu uygulamalar ile hükümet ve meclis arasındaki ilişkileri, parlamenter sistemin tıkanma alanlarını aşacak şekilde düzenlemiştir.

1978 İspanya Anayasası da benzer şekilde, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetin kurulması için ihtiyaç duyduğu güven oyuna ilişkin düzenlemeleri, güvensizlik önergelerine getirdiği sınırlamalar, bu öneriler ile görüşmeler arasında serinleme sürelerinin düzenlenmesi gibi

unsurlarla hükümetin istikrarlı olmasını hedefleyen bir anayasa olarak karşımıza çıkmaktadır. 1949 Alman Anayasası'ndan esinlenerek kabul ettiği yapıcı güvensizlik oyu mekanizması da 1978 İspanyol Anayasası'nın rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları arasında öne çıkmaktadır.

Kendisinden önce gelen anayasalardan esinlenen ve rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarına yer veren diğer bir anayasa ise, 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'dır. Bu anayasada da diğerleri ile paralel olarak, hükümetin kurulmasını kolaylaştırıcı güvenoyu koşulları ile düşürülmesini zorlaştırıcı güvensizlik önerilerine getirilen sınırlandırmalar gibi araçlar ile hükümetlere istikrar kazandırma amacı güdülmüştür. Bunun gibi, kanun tasarılarının görüşülmesine yönelik ve kanun hükmünde kararnamelere ilişkin düzenlemeler ile de hükümetlere etkinlik kazandırma hedeflenmiştir.

## SONUÇ

Kökeni antik Yunan tarihine kadar dayanan, fakat günümüzdeki hali Montesquieu tarafından, “Kanunların Ruhı” adlı eserinde geliştirilen kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden bağımsız bir şekilde farklı organlar tarafından yürütülmesini öngörmektedir. Bu anlamda kuvvetlerin demokratik rejimlerde sert ayrılığının tezahürü Amerika Birleşik Devletleri’ndeki gibi başkanlık sistemi iken, yumuşak ayrılığı ise, İngiliz tarzı parlamenter sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez kapsamında kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayalı parlamenter sistem incelenmiştir.

Parlamenter sistemin diğer sistemlerden farklı olan hükümetin yasama organına karşı sorumlu olması özelliğinden dolayı, bu sistemde hükümet ile parlamento arasındaki ilişkiler, bu hükümet sisteminin etkin olup olmama durumunu kontrol etmektedir. Parlamenter sistemde yasama ve yürütmenin karşılıklı bağımlılıkları gereği tezahür eden siyasi tıkanıklıklar, öteden beri eleştirilere maruz kalmıştır. Parlamenter sistemin bünyesinde yer alan bu sorunlar, eleştirilerin de ötesinde hükümet istikrarsızlığı veya görevdeki hükümetlerin etkin olamama halini doğurması üzerine, bu tıkanıklıkların üstesinden gelmek ve hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırma amacıyla çabalar önem kazanmıştır. İşte parlamenter sistemin sorunlarını aşmak amacıyla yürütülen bu onarıcı çabalar, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm olarak adlandırılmaktadır.

Parlamentarizmin mevcut sorunlarını aşmak için kullanılan yöntemler, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları genel olarak, iki grupta sınıflandırılmaktadır. Birinci grup rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları,

hükümetlere istikrar kazandırma amaçlı araçlar iken, ikinci grup rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları, hükümetlere etkinlik kazandırma amaçlı araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlere istikrar kazandırma amaçlı araçları ise, kendi içerisinde yine iki ayrı grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırma amaçlı iken ikincisi hükümetlerin kolaylıkla düşürülmesini engelleme amaçlı olan araçlardır. Hükümetin güven oylaması yapılmadan kurulması, hükümetin göreve başlaması için yapılan güven oylamasında düşük oy çoğunluğunun aranması gibi yöntemler; rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırıcı araçlarıdır. Bunların yanı sıra, görevde bulunan hükümetlerin kolay bir şekilde düşürülmesini engelleme amaçlı olan araçlar arasında, güvensizlik önerilerine getirilen kısıtlamalar, oylama yapılabilmesi için serinleme süresinin kullanılması, güvensizlik oylamasında meclis üye tamsayısının salt çoğunluğunun şart koşulması, yapılan güven oylamalarında sadece güvensizlik oylarının sayılması, yapıcı güvensizlik oyu mekanizmasının devreye sokulması ve hükümetin güven oyunu fesih gözdağı ile alması yer almaktadır.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin hükümet etkinliğini sağlama amacı güden araçları ise yine iki ayrı grupta toplanmaktadır. Hükümetlerin mecliste yasaların kolay bir şekilde kabul edilmesini sağlayan araçlar, birinci grup araçları oluşturmaktadır. Bu grubun içinde; yasama faaliyetlerinin komisyonların aracılığı ile yapılması, genel kurulda kanun tasarısının bütün ya da paket halinde oylamasının yapılması ve genel kurul görüşmelerine yönelik araçlar kapsamında, kanguru yönteminin uygulanması, öncelikle görüşme, ivedilikle görüşme, obstrüksiyonun önüne geçilmesine ilişkin uygulamalar ve giyotin yöntemi yer almaktadır. Hükümetlerin etkinliğini sağlamaya yönelik ikinci grup araçlar ise bu etkinliğin kararnameler ile elde edilmesine yöneliktir. Hükümete otonom kararname ve kanun hükmünde kararname çıkarma yetkilerinin verilmesi araçları da hükümetin etkinliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

Tezde, parlamenter sistemin hükümet istikrarsızlığı ve etkisizliği yaratması sorunlarını aşma amacı ile kullanılan rasyonelleştirme araçlarının uygulama örnekleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yaşanan demokratik dönüşüm kapsamında, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarını düzenleyen ve diğer anayasalara ışık tutan 1949 Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası ve 1958 Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası ile yine yaşanan siyasi krizleri çözme amacı ile kabul edilen 1975 Yunanistan Anayasası, 1978 İspanya Cumhuriyeti Anayasası ve 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası içerdiği rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları açısından incelenmiştir.

1919-1933 arası dönemde Weimar Cumhuriyeti'nde karşılaşılan istikrarsız ve etkisiz hükümetlerin sebep olduğu siyasi kaos ortamına tepki olarak düzenlenen ve kabul edilen 1949 Alman Anayasası incelendiğinde, parlamenter rejime istikrar ve etkinlik kazandırmaya yönelik uygulamaların düzenlendiği görülmektedir. Diğer anayasalara da örnek teşkil eden çok sayıda rasyonelleştirilmiş parlamentarizm aracına yer veren bu anayasada, Bundestag'ın üye çoğunluğu ile yeni bir Şansölye seçmesi koşulu ile Federal Cumhurbaşkanı'ndan görevdeki Şansölye'nin görevine son verilmesini istemesine yönelik 'yapıcı güvensizlik oyu' ve Başbakan tarafından talep edilen güven oyunun alınamaması halinde, parlamentonun feshinin gündeme gelmesine yönelik 'fesih gözdağı ile güvenoyu' alma araçları etkili birer araç olarak ön plana çıkmaktadır.

Üçüncü ve Dördüncü Fransız Cumhuriyetleri dönemlerinde kabinelerin istikrarsız olmaları yüzünden ortaya çıkan sorunları aşma amacı taşıyan 1958 Fransız Anayasası da içerdiği örnek rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçları sayesinde öne çıkmaktadır. Bunların arasında, blok oylama ve giyotin gibi araçlarla hükümetlere istikrar kazandırılırken, otonom kararname çıkarma yetkisi verilmesi ile de hükümetlere etkinlik kazandırılmaktadır.

1949 Alman ve 1958 Fransız Anayasalarından esinlenerek anayasalarına rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarını dahil eden diğer

Avrupa Demokrasileri arasından 1975 Yunan, 1978 İspanyol ve 1982 Türk Anayasaları da, bu araçları kullanımları açısından tezin kapsamında değerlendirilmiştir. Sürekli yaşanan siyasi bunalımlar ve askeri darbeler sonrasında kabul edilen 1975 Yunan Anayasası ve İspanya'ya diktatörlükten tekrar demokrasiye adım atmasını sağlayan 1978 Anayasası, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarından hükümetlere düşük meclis üye sayısı ile güven oyu alma, güvensizlik önergesi verilmesine sınırlamalar getirme, serinleme sürelerini kullanma gibi yöntemleri kullanarak, hükümetlere istikrar sağlamaya çalışmıştır.

1961 Anayasası ile yaşanan siyasi tikanıklar ve sistemin işleyişindeki aksamaların önüne geçmek amacıyla 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da, parlamenter sistemin sorunlarını aşmaya yönelik düzenlemeler içermektedir. Hükümeti güçlendirmeye yönelik bu araçlar kapsamında, hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmak amacı ile gensoru önergelerine kıyasla daha düşük üye sayısı ile güven oyu alınması ve hükümetlerin düşürülmesini zorlaştırmak amacı ile güvensizlik önergelerine getirilen sınırlandırmalar ve serinleme süreleri gibi araçlar düzenlenmiştir. İlaveten hükümetlere etkinlik kazandırmak için kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarının, parlamenter sistemin tikanıklıklarını amaçlanan düzeyde açıp açmadığı ve bu cihetle hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırıp kazandırmadığı sorusunun cevaplanması açısından 1982 Türk Anayasası örnek bir zemin teşkil etmektedir. Öyle ki, Türkiye'de özellikle 1990'larda ve 2000'lerin başında, arkasında meclis çoğunluğunu elde edememiş partilerden teşekkül eden yasama organının ürettiği koalisyon hükümetleri ve 1982 Anayasası'nda üstün yetkilerle donatılmış Cumhurbaşkanı'nın varlığından dolayı, hükümetler istikrar ve etkinlik kazanamamıştır. Türkiye örneğinin de gösterdiği gibi, rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin araçlarının beklenen düzeyde etkili olabilmesi yine bazı şartlara bağlıdır. Bu şartlar arasında, uygulanan seçim sisteminin de etkisi ile kutuplaşmanın bulunmadığı bir siyasi yapının

oluşması, yasama organının çok sayıda partiden oluşmayarak parçalanmamış bir yapıda olması ve özellikle yasama organında hükümeti destekleyen kararlı bir çoğunluğun bulunması yer almaktadır. Kanaatimizce, bu şartların gerçekleşmesi ile rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin beklenen etkisi artacaktır.



## KAYNAKÇA

AKGÜL, M., E.,(2010), Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerdeki Anlamı, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, 2010/4, s.79-101.

AKTAŞ, H., E. (2016), Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, s.209-227.

ARSEL, İ., (1961), *Anayasa Hukukunun Umumi Esasları*, Ankara.

ARSEL, İ., (1964), *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık.

ARSLAN, K., O., (2014), *Türk Parlamento Hukuku*, Ankara, Adalet Yayınevi.

BAKIRCI, F., (2000), *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, Ankara, İmge Kitabevi.

BAKIRCI, F., (2014), İspanya Parlamentosu'nun Yapı ve İşleyişi Üzerine, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 63, 1, s.1-79.

BERGMAN, T., MÜLLER, W., C., STROM, K., BLOMGREN, M., (2006), *Democratic Delegation and Accountability: Cross-National Patterns*, in *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, (Eds.) Kaare Strom, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman, Oxford University Press.

BIRCH, A.,H., (2013), *British System of Government*, London and New York, Routledge.

BİLİR, F., (1999), 1982 Anayasası'nda Bakanlar Kurulu, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7 (1-2), s.243-260.

BİLİR, F., (2013), Türk Anayasa Hukukunda Gensorunun Düzenlenişi ve Etkililiği, **Yasama Dergisi**, 25, s. 7-16.

BLONDEL, J., (1968), Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies, **Canadian Journal of Political Science**, Vol 1, 2, s. 180-203.



BOYUNSUZ, Ş. Ö., (2014), *Başkanlı Parlamenter Sistem Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayınları.

BRADLEY, A.,W., PINELLI, C., (2012), *Parliamentarism*, in The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law, Michel Rosenfeld and Andrés Sajó (eds.), s.650-670.

BRIDGE, F., H., S, (1994), *The Council of Europe French-English Legal Dictionary*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

CABADA, L., HLOUŠEK, V., JUREK, P., (2014), *Party Systems in East Central Europe*, USA, Lexington Books.

CANDAN, K. (2015), *Koalisyon Kültürüne Dayalı Bir Parlamenter Sistem Örneği: Almanya Federal Cumhuriyeti*, içinde *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Havvana Yapıcı (ed.), Ankara, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No:8. s. 39-110.

CAREY, J., M., (2005), *Presidential versus Parliamentary Government*, Handbook of New Institutional Economics, içinde (Eds). C. Mernard and M.M. Shirley, Netherlands.

CENTRAL OFFICE OF INFORMATION, *The British System of Government*, London, HMSO Publications, 1994.

CHAPMAN, C., A., (1918), *A History of Spain*, New York, Macmillan Company.

CHEIBUB, J. A., (2007), *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.

CLITEUR, P., RIJPKEMA, B., (2012), *The Foundations of Militant Democracy*, in The State of Exception and Militant Democracy in a Time of Terror, A. Ellian and G. Molter (eds.), Republic of Letters Publishing, 2012, s.227-272.

COLINO, C. (2016), *The Spanish Parliament: Its Role in the Definition of the National Community and the Politics of National Unity*, in The Parliaments of Autonomous Nations, Guy Laforest and Andre Lecours (eds.), Quebec, McGill-Queen's University Press.

COTTERET, J., M. and EMERİ, C., (1975), *Seçim Sistemleri* (Çev: Tanju Gökçül), İstanbul, Gelişim Yayınları.

ÇELEBİ, F., (2012), Fransa Millet Meclisi Üzerine, **Yasama Dergisi**, 21, s.51-84.

DAHL, R., A., (1971), *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Heaven, CT and London, Yale University Press.

DEMİR, F., KARATEPE, Ş., (1986), *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir, Bilgehan Basımevi.

DEMİR, F., KARATEPE, Ş., (1994), *Anayasa Hukukuna Giriş*, İzmir: Aydın Yayınevi, Üçüncü Baskı.

DEZSŐ, M., (2010), *Constitutional Law in Hungary*, Budapest, Kluwer Law International.

DOĞAN, M. (2015), *Çok Kültürlü Bir Toplumda İstikrarlı Bir Demokrasi Örneği: Hindistan Parlamenter Sistemi, içinde Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Havvana Yapıcı (ed.), Ankara, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No:8. s.149-188.

DÖRING, H. (1995), *Institutions and Policies: Why We Need Cross-National Analysis*, in *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Herbert Döring, (ed.), Campus Verlag, Frankfurt, 1995, s.27-50.

DRAGO, R., (1960), General Comparative View of the French Constitution, **Ohio State Law Journal**, 21, (4), s.535-558.

DURAN, L., (1975), Kanun Hükmünde Kararname (KHK), **Amme İdaresi Dergisi**, 8, 2, 1975, s.3-19.

DUVERGER, M., (1974), *Siyasi Partiler* (Çev: Ergun Özbudun), Ankara, Bilgi Yayınevi.

DUVERGER, M., (1980), A New Political System Model: Semi-Presidential Government, **European Journal of Political Research**, Vol 8, Issue 2, Haziran, s.165-187.

DUVERGER, M., (1986), *Siyasal Rejimler*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), İstanbul, Sosyal Yayınları.

DUVERGER, M., (1986), *Seçimle Gelen Krallar*, (Çev: Necati Erkurt), İstanbul, Kelebek Yayınları.

ELGIE, R. (2011), *Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice*, in *Semi-Presidentialism and Democracy*, Robert Elgie, Sophia Moestrup and Yu-Shan Wu (Eds.), New York, Palgrave Macmillan, s.1-20.

ELGIE, R., SCHLEITER, P. (2011), *Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies*, in *Semi-Presidentialism and Democracy*, Robert Elgie, Sophia Moestrup and Yu-Shan Wu (Eds.), New York, Palgrave Macmillan, s.42-60.

ERGÜDER, Ü., (2015), *Başkanlık mı Parlamenter Sistem mi?*, içinde Kritik Kavşak: Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi, Cem Akaş (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s.127-140.

ERGÜL, O., (2002), Anayasa Mahkemesi'nin TBMM İçtüzük Değişikliğini İptal Kararı Işığında Özel Yasama Yöntemine Bir Bakış, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 51, 4, s.99-130.

EYÜBOĞLU, E., (2007), *Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyet'e Doğru*, içinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, İhsan Kamalak (Der.), İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, s.91-169.

FENDOĞLU, H. T., (2012), Başkanlık Sistemi, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, s. 39-60.

FINER, H. (1951). The British System. **The University of Chicago Law Review**, 18, (3), 521-570.

FREEMAN, M., (2000), Constitutional Framework and Fragile Democracies: Choosing between Parliamentarianism, Presidentialism and Semipresidentialism, **Pace International Law Review**, Vol 12, Issue 2, s.253-282.

GODBOUT, J.,F., FOUCAULT, M. (2015), Restrictive Legislative Procedures and Coalition Support in France, Paper Presented at the Workshop on *the Institutional Determinants of Legislative Coalition Management*,16-19 November 2015, Tel-Aviv, Israel.

GÖZE, A.,(1995), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul, Beta Yayınları.

GÖZLER, K., (2000), *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi*, Bursa, Ekin Kitabevi, Birinci Baskı.

GÖZLER, K., (2000), Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Deneme), **Türkiye Günlüğü**, Sayı 62, s.25-47.

GÖZLER, K., (2004), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı.

GÖZLER, K., (2011), *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Cilt I, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı.

GÖZLER K., (2013), *Anayasa Hukunun Genel Esasları*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı.

GÖZLER K., (2013), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa, Ekin Kitabevi, Onbeşinci Baskı.

GRUIJTERS, J.P.A., (1992), *The Case for a Directly Elected Prime Minister in the Netherlands*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press.

GUNTHER, R., DIAMOND, L., (2001), *Types and Functions of Parties*, in *Political Parties and Democracy*, (Eds) Larry Diamond, Richard Gunther, Baltimore, The John Hopkins University Press.

GÜL, C., KARAGÖZ, K., (2007), *Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu*, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11, 1-2, , s. 711-752.

GÜRKAN, Ü., (1988) "Montesquieu ve Kanunların Ruhu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1-4, s.9-31.

GÜNEŞ, T., (1956), *Parlamentar Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi*, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, No: 661.

HEKİMOĞLU, M., M., (2009), *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye*, Ankara, Detay Yayıncılık.

HÉRIN, J.,L., (2008), *Article 44*, in *La Constitution de la République française: Analyses et commentaires*, Gérard Conac (ed.) Economica.

HOROWITZ, D.,L., (1990), *Comparing Democratic Systems*, **Journal of Democracy**, 1, 4, s.73-79.

HOROWITZ, D.,L., (1992), *Comparing Democratic Systems*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press.

HOUSE of COMMONS, (2010), *Political and Constitutional Reform Committee, Fixed-Term Parliaments Bill, Second Report of Session 2010-11*, London, The Stationery Office.

HUBER, J., D. (1992), *Restrictive Legislative Procedures in France and the United States*, **American Political Science Review**, 86, 3, s. 675-687.

INTERNATIONAL BUSINESS PUBLICATIONS, (2011), *Mauritania: Foreign Policy and Government Guide*, Vol 1, Strategic Information and Development, Washington, International Business Publications.

INTERNATIONAL BUSINESS PUBLICATIONS, (2008), *Mauritania Mining Laws and Regulations Handbook*, Vol 1, Strategic Information and Basic Law, Washington, International Business Publications

INTER-PARLIAMENTARY UNION, (2015), Challenges Facing Parliaments Today, **Fourth World Conference of Speakers of Parliament**, United Nations Head-Quarters, New York, 31 August- 02 September, 2015.

İBA, Ş., (2003), Türkiye’de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58, 2, s.97-116.

İBA, Ş., (2003), Parlamento Hukukunda Obstrüksiyon ve Giyotin Kavramları, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52, 1, s.147-165.

İBA, Ş., (2010), Parlamento Hukuku, İstanbul, T. İşbankası Yayınları.

JELLINEK, G. (1904), Parliamentary Obstruction, **Political Science Quarterly**, 19, 4, s.579-588.

JUST, P., (2015), Constructive Motion of No Confidence as a Tool for Parliamentary Control of Government: the Czech Republic in a European Comparison, **Revista de Stiinte Politice**, 48, 2015, s.169-178.

KAPUR, D., MEHTA, P., B., (2006), *The Indian Parliament as an Institution of Accountability*, Geneva, UNRISD Democracy, Governance and Human Rights Programme Paper No 23.

KARAMUSTAFAOĞLU, T. (1965), *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

KESKİNSOY, Ö., (2010), Anayasada Değişiklik Yapma Usulü, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12, 2, s.143-170.

KESKİNSOY, Ö., ERDİL, K., (2010), Salt Çoğunluk Kavramından Ne Anlaşılması Gerektiği Üzerine, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 87, s.434-441.

KIRSHNER, A., S. (2017), *Militan Demokrasi*, Ferit Burak Aydar (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

LIJPHART, A., (1984), *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (Çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran), Ankara, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını.

LIJPHART, A., (1992), *Parliamentary versus Presidential Government*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press.

LIJPHART, A., (1999), *Patterns of Democracy-Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven, Yale University Press.

LIJPHART, A., (2004), Constitutional Design for Divided Societies, **Journal of Democracy**, 15, 2, s. 96-109.

LIJPHART, A., (2014), *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, (Çev. Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun), İstanbul, İthaki Yayınları.

LINDSETH, P., L., (2004), The Paradox of Parliamentary Supremacy: Delegation, Democracy, and Dictatorship in Germany and France, 1920s-1950s., **Yale Law Journal** s.1341-1415.

LINZ, J., J., (1990), The Perils of Presidentialism, **Journal of Democracy**, 1, 1, s.51-69.

LINZ, J., J., (1990), The Virtues of Parliamentarism, **Journal of Democracy**, 1, 4, Fall 1990, s.84-91.

LINZ, J., J., (1992), *The Perils of Presidentialism*, in *Parliamentary versus Presidential Government*, (Eds). Arend Lijphart, Oxford, Oxford University Press.

LINZ, J., J., (1994), *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?* in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, s.3-87.

LINZ, J., J., (1995), *Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri*, Çev: Ergun Özbudun, Demokrasinin Küresel Yükselişi, içinde (Eds). Larry Diamond-Marc. F. Plattner, Ankara, Yetkin Yayınları.

LIPSET, S., M., (1990), The Centrality of Political Culture, **Journal of Democracy**, 1, 4, s.80-83.

LOEWENSTEIN, K. (1937), Militant Democracy and Fundamental Rights, I, **The American Political Science Review**, Vol 31, No.3, s.417-432.

LOEWENSTEIN, K. (1937), Militant Democracy and Fundamental Rights, II, **The American Political Science Review**, Vol 31, No.4, s.638-658.

MARRANI, D., (2013), *Dynamics in the French Constitution: Decoding French Republican Ideas*, Routledge: New York.

MATTSON, I. (1995), *Private Members' Initiatives and Amendments*, in *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Herbert Döring, (ed.), Campus Verlag, Frankfurt, 1995, s.448-487.

MONTERO, C., C., BELLOLIO, F., C., (2010), Financing Referendum Campaigns in Spain, in *Financing Referendum Campaigns*, Karin Gilland Lutz and Simon Hug (eds.), Springer, s.145-164.

MONTESQUIEU, (1998), *Kanunların Ruhu Üzerine I*, (Çev. Fehmi Baldaş), İstanbul: HiperLink Yayınevi, İkinci Baskı.

MORRISON, H., (1959), *Government and Parliament: A Survey from the Inside*, London, Oxford University Press, Second Edition.

MOYN, S., (2014), The Secret History of Constitutional Dignity, **Yale Human Rights and Development Journal**, 17, 1, s.42-74.

NERGELIUS, J. (2011), *Constitutional Law in Sweden*, United Kingdom, Kluwer Law International.

NEZİROĞLU, İ., (2006), İspanya Parlamentosunda Yasama Uygulamaları, **Yasama Dergisi**, Sayı 1, s.129-141.

ÖZBUDUN, E., (1962), *Parlamente Rejiminde Parlamente Hükümeti Murakabe Vasıtaları*, Ankara, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını.

ÖZBUDUN, E., (1990), *Turkey: Crises, Interruptions, and Reequilibrations*, in Politics in Developing Countries: Comparing Experiences with Democracy, Larry Diamond, Juan J. Linz and Seymour Martin Lipset (eds.), Boulder and London, Lynne Rienner Publishers, s.175-217.

ÖZBUDUN, E., (2014), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları.

ÖZBUDUN, E., (2017), *Anayasalcılık ve Demokrasi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2.Baskı.

ÖZDEMİR, H., BAKAN, S.,(2016), Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Açısından Almanya ile Fransa'nın Karşılaştırılması, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5, Ek Sayı, Aralık, s.19-58.

PACH, M., (2013), German and Polish Constructive Vote of No Confidence. Convergence or Divergence?, The Interaction of Legal Systems: Convergence or Divergence?, Vilnius Universitetas, s.254-262.

PARRY, G., MOYSER, G., (1994), *More Participation, More Democracy?* in Defining and Measuring Democracy, David Beetham (ed.), London, Sage Publications.

PORTER, M., A., MUCHA, P., J., NEWMAN, M. E. J. WARMBRAND, C., M., (2005), A Network Analysis of Committees in the U.S. House of Representatives, **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol 102, No 20, s. 7057-7062.

POWELL, G., B., (1990), *Çağdaş Demokrasiler: Katılma, İstikrar ve Şiddet*, (Çev: Mehmet Turhan), Ankara, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını.

RASCH, B.,E., (1995), *Parliamentary Voting Procedures*, in *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Herbert Döring, (ed.), Campus Verlag, Frankfurt, s.488-527.

RIDGES, E. W., (1951), İngiliz Anayasa Hukuku, (Çev. Mukbil H. Özyörük), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3-4, s.183-209.

RUTHERFORD, G.,W. (1914), Some Aspects of Parliamentary Obstruction, **The Sewanee Review**, 22, 2, s.166.

SAJÓ, A., (1999), *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*, Budapest, Central European University Press.

SARTORI, G., (1994), Neither Presidentialism Nor Parliamentarism, in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, s.106-118.

SARTORI, G., (1994), *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, New York: New York University Press.

SARTORI, G., (1997), *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme* (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Kitabevi.

SARTORI, G., (2014), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), İstanbul, Sentez Yayıncılık, 2. Baskı.

SATHE, V. (1992), *For a Directly Elected President of India*, in *Parliamentary versus Presidential Government*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press.

SCHMITT C., (2010), *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Ankara, Dost Kitabevi.

SCHUGART, M.S., CAREY, J.M., (1992), *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, New York:Cambridge University Press.

STEPAN, A., SKACH, C. (1994), *Presidentialism and Parliamentarism*, in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994,s.119-136.

SULEIMAN, E., N., (1994), *Presidentialism and Political Stability in France*, in *The Failure of Presidential Democracy*, Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, s.137-162.

SPYROPOULOS, P., C., FORTSAKIS, T., P., (2009), *Constitutional Law in Greece*, The Netherlands, Kluwer Law International.



TAKAHASHI, K., (1990), Contemporary Democracy in a Parliamentary System, **Law and Contemporary Problems**, Vol 53, No 1, s. 105-122.

TANCHEV, E., (1993), Parliamentarism Rationalized, **East European Constitutional Review**, No:33, 1993, s.33-35.

TANCHEV, E., (1995), *Historical and Psychological Sources Shaping Constitutionalism and Constitutional Performance in the Post-Communist Societies*, in Legal Reform in Post-Communist Europe, Stanislaw Frankowski and Paul B. Stephan III (eds.), Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, s.141-162.

TELLİ, K., (2010), Finlandiya'nın 1999 Anayasasıyla Öngörülen Hükümet Modeli, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı 2, s.237-255.

TEZİÇ, E., (2013), *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, 16. Bası.

THIEBAULT, J., L. (2006), *France: Delegation and Accountability in the Fifth Republic*, in Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies, Kaare Strøm, Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman (eds), Oxford University Press.

TOMUSCHAT, C., CURRIE, D. P., and KOMMERS, D., P., (2014), *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, Deutscher Bundestag.

TUNAYA, T. Z. (1975), *Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 454.

TUNÇ, H., BİLİR F. (2005), *Anayasa Hukuku*, Ankara, Gazi Kitabevi.

TURHAN, M., (1983), Stabilization of the Parliamentary System in Turkey, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, s. 133-149.

TURHAN, M., (1983), "Parleментар Hükümet ve "İki Parti Sistemi"", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, s.151-155.

TURHAN, M., (1993), *Hükümet Sistemleri*, Ankara, Gündoğan Yayınları.

TURHAN, M., (2012), "Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemleri Tartışmaları", **Liberal Düşünce**, Yıl 17, Sayı 66, s.57-75.

TÜRK, H., S., (2006), Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih, **Anayasa Yargısı**, Sayı 23, , s.75-112.

ULUŞAHİN, N., (1999), *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Ankara: Yetkin Yayınları.

ULUŞAHİN, N., (2007), *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, Ankara, Yetkin Yayınları.

UYGUN, O., (2014), *Devlet Teorisi*, İstanbul, XII Levha Yayınları.

YAMAN, A., (2014), Başkanlık Sistemi, Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1, s. 83-98.

YAPICI, H. (2007), Komisyonların Yasama Sürecindeki Rollerini Bağlamında Komisyon Aşamasındaki Özel Yöntem ve Uygulamalar, **Yasama Dergisi**, Sayı 5, s.57-81.

YAZICI, S., (2013), *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

YAZICI, S., (2015), *Dönüm Noktasındaki Türkiye: Başkanlık mı Parlamenterizm mi?*, içinde Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi, Cem Akış (Der.), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, s.87-110.

YILDIZ, A., (2012), *Türkiye’nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, Ankara, Murat Kitabevi.

YILDIZ H., (2013), Türkiye’de Parlamenterizm Uygulamaları, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, s.183-216.

YILMAZ, N. (2013), Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, 1, s.73-87.

YÜCEKÖK, A. N., (1983), *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlatonun Evrimi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 533.

YÜCEL B., (2003), Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52, 4, s.335-364.

YÜCEL B., (2009), *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, Ankara, Adalet Yayınevi.

YÜCEL B., (2011), Komünizm Sonrası Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerindeki Anayasacılık Hareketleri, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 60, Sayı 3, s. 635-690.

YÜKSEL, C., (2013), Türkiye’nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi: Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri, **Yasama Dergisi**, 25, s.38-70.

VERNEY, D., (1959), *The Analysis of Political Systems*, London, Routledge.

VERNEY, D., (1992), *Parliamentary Government and Presidential Government*, in *Parliamentary versus Presidential Government*, (Ed.) Arend Lijphart, New York, Oxford University Press, s.31-47.

VERNON, M. C. (1961), *Devlet Sistemleri: Mukayeseli Devlet İdaresine Giriş*, (Çev. Mümtaz Soysal), Ankara, Sevinç Basımevi.

WEAVER, R., K., (1985), Are Parliamentary Systems Better?, **The Brookings Review**, Vol 3, No 4, s.16-25.

### ONLINE KAYNAKLAR

Constitution of Greece, (Çevrimiçi)  
<http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl120.html> Erişim 29.03.2017.

Democracy in Netherlands, (Çevrimiçi)  
<http://www.houseofrepresentatives.nl/cabinet> Erişim 21.03.2017.

İspanya Anayasası, (Çevrimiçi)  
<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14-ISPANYA%20533-584.pdf> Erişim 26.04.2017.

Motions of Confidence and No-Confidence in the Council of Ministers, s.771, (Çevrimiçi) <http://164.100.47.134/intranet/pract&proc/chapter-XXVIII.pdf> Erişim 29.03.2017.

ROGOFF, M. A., (2008), Fifty Years of Constitutional Evolution in France: The 2008 Amendments and Beyond, *Jus Politicum*, No 6, Çevrimiçi  
[http://juspoliticum.com/article/Fifty-years-of-constitutional-evolution-in-France-The-2008-amendments-and-beyond-373.html#\\_ftn153](http://juspoliticum.com/article/Fifty-years-of-constitutional-evolution-in-France-The-2008-amendments-and-beyond-373.html#_ftn153)  
Erişim 15.04.2017.

The Constitution of Greece, Çevrimiçi  
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> Erişim 02.05.2017

Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr> Erişim 20.09.2016.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (Çevrimiçi)  
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> Erişim 30.04.2017.

## EK 1.

### ÖZGEÇMİŞ

#### KİŞİSEL BİLGİLER

**Soyisim, İsim** : Doğru, Ceren  
**Uyruğu** : T.C  
**Doğum Tarihi ve Yeri** : 24.06.1984 – Malatya  
**Medeni Hali** : Evli  
**Tel** : (0312) 246 66 66  
**E-Posta** : [cerenbasbay@yahoo.com](mailto:cerenbasbay@yahoo.com)

#### EĞİTİM BİLGİLERİ

DERECE	ÜNİVERSİTE	MEZUNİYET TARİHİ
Yüksek Lisans	Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı	2017
Lisans	Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2008

#### İŞ DENEYİMİ

YIL	YER	UNVAN
2014- Halen	Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2009-2014	Ankara Barosu	Avukat
2008-2009	Ankara Barosu	Stajyer Avukat

#### YABANCI DİL

İngilizce – Çok İyi Düzeyde

Fransızca- Başlangıç Düzeyinde

#### HOBİLER

Kitap okumak, Resim yapmak, Piyano çalmak